

๗. พพพุชาตก (๑๓๗)

๑๓๗. “ยตุเถโก ลภเต พพพุ
ทุติโย ตตุถ ชายติ
ตติโย ๑ จตุตฺเถ ๑
อิทฺนฺเต พพพุกา พิลนฺ”ติ.

พพพุชาตกํ สุตตมํ.

๗. พัพพุชาตก (๑๓๗)

๑๓๗. “แมวตฺวหนึ่ง ได้หนุหรือเนื้อในไค
แมวตฺวที่ ๒ ย่อมเกิดในที่นั้น
แมวตฺวที่ ๓ และที่ ๔ ก็เกิดใน
ที่นั้น เหมือนกัน แมวทั้งหลาย
เหล่านั้น กระแทกถ้ำนี้ ถึงความ
สิ้นชีวิตแล้ว” ดังนี้.

พัพพุชาตก ที่ ๗.

๗. พพุพุบาทกถวณณา (๑๓๗)

ยตุเถโก ลมเต พพุพุติ อิทธิ สตุธา
เซตวเน วิหรนุโต กานมาตาสิกขาปท
อารพภ กเถสิ.

สาวตถึยั หิ กานมาตา นาม
ธิตฺวเสน ปากฏนามา อุปาสิกา
อโหสิ โสตาปนุณา อริยสาวกา, ส
ธิตฺรํ กานํ อญฺญตรสุมิ คามเก
สมานชาติกสฺส ปุริสสฺส อทาสี.

กาณา เกนจิเทว กรณียเณ มาตุ
สมริ อคมาสิ. อถสฺสา สามิโก
กติปาหจฺเจเนน ทูตํ ปาเหสิ "อาคจฺจตุ
กาณา, อิจฺฉามิ กานาย อาคตนุ"ติ.
กาณา ทูตสฺส วจันํ สุตฺวา "อมุม
คมิสฺสสามิ"ติ มาตริ อปุจฺฉิ.

กานมาตา "เอตตํ กาลํ วสิตฺวา
กถํ ตฺวจฺจนฺตฺถา คมิสฺสสิ"ติ ปุวํ ปจฺ.
ตสฺมิเยว ขณฺเณ เอโก ปิณฺฑปาทจาริโก
ภิกฺขุ ตสฺสา นิเวสนํ อคมาสิ,

๗. พรรณนาพพุพุบาทก (๑๓๗)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ-
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภสิกขาบท
ที่ทรงบัญญัติ เพื่อมารดาของนางกาณา
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า
แมวดัวหนึ่งได้หนูหรือเนื้อในที่ใด ดังนี้

ความพิสดารมีว่า ในพระนครสาวัตถี
มีอุบาสิกาคู่อุปากฏนามตามชื่อธิดาว่า
กานมารดา เป็นอริยสาวกชั้นโสดาบัน
อุบาสิกานั้น ได้ยกนางกาณาผู้เป็นธิดา
ให้แก่บุรุษผู้มีชาติเสมอกัน ในหมู่บ้าน
ตำบลใดตำบลหนึ่ง.

นางกาณา ได้กลับไปยังเรือนของมารดา
ด้วยกรณียกิจบางอย่าง. ต่อมา ล่วงไปได้
๒-๓ วัน สามีของนางได้ส่งคนใช้ไป
บอกว่า "ขอให้นางกาณาจงกลับมาเถิด,
เราต้องการให้นางกาณามา". นางกาณา
ได้ยินคำของคนใช้แล้วก็บอกลามารดาว่า
"แม่จ๋า ลูกจะกลับละ".

มารดาของนางกาณาจึงพูดว่า "เจ้ามาอยู่
สิ้นกาลเพียงนี้แล้ว จะกลับไปมือเปล่าได้
อย่างไร" แล้วจึงทอดขนมให้. ในขณะนั้น
เอง ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง
ได้ไปยังเรือนมารดานางกาณานั้น,

อุปาสิกา ตํ นิสีทาเปตฺวา ปตฺตปุริ
ปุริ ทาเปสิ. โส ภิกฺขุ นิกฺขมิตฺวา
อณฺเณสุส อัจฺฉิ, ตสฺสาปิ ตเถว
ทาเปสิ.

โสปิ นิกฺขมิตฺวา อณฺเณสุส อัจฺฉิ,
ตสฺสปิ ตเถว ทาเปสิ. โสปิ นิกฺขมิตฺวา
อณฺเณสุส อัจฺฉิ, ตสฺสปิ ตเถวาทิ
เอวมฺปิ จตฺนุํ ชนํ ทาเปสิ.
ยถาปฏฺยตฺตํ ปุริ ปริกฺขยํ อคฺมาสิ,
กาณาย คมนํ น สมฺปชฺชิ.

อถสฺสา สามิโก ทฺติยมฺปิ ทฺตํ
ปาเหสิ. ตตฺถิํ ปาเหฺนฺโตว "สเจ
กาณา นาคจฺฉิสฺสติ, อหํ อณฺเณ
ปชาปตี อานฺเณสุสามิ"ติ ปาเหสิ.

ตโยปิ วาเร เตเนว อุปาเยน คมนํ
น สมฺปชฺชิ, กาณาย สามิโก อณฺเณ
ปชาปตี อานฺเณสิ. กาณา ตํ ปวตฺติ
สุตฺวา โรทฺมานา อฏฺฐาสิ.

สตฺถา ตํ การณํ ฅตฺวา
ปฺพุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวร-

อุปาสิกา นิมนฺตีให้ภิกษุรูปนั้นนั่งแล้ว ให้
นางกาณาถวายขนมจนเต็มบาตร. ภิกษุ
รูปนั้นออกไปแล้ว ได้บอกแก่ภิกษุรูปอื่น
อุปาสิกา ก็ให้นางกาณาถวาย แก่ภิกษุ
แม้รูปอื่นนั้นเหมือนกัน.

แม้ภิกษุรูปนั้น ก็ออกไปบอกแก่ภิกษุรูปอื่น
(อีก) อุปาสิกา ก็ให้นางกาณาถวายแม่แก่
ภิกษุรูปอื่นเช่นนั้นเหมือนกัน. แม้ภิกษุนั้น
ก็ออกไปบอกภิกษุรูปอื่น(อีก) อุปาสิกา
ก็ให้นางกาณาถวาย แม่แก่ภิกษุรูปนั้น
เหมือนกัน นางให้ถวายแม่อย่างนี้ถึง ๔
รูป ขนมหตามทีตระเตรียมไว้ก็หมดไป
การไปของนางกาณาจึงหยุดชะงัก.

ลำดับนั้น สามีของนางจึงส่งคนใช้แม่คน
ที่ ๒ ไป. (และ)เมื่อจะส่งคนใช้คนที่ ๓
ไปนั่นเอง ได้ส่งไปพร้อมกับบอกว่า "ถ้า
นางกาณาจะไม่กลับไป ฉันก็จะนำหญิง
อื่นมาเป็นภริยาละ".

โดยอุบายนั้นนั่นแล การไปของนางก็ยิ่ง
หยุดชะงักทั้ง ๓ ครั้ง ๓ หน, สามีของ
นางกาณา ได้นำหญิงอื่นมาเป็นภริยา
ใหม่แล้ว. นางทราบเรื่องราวนั้นแล้ว
ก็ยื่นร้องไห้เศร้าโศก.

พระศาสดาทรงทราบเหตุนั้นแล้ว
ในเวลาเช้า ทรงครองผ้า แล้วถือ

๑๒๑

มาทนาย กานมาตายนี เวสนี คนุตวา
 ปณฺณตฺตาสเน นิสิตฺตวา กานมาตริ
 ปุจฺฉิ "กิสฺสายํ กานา โรหตี"ติ
 "อิมินา นาม การณฺนา"ติ จ สุตฺวา
 กานมาตริ สมฺมสุสาเสตฺวา ธมฺมกถํ
 กเถตฺวา อฏฺฐจายาสนา วิหารํ อคฺมาสิ.

อถ เตสํ จตฺตุนํ ภิกฺขุณฺํ ตโย วาเร
 ยถาปฏฺยตฺตํ ปุวํ คเหตฺวา กานาย
 คมนสฺส อุปฺจฺฉินฺนฺมาโว ภิกฺขุสงฺฆเม
 ปากฺโข ชาโต.

อถกทิวสํ ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ
 สมฺมูจาเปสฺสุ "อาวุโส จตฺตฺติ นาม
 ภิกฺขุหิ ตโย วาเร กานมาตายน
 ปกฺกปุวํ ชาติตฺตวา กานาย คมนนฺตรายํ
 กตฺวา สามิเกน ปริจฺจตฺตํ ธีตรํ
 นิสฺสาย มหาอุปาสิกาเย โทมนสฺส
 อุปฺปาทิตนฺ"ติ.

สตุถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตถ
 ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินา"ติ
 ปุจฺฉิตฺตวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต
 "น ภิกฺขเว อิทาเนว เต จตฺตาโร
 ภิกฺขุ กานมาตายน สนฺตกํ ชาติตฺตวา

บาตรและจีวร เสด็จไปสู่นบ้านมารดาของ
 นางกานา ประทับบนอาสนะที่ปูลาดไว้
 แล้ว ตรัสถามมารดานางกานาว่า "นาง
 กานาร้องไห้ ต้องการอะไรหรือ" ครั้น
 พอสดับว่า "ร้องไห้เพราะเหตุนี้" จึงทรง
 ปลอบโยนมารดา ของนางกานาให้
 เบาใจแล้ว ได้ตรัสธรรมกถา แล้วทรง
 ลุกจากอาสนะเสด็จกลับยังพระวิหาร.

ครานั้น ความที่ภิกษุทั้ง ๔ รูป นั้น
 เข้าไปตัดการไปของนางกานา ถึง ๓
 ครั้ง โดยรับเอาขนมตามที่นางตระเตรียม
 ไว้แล้ว ได้ปรากฏ(เป็นที่รู้จัก)ทั่วไป
 ในหมู่ภิกษุสงฆ์แล้ว.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันใน
 ธรรมสภาว่า "ดูกรท่านผู้มีอายุ ภิกษุทั้ง
 ๔ รูป ฉันทนมที่มารดานางกานาทอดไว้
 ทำอันตรายกับการไป ของนางกานา
 ถึง ๓ ครั้ง ทำให้เกิดความโทมนัสใจ
 แก่มหาอุบาสิกาแล้ว เพราะอาศัยธิดา
 ถูกสามีทอดทิ้ง".

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า
 "ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอประชุม
 สนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อพวกภิกษุ
 กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า
 "ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้

ตสฺสา โทมณสฺสํ อฺปฺปาเทสฺสํ, ปุพฺเพปิ
อฺปฺปาเทสฺสเยว"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต ปาสาณ-
โกฏฏกฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
ปริโยทาทสิปฺโป อโหสิ. กาสีรฺภูเจ
เอกฺสมิ นิคเม เอกโก มหาวิภโว
เสฏฺฐิ อโหสิ,

ตสฺส นิธานคตาเยว จตฺตาพีส
หิรวณฺณโกฏฺเฒอ อหฺสํ. อถสฺส ภริยา
กาลํ กตฺวา ธนฺสิเนเหเน คนฺตฺวา
ธนฺปิฏฺฐิยํ มุสิกา หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

เอวํ อนุกฺกเมน สพฺพมฺปิ ตํ กุลํ
อพฺภตฺถํ อคมาสิ, วิโส อฺจฺฉิขฺชิ.^๑
โส คาโมปิ ฉชฺชิตฺโต อปฺนฺณตฺติกภาวํ
อคมาสิ.

ตทา โพิสฺสตุโต ตสฺมิ ปฺราณคามภูจฺจานเ
ปาสาณเ อฺปฺปาเตตฺวา โโกฏฏติ. อถ
สา มุสิกา โคจฺราย จรมาณา โพิสฺสตุตฺติ

เท่านั้น ที่ภิกษุ ๔ รูปเหล่านี้ ได้ฉันทของ
มีอยู่ของมารดานางกาณา ทำความ
โหมนัสให้เกิดขึ้นแก่นาง, แม้ในกาลก่อน
ภิกษุเหล่านั้นก็ให้เกิดขึ้นแล้วเหมือนกัน"
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าดังนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ อยู่ในพระนคร
พาราณสี พระโพิสสัตว์ เกิดในตระกูล
ช่างสลักหิน เจริญวัยแล้ว ได้ศึกษาศิลปะ
ชำนาญรอบด้านแล้ว. ยังมีเศรษฐีผู้มี
ทรัพย์สมบัติมากคนหนึ่ง อยู่ในนิคมแห่ง
หนึ่ง แคว้นกาสิ,

เศรษฐีนั้น ได้มีเงินที่ฝังไว้ถึง ๔๐ โกฎิ
ทีเดียว. ต่อมาภริยาของเขาก็ทำกาลกิรียา
ไปเกิดเป็นหนูอยู่บนกองทรัพย์ เพราะ
ความห่วยโยในทรัพย์.

ตระกูลนั้นทั้งหมด ได้ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้
ตามลำดับด้วยประการฉะนี้, วงศ์ตระกูล
ก็ขาดตอลง. แม้หมู่บ้านนั้นก็ถูกทอดทิ้ง
ร้างไว้จนถึงไม่มีร่องรอย.

ครั้งนั้น พระโพิสสัตว์ทูปแค้นหินที่บ้านเก่า
นั้น นำมาสลัก. ที่นั้น นางหนูนั้นเที่ยวไป
เพื่อหาอาหาร พบพระโพิสสัตว์อยู่บ่อย ๆ

^๑ ฉ. อฺจฺฉิขฺชิ.

ปุนปฺปุนํ ปสฺสนนฺตี อุปฺปนฺนสนิเนหา
 หุตฺวา จินฺตลฺลิตฺติ “มยฺหํ ธนํ พหุ
 นิกุการณน นสฺสิสฺสตี, อิมินา สทฺธิ
 เอกโต หุตฺวา อิทํ ธนํ ขาทิสฺสามี”ติ.

สา เอกทิวสํ เอกํ กหาปณํ มุเชน
 ทฺลิตฺวา โพิสฺตตฺตสฺส สนฺตีกํ อคมาลฺลิตฺติ.
 โส ตํ ทิสฺวา ปิยวาจาย สมาลปฺนฺโต
 “กึ นุ โข อมฺม กหาปณํ คเหตุวา
 อาคตาสี”ติ อาห. ตาต อิมํ คเหตุวา
 อตฺตนาปี ปริภุชฺช, มยฺหมฺปิ มํสํ
 อหาราติ.

โส “สาธฺฐ”ติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา กหาปณํ
 อาทาย นครํ คนฺตฺวา เอเกน
 มาสเกน มํสํ กิณฺติวา อหาริตฺวา
 ตสฺสา อทาสี.

สา ตํ คเหตุวา อตฺตโน นิवासณฺุจานํ
 คนฺตฺวา ยถารุจฺยา ขาทิ. ตโต ปฏฺุจาย
 อิมินา ว นียาเมน ทิวเส ทิวเส
 โพิสฺตตฺตสฺส กหาปณํ เทติ, โสปีสุสา
 มํสํ อหารติ.

อถเอกทิวสํ ตํ มุสิกํ พิฬาริ
 อคฺคเหสิ. อถ นํ सा เอวมาห
 “สมฺม มา มํ มาเรสิ”ติ. กิการณา
 น มาเรยยามิ, อหฺมฺปิ ฉาโต มํสํ

ก็เกิดความรัก จึงคิดว่า “ทรัพย์เป็น
 จำนวนมากของเราจักสูญหายไปโดยไม่ใช้
 เหตุ จำเราจะร่วมมือกันกับบุรุษนี้ใช้สอย
 ทรัพย์ส่วนนี้”.

วันหนึ่ง นางหนูนั้นจึงคาบทรัพย์ ๑
 กหาปณะไปหาพระโพิสฺตฺว์. พระโพิสฺตฺว์
 นั้น เห็นนางหนูนั้นแล้ว เมื่อจะทักทาย
 ด้วยวาจาอ่อนหวาน จึงกล่าวว่า “แม่
 เอ๋ย เจ้าคาบเอากหาปณะมาทำไมหนอ”.
 นางหนูตอบว่า พ่อเอ๋ย ท่านจงถือเอา
 กหาปณะนี้ไปใช้สอยเฉพาะตนเองบ้าง
 ชื้อเนื้อมาเพื่อฉันบ้างเถิด.

พระโพิสฺตฺว์รับคำว่า “ได้” แล้วถือเอา
 กหาปณะไปยังพระนคร ชื้อเนื้อด้วยเงิน
 มาสก ๑ แล้วนำมาให้นางหนูนั้น.

นางหนูคาบเอาเนื้อนั้น ไปยังที่อยู่ของตน
 เคี้ยวกินตามชอบใจ. ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้น
 มา นางก็มอบกหาปณะให้พระโพิสฺตฺว์
 ทุก ๆ วัน โดยทำนองนี้แล, แม้พระโพิสฺตฺว์
 ก็นำเนื้อมาเพื่อนาง (อย่างนั้นเหมือนกัน).

ภายหลังวันหนึ่ง แมวได้จับนางหนู
 ตัวนั้นได้. ที่นั้นนางหนูได้ขอร้องแมว
 อย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย เพื่อนอย่าได้ฆ่าเรา
 เลยนะ”. แมวถามว่า ทำไม ฉันจึงจะไม่

ชาติตุกาโม, น สกกา มยา น
มาเวตุนติ.

กี ปน เอกทิวสเมว มังสั ชาติตุกาโมสิ,
อุทาทุ นิจุกาลนติ. ลภมาโน นิจุมุปี
ชาติตุกาโมมุหิติ. ยทิ เอว อหนุเต
นิจุกาลัง มังสั ทสฺสามิ, วิสฺสชฺเซหิ
มนติ. อถ นัง พิฬารโ "เตนหิ
อปฺปมตฺตา โหหิ"ติ วิสฺสชฺเซสิ.

ตโต ปฏฺจาย สฺวา อตฺตโน อภตัง
มังสั เทว โภฏฺจาสฺเส กตฺวา เอกัง
พิฬารสฺส เตหิ, เอกัง สยํ ชาทิ.

อถ นัง เอกทิวสํ อญฺโถปิ พิฬารโ
อคฺคฺเขสิ, ตมุปี ตเถว สญฺญาเปตฺวา
อตฺตานัง วิสฺสชฺชาเปสิ. ตโต ปฏฺจาย
ตโย โภฏฺจาสฺเส กตฺวา ชาทฺนติ.

ปุณ อญฺโถ อคฺคฺเขสิ, ตัง ตเถว
สญฺญาเปตฺวา อตฺตานัง โมจาเปสิ.
ตโต ปฏฺจาย จตฺตารโ โภฏฺจาสฺเส
กตฺวา ชาทฺนติ. ปุณ อญฺโถ อคฺคฺเขสิ,
ตมุปี ตเถว สญฺญาเปตฺวา อตฺตานัง

ฆ่าเจ้า, แม้ฉันเองก็หิวจัด ต้องการ
จะกินเนื้อเต็มที ที่จะไม่ให้ฆ่าเจ้านั้น
ฉันไม่อาจทำได้หรอก.

นางหนูถามว่า ก็ท่านต้องการจะกินเนื้อ
เพียงวันเดียวหรือ หรือต้องการกินตลอด
กาลเล่า. แมวตอบว่า ถ้าได้ ฉันก็ต้องการ
กินตลอดกาลแหละ. นางหนูอ่อนวอนว่า
ถ้าอย่างนั้น ฉันจะให้เนื้อแก่ท่านตลอด
กาล โปรดปล่อยฉันเถิด. ที่นั้น แมวได้
ปล่อยนางหนูไป พร้อมกับกำชับว่า
"ถ้าอย่างนั้น ขอให้เจ้าจงอย่าละเลย
(คำสัญญา)".

ตั้งแต่วันนั้นมา นางหนูนั้นได้แบ่งเนื้อที่
พระโพธิสัตว์นำมาให้ตนออกเป็น ๒ ส่วน
ให้แก่แมวส่วนหนึ่ง กินเองส่วนหนึ่ง.

ต่อมาอีกวันหนึ่ง แมวตัวอื่นอีกได้จับ
นางหนูนั้นได้. นางหนูก็อ่อนวอนให้แมว
นั้น ยินยอมแล้วเหมือนอย่างเดิมนั่นเอง
ให้ปล่อยตนแล้ว. ตั้งแต่วันนั้นมา ก็แบ่ง
เนื้อออกเป็น ๓ ส่วนแล้วก็กินกัน.

แมวแมตัวอื่นได้จับนางหนูได้อีก, นางหนู
อ่อนวอนให้แมวยินยอมเหมือนเดิม แล้ว
ให้ปล่อยตนไป. ตั้งแต่วันนั้นมา ก็แบ่ง
เนื้อออกเป็น ๔ ส่วนเคี้ยวกินกัน. แม้แมว
ตัวอื่นก็จับนางหนูได้อีก, นางหนูอ่อนวอน

โมจาเปสิ. ตโต ปฏุจาย ปณฺจ
โกฏุจาสเส กตฺวา ชาทนต์ติ. ส
ปณฺจมโกฏุจาสฺส ชาทมาณา อปฺปหารตายน
กิลนฺตนา กีสสา อโหสิ อปฺปมฺสโลหิตา.

โพธิสตุโต ตํ ทิสฺวา “อมฺม
กสฺมา มิลาตาสี”ติ วตฺวา “อิมินา
นาม การณฺนา”ติ วุตฺเต “ตฺวํ
เอตตํ กาลํ กสฺมา มยฺหํ นาจิกฺขสิ,
อหเมตถ กตฺตพฺพํ ชานิสฺสสามี”ติ ตํ
สมสฺสาเสตฺวา สุตฺถผลิกปาสาณนฺนํ คฺหํ
กตฺวา อahrtฺวา “อมฺม ตฺวํ อิมํ
คฺหํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตฺวา อาคตาคตานิ
ผรุสฺสาหิ วาจาหิ สนฺตชฺชเยยฺยาสี”ติ อาน.

สา คฺหํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตฺวา. อเถโก
พิฬารโ อาคนฺตฺวา “เทหิ อชฺช เม
มฺสฺนุ”ติ อาน. อถ นํ มฺสิกา “อเว
ทฺฏฺจพิฬาร กินฺเต อหํ มฺสฺหาริกา,
อตฺตโน ปฺตฺตานิ มฺสฺส ชาทา”ติ
สนฺตชฺชเชสิ.

พิฬารโ ผลิกคฺุหาย นิปนฺนภาวํ อชานนฺโต
โกธวเสน “มฺสิกํ คณฺหิสฺสสามี”ติ สหสา
ปกฺขนฺทิตฺวา หทฺเยน ผลิกคฺุหายํ ปหฺรติ.
ดาวเทวสฺส หทยํ ภิชฺชิตฺวา, อกฺุชฺชินิ

ให้แมวยินยอมเหมือนเดิมแล้วให้ปล่อย
ตนไป. ตั้งแต่วันนั้นมา ก็แบ่งเนื้อออกเป็น
๕ ส่วนเคี้ยวกินกัน. นางหนูนั้น
เมื่อกินถึงเนื้อส่วนที่ ๕ จึงอดโรยชุปผอม
มีเนื้อและโลหิตน้อย เพราะมีอาหารน้อย.

พระโพธิสัตว์ เห็นนางหนูนั้นแล้ว
ทักว่า “แม่เอ๋ย ทำไมเจ้าจึงชุปเขียวไป
นักเล่า” เมื่อนางหนูบอกว่า “เพราะ
เหตุชื่อนี้” จึงกล่าวว่า “ทำไม เจ้าจึง
ไม่บอกฉันจนกระทั่งบัดนี้เล่า ฉันจะรู้จัก
ที่พึงทำในเรื่องนี้” ปล่อยนางหนูนั้นแล้ว
ทำถ้ำด้วยหินที่แล้วด้วยแก้วผลึกใสนำมา
ให้ พร้อมกับบอกว่า “แม่เอ๋ย เจ้าจง
เข้าไปนอนในถ้ำนี้ จงชุปแมวดัวที่มาก
แล้ว ๆ ด้วยคำหยาบ ๆ ถืด”.

นางหนูนั้นก็เข้าไปนอนในถ้ำ. ลำดับนั้น
แมวดัวหนึ่งมาแล้วกล่าวว่า “วันนี้จงให้
เนื้อแก่ฉันซิ”. ที่นั้นนางหนูจึงชุปแมวดัวนั้นว่า
“เอ๋ย แมวชาติชั่ว ข้าเป็นคนหาเนื้อมาให้
ให้แกหรือ แกจงกลับไปกินเนื้อลูกของแก
เถิด”.

แมวดัวไม่รู้ว่ นางหนูนอนอยู่ในถ้ำแก้วผลึก
จึงวิ่งไปโดยเร็ว เพราะความโกรธด้วย
หมายใจว่า “เราจะจับหนู” เอาหน้าอก
ปะทะที่ถ้ำแก้วผลึกเต็มแรง. แมวดัวแตก

นิกุมมนาการปุตตานิ ชาตานิ. โส
ตตเถว ชีวิตกุขย์ ปตฺวา เอกมन्द
ปฏิจจนฺนุจฺจาเน ปตฺติ. เอเตนุปาเยน
อปโรปิ อปโรปีติ จตฺตารोปิ ชนา
ชีวิตกุขย์ ปาปฺณิสฺสุ.

ตโต ปฏฺจาย มุสิกา นิพฺภยา
หุตฺวา โภธิสฺตฺตฺสฺส เทวสิกั เทว
ตโย กหาปณฺเ เทติ. เอวํ อนุกฺกเมน
สพฺพมฺปิ ธนํ โภธิสฺตฺตฺสฺสฺว อทาสิ.
เต อุโปปิ ยาวชีวํ เมตฺตํ อภินฺทิตฺวา
ยถากมฺมํ คตา.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อภิสฺมพฺพุโร หุตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๓๗. "ยตุเถโก ลภเต พพฺพ
หุติโย ตตฺถ ชายติ
ตติโย ๑ จตฺตฺเถ ๑
อิทฺนฺเต พพฺพกา พิลนฺ"ติ.

ตตฺถ ยตุถาติ ยสฺมึ จาเน.
พพฺพฺพุติ พิฟ้าโร.

พพฺพชาตกวรรณนา สตุตฺมา.

ในทันทีนั่นเอง, ตาทั้ง ๒ ข้างถึงอาการ
ถลนออกมา. มันถึงความสิ้นชีพ ตกไป
อยู่ในที่ปกปิดแห่งหนึ่ง ในที่นั่นนั่นเอง.
แม่แมวดัวอื่น ๆ อีก รวมเป็น ๔ ตัว
ก็ถึงความสิ้นชีพด้วยอุบายนั้น.

จำเดิมแต่กาลนั้น นางหนูปราศจากภัย
มอบกหาปณะให้แก่พระโพธิสัตว์ วันละ
๒-๓ กหาปณะทุกวัน. นางได้ให้ทรัพย์
แม้ทั้งหมดแก่พระโพธิสัตว์คนเดียว ตาม
ลำดับ ดังพรรณนามาฉะนี้. คนและ
สัตว์ทั้งสองไม่ได้ทำลายไมตรี (ซึ่งกันและ
กัน)ตลอดชีวิต ได้ไปตามยถากรรมแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาตรัสแล้ว พระองค์ผู้ตรัสรู้
ยิ่งแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :

๑๓๗. "แมวดัวหนึ่ง ได้หนูหรือเนื้อในที่
ใด แมวดัวที่ ๒ ย่อมเกิดในที่นั้น
แมวดัวที่ ๓ และที่ ๔ ก็เกิดในที่นั้น
เหมือนกัน แมวทั้งหลายเหล่านั้น
กระแทกถ้ำนี้ ถึงความสิ้นชีวิต
แล้ว" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยตุถ
แปลว่า ในที่ใด. แมวท่านเรียกว่า พพฺพ.

พรรณนาัพพชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. โคธชาตก (๑๓๘)

๑๓๘. "กิณฺเด ชฎาหิ ทุมฺเมธ
กิณฺเด อชินสาฎิยา
อพฺภนฺตรนฺเด คหฺนํ
พาหิรํ ปริมชฺชสี"ติ.

โคธชาตกํ อญฺจมํ.

๘. โคธชาตก (๑๓๘)

๑๓๘. "ดูกรผู้มีปัญญาทราวม ประโยชน์
อะไร ด้วยผมที่เกล้าเป็นมวยสูงชัน
ของท่าน ประโยชน์อะไร ด้วยการ
ห่มหนังเสือของท่าน ภายใน
ของท่านรกรุงรัง ท่านขัดสีแต่
ภายนอก".

โคธชาตก ที่ ๘.

๘. โคธาชาดกวรรณนา (๑๓๘)

กิन्दเต ชฎาหิ ทุมเมธาติ อิทํ
สตถา เขตวเน วิหรนุโต เอกํ กุหกริกุขุ
อารพุก กเถสิ. ปจจุปฺปนฺนวัตถุ เหฎฐา
กถิตสทิสเมว.

อตีเต พาราณสียํ พรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสตุโต โคธายินียํ
ปฏิสนฺธิ คณฺหิ. ตทา เอโก
ปญฺจาภิญฺโญ อุกฺคตโป ตาปโส เอกํ
ปจฺจนฺตคามํ นิสฺสาย อรณฺถายตเน
ปณฺณสาลาเย วสติ, คามวาสีโน
ตาปสํ สกุกจํ อูปฏฺฐหนฺติ.

โพิสตุโต ตสฺส จงฺกมนโกฏฺเฑยํ เอกสมฺมึ
วมฺมิเก วสติ, วสนฺโต จ ปน ทิวเส
ทิวเส ตโย วาเร ตาปสํ อุปสงฺกमितฺวา
ธมฺมุปสณฺหิตํ อตฺถุปสณฺหิตํ วจันํ สุตฺวา
ตาปสํ วนฺทิตฺวา วสนฺนฺจานเมว คจฺจติ.

อปรภาเค ตาปโส คามวาสีโน
อาปฺจุจิตฺวา ปกุกามิ. ปกุกมนฺเต จ

๘. พรรณนาโคธาชาดก (๑๓๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้
หลอกลวงรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำเริ่มต้นว่า **ดูกรผู้มีปัญญา** ทรา
มประโยชน์อะไรด้วยผมที่เกล้าเป็นมวย
สูงชันของท่าน. เรื่องปัจจุบัน ก็เป็น
เช่นเดียวกับเรื่องที่ตรัสแล้ว ในหนหลัง
นั่นเอง.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพิสตร์ถือปฏิสนธิ ในกำเนิดเหี้ย.
ครั้งนั้น ดาบสคนหนึ่งได้อภิญญา ๕ เป็น
ผู้มีตบะอันแรงกล้า อาศัยหมู่บ้าน
ปลายแดนตำบลหนึ่ง อยู่ที่บรรณศาลา
ใกล้ราวป่า พวกชาวบ้านพากันบำรุง
ดาบสโดยเคารพ.

พระโพิสตร์ อาศัยอยู่ในจอมปลวก
แห่งหนึ่ง ในที่สุดที่จงกรมของดาบสนั้น,
ก็และเมื่อเวลาอยู่ ย่อมเข้าไปหาดาบส
ฟังถ้อยคำที่ประกอบด้วยเหตุ ประกอบ
ด้วยผลทุกวัน วันละ ๓ ครั้ง แล้ว
นมัสการดาบสกลับไปยังที่อยู่ตามเดิม.

ในเวลาต่อมา ดาบสจึงบอกลาชาวบ้าน
ทั้งหลายแล้วหนีไป. ก็แล ครั้นเมื่อ

ปน ตสมึ ลีลวตตสมฺปนฺเน ตาปเส
อญฺโณ กุฏฺฐตาปโส อาคนฺตุวา ตสมึ
อสุสมปเท วาสึ กปฺเปสิ. โพิธิตฺโต
“อยมฺปิ ลีลวา”ติ สลฺลกุเขตฺวา
ปริมนเยเนว ตสฺส สนฺติกั อคฺมาสิ.

อถกทิวสึ นิทาสมฺเมเย อกาลเมฆ
จฺภูเจ วมฺมิเกหิ มกฺขิกา นิกฺขมึสุ,
ตาสึ ขาทนฺตถึ โคธา อหิณฺทุทึสุ.
คามาวัสสินฺโน นิกฺขมิตฺวา มกฺขิกาขาทเก
พฺหุ โคธฺ คเหตุวา สินฺนิทฺธสมฺภารสึยฺตุตฺติ
อมฺพิลฺมพิลโคธามํสึ^๑ สมฺปาเทตฺวา
ตาปสฺสสุส อทฺสุ.

ตาปโส โคธามํสึ ขาทิตฺวา รสฺตณฺหาเย
พฺทฺโธ “อิทํ มํสึ อติมธฺรึ, กิสฺส มํสึ
นาเมตฺนุ”ติ ปุจฺฉิตฺวา “โคธามํสนุ”ติ
สุตฺวา “มม สนฺติเก มหาโคธา
อาคจฺฉติ, ตํ มาเรตฺวา มํสึ
ขาทิสฺสามึ”ติ จินฺนฺเตตฺวา ปจฺนภาชนญฺจ
สฺปิปิไลณาทินิ จ อหฺราเปตฺวา
เอกมฺนฺเต จเปตฺวา มุคฺครึ อาทาย
กาสาเยน ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปณฺณ-

ดาบสผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและวัตรนั้น หลีก
ไปแล้ว ดาบสคดโกงรูปอื่น ก็มาทำการ
อยู่อาศัยแทนในอาศรมบทนั้น. พระ-
โพิธิตว์กำหนดว่า “แม้ดาบสนี้ก็เป็นผู้
มีศีล” จึงได้ไปยังสำนักของดาบสนั้น
ตามนัยก่อนนั่นเอง.

ภายหลังวันหนึ่ง เมื่อเมฆฝน
อันมิใช่ฤดูกาลตกลงมาในฤดูแล้ง หมู
แมลงเม่า พวกมันออกมาจากจอมปลวก
ทั้งหลาย, เห็นทั้งหลายพวกมันออกเที่ยว
เฟ้นพ่าน เพื่อจะกินแมลงเม่าเหล่านั้น.
พวกชาวบ้านจึงต่างพากันออกมาจับเหยื่อ
ที่กินแมลงเม่าได้เป็นจำนวนมาก จัดทำ
เนื้อเหยื่อเป็นเนื้อส้ม อันประกอบด้วย
เครื่องปรุงมีรสอร่อยสนิทถวายแก่ดาบส.

ดาบสฉันเนื้อเหยื่อแล้ว ตัดใจในรส จึง
ถามว่า “เนื้อนี้อร่อยยิ่งนัก นี่ชื่อว่าเนื้อ
อะไร” ครั้นได้ยินว่า “เป็นเนื้อเหยื่อ”
จึงคิดว่า “เหยื่อตัวใหญ่มาในที่อยู่ของเรา
เราจะฆ่าเหยื่อนั้นกินเนื้อเสีย” จึงให้นำ
ภาชนะสำหรับทอด และเครื่องปรุง
มีเนยใสและเกลือเป็นต้น มาเก็บไว้ ณ
ส่วนข้างหนึ่ง แล้วถือไม้ค้อนคลุมด้วย
ผ้าข้อมน้ำฝาด นั่งทำเป็นเหมือน

^๑ ฉ. ม. อมพิลานมพิลโคธามํสึ.

สาลาทวาเร โภธิสตุตสสุ อาคมนํ
โกลกยมาโน อุปสนตุปสนตุโต วย
หตุวา นิสีทิ.

โภธิสตุโต สายณหสมเย "ตาปสสุ
สนตุกํ คมิสสามิ"ติ นิกุมมิตวา
อุปสงุมนตุโตว ตสสุ อินุทริยวิการิ
ทิสฺวา จินุเตสิ "นายิ ตาปโส
อณฺเณสุ ทิวเสสุ นิสินฺนากาเรน
นิสินฺโน, อชฺเชเวส มํ โอลิเกนฺตุโตปิ
ทฺฎจินุทริโย หตุวา โอลิเกติ,
ปริคฺคณฺหิสฺสามิ นนฺ"ติ.

โส ตาปสสุส เหมจาวาเต จตุวา
โคธามํสคนฺธิ ฆายิตฺวา "อิมินา
กฺฎตาปเสน อชฺช โคธามํสํ ชาติตํ
ภวิสฺสตี, เตเนส รสตนฺหาเย พทฺโธ
อชฺช มํ อตฺตโน สนตุกํ อุปสงุมนตุตํ
มฺคฺคเรน ปหริตฺวา มํสํ ปจิตฺวา
ชาติตฺกามา ภวิสฺสตี"ติ ตสฺสุ สนตุกํ
อนุปคนฺตุวาว ปฏิกุมมิตวา วิจรรตี.

ตาปโส โภธิสตุตสสุ อนาคมนภาวํ
ถตุวา "อิมินา 'อัย มํ มาเรตฺกามา'ติ
ถาตํ ภวิสฺสตี, เตเน การณน
นาคจฺจติ, อนาคจฺจนฺตสฺสาปิสฺส กฺโต
มฺตุตตี"ติ มฺคฺคริ นีหริตฺวา จิปี. โส

สงบเสงี่ยม ฝ้าดูพระโพธิสัตว์มาอยู่ที่
ประตูบรรณศาลา.

ในเวลาเย็น พระโพธิสัตว์ออกไปแล้ว
ด้วยคิดว่า "เราจักไปสำนักของดาบส"
กำลังเข้าไปหาอยู่ที่เดียว มองเห็นความ
แปลกของอินทรียดาบสนั้น จึงครุ่นคิดว่า
"ในวันอื่นๆ ดาบสนี้ ไม่ได้นั่งด้วยอาการ
ที่นั่ง(เช่นนี้) ในวันนี้ ดาบสนี้ แม้มองดู
เราอยู่ ก็เป็นผู้มีอินทรียชั่วร้ายมองดู
เราจักคอยระมัดระวังดาบสนั้น".

พระโพธิสัตว์จึงยืนทางใต้ลมของดาบส
ได้กลิ่นเนื้อเหี้ย คิดได้ว่า "ดาบสผู้คดโกง
นี้ คงจักเคี้ยวกินเนื้อเหี้ยในวันนี้ เพราะ
เหตุนั้น ดาบสผู้นี้เป็นผู้ติดความอยาก
ในรส วันนี้เป็นผู้ต้องการที่จะเอาไม้ค้อน
ทุบเรา ผู้เข้าไปหาตน แล้วปิ้งเนื้อกิน"
จึงไม่เข้าไปใกล้ที่อยู่ของดาบสนั้นทันที
คลานถอยกลับออกไป.

ดาบสรู้ว่า พระโพธิสัตว์ไม่ยอมมา
จึงคิดว่า "เหี้ยตัวนี้คงจะรู้ว่า 'ดาบสผู้
ต้องการฆ่าเราให้ตาย' เพราะเหตุนั้น
จึงไม่ยอมมา เหี้ยตัวนั้น แม้ไม่ยอมมา
จะรอดพ้นไปไหนได้" จึงนำไม้ค้อน

ตสฺส อคฺคนงฺคฺกุจฺเมว อาสาเทสิ.

โพธิสฺสโต เวเคน วมฺมิกํ ปวิสิตฺวา
อญฺเอยน จิตฺเทน สีสํ อุกฺขิปิตฺวา
“อมฺโห ญฺญชฺชิล อหํ ตว สนฺติกํ
อุปฺสงฺกมฺนฺโต ‘สีลฺวา’ติ สฺสญฺญา
อุปฺสงฺกมฺมํ, อิทานิ ปน เต มยา
ญฺญภาโว ภาโต, ตาทิสฺสฺส มหาโจรสฺส
กํ อิมินา ปพฺพชฺชาลิงฺเคนา”ติ วตฺวา
ตํ ครหฺนฺโต อิมํ คาถมาห :

๑๓๘. “กิณฺเด ชฺฎาหิ ทุมฺเมธ
กิณฺเด อชินฺสาฎิยา
อพฺพานฺตรนฺเต คหฺนํ
พาหิรํ ปริมชฺชสี”ติ.

ตตฺถ กิณฺเด ชฺฎาหิ ทุมฺเมธาติ
อมฺโห ทุมฺเมธ นิปฺปญฺญ เอตา
ปพฺพชิตฺเตน ธาเรตพฺพา ชฺฎา,
ปพฺพชฺชาคฺคณฺรหิตฺสฺส กิณฺเด ตาหิ
ชฺฎาหิตี อตฺถโ.

กิณฺเด อชินฺสาฎิยาติ อญฺจจฺฉิกฺสฺส
สํวรฺสฺส อภาวกาลโต ปญฺจาย กิณฺเด

ออกมายาวไป. ไม้ค้อนนั้นไปถูกปลาย
หางของเหียนนั้นนิดเดียวเท่านั้น.

พระโพธิสัตว์ วิ่งเข้าจอมปลวกไปโดยเร็ว
ไหลลื่นระลอกออกมาทางช่องอื่น กล่าวว่
“ไอ้ชฎิลโกงผู้บัดชบ เราเมื่อเข้าไปใกล้
ท่าน ก็เข้าไปด้วยความสำคัญว่า ‘เป็นผู้
มีศีล’ แต่เดี๋ยวนี เราเห็นว่าท่านเป็นผู้คดโกง
เพศแห่งบรรพชา นี้ จะมีประโยชน์อะไร
แก่มหาโจรเช่นท่าน” เมื่อจะติเตียนดาบส
นั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๓๘. “ดูกรผู้มีปัญญาทรา ม ประโยชน์
อะไร ด้วยผมที่เกล้าเป็นมวยสูงชัน
ของท่าน ประโยชน์อะไร ด้วยการ
ห่มหนังเสือของท่าน ภายในของ
ท่านรกรุงรัง ท่านขัดสีแต่ภายนอก”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ประโยชน์
อะไร ด้วยผมที่เกล้าเป็นมวยสูงชัน
ของท่าน ความว่า ดูกรผู้มีปัญญา
คือผู้ไร้ปัญญา บรรพชิตควรจะทรงผม
ที่เกล้าเป็นมวยสูงชันเหล่านั้น, ประโยชน์
อะไรด้วยผมที่เกล้าเป็นมวยสูงชันเหล่านั้น
ของท่าน ผู้เว้นจากคุณของบรรพชา.

คำว่า ประโยชน์อะไรด้วยการห่ม
หนังเสือของท่าน อธิบายว่า จำเดิม

อชินสาฎิยา.

แต่กาลที่ไม่มีควมล้ำรวมอันสมควร
จะมีประโยชน์อะไร ด้วยการหมั่นหนังสือ
ของท่าน.

อพุกนุตรนุเต คหนุติ ตว อพุกนุตรรั
หทยั ราคโทสโมหคหเนน คหนั
ปฏิจจณนั.

คำว่า ภายในของท่านรกรุงรัง อธิบายว่า
ภายใน ได้แก่ หทัยของท่านรกรุงรัง
คือ ปิดบังไว้ด้วยรกชัฏ คือ รากะ โทสะ
โมหะ.

พาหิรั ปริมชชสีติ โส ตวั อพุกนุตรเว
คหเน นุหานาที่หิ เจว ลิงคคหเนน
จ พาหิรั ปริมชชสี, ตั ปริมชชนุโต
กณชิกปุริตลาพุ วีย วิสปุริตจาภู วีย
อาสีวิสปุริตวุมมิโก วีย คุถปุริตจิตตมโฏ
วีย จ พหิมภูโจว อโหสิ, ก็ ตยา
โจเรน อธิ วสนุเตน, สีสั อโธ
ปลาหิ, โน เจ ปลาหสิ, คามวาสินั
เต อาจิกขิตุวา นิคคหั การาเปสุสามิติ.

คำว่า ท่านขัดสีแต่ภายนอก อธิบายว่า
เมื่อภายในรกรุงรัง ท่านนั้นยอมขัดสี
ภายนอก ด้วยการอาบน้ำเป็นต้นบ้าง
ด้วยการถือเพศบ้าง เมื่อท่านขัดสี
ภายนอกนั้น ก็มีความเกลี้ยงเกลาแต่
ภายนอกเท่านั้น เหมือนกระโหลกน้ำเต้า
เต็มด้วยน้ำข้าว เหมือนตุ่มเต็มด้วย
ยาพิษ เหมือนจอมปลวกเต็มไปด้วยงู
มีพิษร้าย และเหมือนหม้อน้ำอันลวดลาย
งาม เต็มด้วยคุถฉะนั้น. ท่านเป็นโจรอยู่
ในที่นี่จะมีประโยชน์อะไร ท่านจงหนีไป
เสียจากที่นี่โดยเร็ว ถ้าหากท่านไม่หนีไป
เราจะบอก แก่พวกชาวบ้านให้ทำโทษ
ท่าน.

เอวั โพธิสตุโต ภูฏตาปลั
ตชเชตตุวา วุมมิกเมว ปาวิสิ,
ภูฏตาปลัปี ตโต ปกุกามิ.

พระโพธิสัตว์ ครั้นคุกคามดาบส
ผู้คดโกงอย่างนี้แล้ว ก็เข้าไปยังจอมปลวก
ตามเดิม ฝ่ายดาบสผู้คดโกงก็หลีกไปจาก
ที่นั้น.

สตถา อิมิ อัมมเทสนิ อหริตฺวา
 ชาตกั สโมธานะสิ "ตทา กุฎตาปโส
 อัย กุหโก อโหสิ, ปุริโม สีลวุต-
 ตาปโส สาริปุตฺโต, โคธาปณฺฑิตो
 ปน อหเมวา"ติ.

โคธาชาตกวรรณนา อฏฺฐมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
 ธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดก
 ว่า "ดาบสผู้คดโกงในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุ
 ผู้หลอกลวงรูปนี้ในเวลานี้ ดาบสผู้มีศีล
 รูปแรกได้เป็นพระสารีบุตร ส่วนโคธา-
 บัณฑิต ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง" ดังนี้แล.

พรรณนาโคธาชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. อุกโตภฏฐชาตก (๑๓๙)

๑๓๙. "อกุขี ภินุณา ปโฏ ญฺโจะ
สขีเคเห จ ภณฺชนํ
อุกโต ปทุฏฺจกมฺมนฺตา
อุทกมฺหิ ถลมฺหิ จา"ติ.

อุกโตภฏฐชาตกํ นวมํ.

๙. อุกโตภฏฐชาตก (๑๓๙)

๑๓๙. "นัยน์ตาทั้ง ๒ ก็แตกแล้ว ฝ่าก็
หายแล้ว และในเรือหงษ์สหาย
ก็เกิดการวิวาท ท่านมีภาระงาน
เสียหายแล้วทั้ง ๒ ทาง คือทั้ง
ในน้ำ และทางบก".

อุกโตภฏฐชาตก ที่ ๙.

๘. อุกโตภฏฐาตกถณณา (๑๓๙)

อกุขี ภินนา ปโม ญุจิติ
อิทํ สตุถา เวพฺวเน วิหฺรนฺโต เทวทตฺตํ
อารพฺภ กณฺเฐสิ.

ตทา กิร ฐมฺมสภายํ ภิกฺขุ กถํ
สมฺมุจจาเปสฺสุ "อาวุโส เสยฺยถาปี นาม
ชวาลาตํ อุกโต ปทิตตํ มชฺฌ
คฺคฺคมกฺขิตํ เนวารญฺเณ กญฺจตฺถํ ผรติ,
น คาเม กญฺจตฺถํ ผรติ, เอวเมว
เทวทตฺโต เอวรูปํ นียฺยานิกสาสเน
ปพฺพชิตฺวา อุกโต ปริภุจฺโจะ อุกโต
ปริพาหิโร ชาโต, คิหิโกคา^๑ จ
ปริหิโน, สามญฺญตฺถญฺจ น ปริปุเรตี"ติ.

สตุถา อาคนฺตุวา "กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมา ย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
เทวทตฺโต อิทาเนว อุกโต ปริภุจฺโจะ,

๙. พรรณนาอุกโตภฏฐาตก (๑๓๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า
นัยน์ตาทั้ง ๒ ก็แตกแล้ว ผ่าก็หาย
แล้ว เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในกาลนั้น ภิกษุทั้งหลาย
สนทนากันในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ
ดุ่นฟันเขาศพติดไฟทั้ง ๒ ข้าง ตรงกลาง
เป็อนคูด ใช้ประโยชน์เป็นฟันในปากก็ไม่ได้
ใช้เป็นฟันในบ้านก็ไม่ได้ แม้ฉันใด,
พระเทวทัตก็ฉันนั้นเหมือนกัน บวชแล้ว
ในศาสนา อันเป็นเครื่องนำออก(จากทุกข์)
เห็นปานนี้ เป็นผู้พลาดแล้วทั้งสองฝ่าย
กลับกลายเป็นคนภายนอก จากประโยชน์
ทั้งสองฝ่าย และเป็นผู้เสื่อมจากโภคะ
ของคฤหัสถ์ด้วย ไม่ทำประโยชน์แห่ง
ความเป็นสมณะ ให้บริบูรณ์ด้วย".

พระศาสดาเสด็จมาถึง จึงตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่ง
ประชุมสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไรหนอ"
เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้
พระเจ้าข้า" จึงตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลายมิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น พระเทวทัต

^๑ ฉ. คิหิปริโกคา.

อดีตปี อุกโต ปริภุญโจ อโหสิเยวา"ติ
วตฺวา อดีตํ อานริ.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต รุกฺขเทวดา
นุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตทา เอกสฺมี คามเก
พาลิสฺสิกา วสนฺติ. อเถโก พาลิสฺสิโก พลิสฺ
อาทาย ทนฺเรน ปฺตฺเตน สทฺธิ, ยสฺมี
โสพฺเภ ปกฺติยาปิ พาลิสฺสิกา มจฺเจ
คณฺหนฺติ, ตตฺถเวว คณฺตุวา พลิสฺ ธิปิ.

พลิสฺ อุกทปฏิจฺจนฺเน เอกสฺมี ชาณฺเ
ลคฺคิ. พาลิสฺสิโก อากทฺตฺมิตฺ อสฺกุโกนฺโต
จินฺเตสิ "อโย พลิสฺ มหามจฺเจ ลคฺโค
ภวิสฺสติ, ปฺตฺตํ มาตุ สนฺติํ เปเสตฺวา
ปฏิวิสฺสเกหิ สทฺธิ กลฺหํ การาเปมิ,
เอวํ อิตฺ น โภจิ โภฏฺจาสิ
ปจฺจาสิสฺตี"ติ. โส ปฺตฺตํ อาน "คจฺจ
ตาท อเมฺหนิ มหามจฺจสฺส ลทฺธภาวํ
มาตุ อากฺขานฺนิ, 'ปฏิวิสฺสเกหิ สทฺธิ
กลฺหํ กโรหิ'ติ วเทหิ"ติ.

โส ปฺตฺตํ เปเสตฺวา พลิสฺ อากทฺตฺมิตฺ
อสฺกุโกนฺโต รชฺชจฺเจทฺนฺยาเยน อุตฺตริสฺสาฎกํ

เป็นผู้พลาดแล้ว จากประโยชน์ทั้งสอง
แม้ในอดีตกาล พระเทวทัตก็เป็นผู้พลาด
แล้ว จากประโยชน์ทั้งสองเหมือนกัน"
แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพิธิตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดา. ครั้ง
นั้น พวกพรานเบ็ดอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
ตำบลหนึ่ง. ลำดับนั้น พรานเบ็ดคนหนึ่ง
ถือเบ็ดไปตกปลาที่บึง ซึ่ง
พวกพรานเบ็ดทั้งหลาย จับปลากันอยู่
แต่ตามปกติ.

เบ็ดเกี่ยวที่ตอเข้าแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ใต้น้ำ.
พรานเบ็ดไม่สามารถจะชูดขึ้นมาได้ จึง
คิดว่า "เบ็ดนี้คงจะติดปลาตัวใหญ่ เรา
จะส่งบุตรไปยังสำนักของมารดา ให้ทำ
การทะเลาะกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง, เมื่อ
เป็นเช่นนี้ใคร ๆ ก็จะไม่มุ่งหวังส่วนจาก
ปลาตัวนี้". เขาจึงพูดกับบุตรว่า "แน่ะพ่อ
เจ้าจงไปเถิด จงบอกแก่มารดาถึงเรื่อง
ที่เราได้ปลาตัวใหญ่ (และ)สั่งว่า 'เจ้าจง
ทำการทะเลาะ กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง
เถิด'".

เขาส่งบุตรไปแล้ว ก็ยังไม่สามารถที่จะ
ชูดเบ็ดขึ้นมาได้ จึงวางผ้าผลัดไว้บนบก

ถเล จเปตฺวา อุทกั โอตริตฺวา
 มจฺจนโลภาน มจฺฉั อปฺธาเรนฺโต ชาณฺเฏหิ
 ปหริตฺวา เทวปี อกฺขิณี ภินฺทิ. ถเล
 จปีตี สาฏกัปิสฺส โจโร หริ. โส
 เวทนาปตฺโต หุตฺวา หตฺถเนน อกฺขิณี
 อปฺปีฬฺยมาโน คเหตุวา อุทกา
 อุตฺตริตฺวา กมฺปมาโน สาฏกั ปริเยสฺติ.

สาปิสฺส ภริยา “กลหิ กตฺวา
 กสฺสจฺจิ อปฺจฺจาสิสฺสณาวั กริสฺสสามิ”ติ
 เอกสฺมีเยว กณฺเณ ตาลปณฺณั
 ปิลนฺธิตฺวา เอกั อุกฺขี อุกฺขลิมสิยา
 อณฺชิตฺวา กุกฺกुरิ องฺเกนาทาย
 ปฏฺวิสฺสกขฺมริ อคฺมาสิ. อถ นั เอกา
 สหายิกา เอวมาห “เอกสฺมีเยว เต
 กณฺเณ ตาลปณฺณั ปิลนฺธิตี, เอกอกฺขิ
 อณฺชิตี, ปิยปฺตฺตี วิย กุกฺกुरิ
 องฺเกนาทาย ขฺมโร ตมฺริ คจฺฉสิ, กิ
 อุมฺมตฺติกาสิ ชาตา”ติ.

“นาหิ อุมฺมตฺติกา, ตฺวํ ปน มํ
 อการณฺน อุกฺโกสฺสิ ปริภาสฺสิ, อิทานิ
 ตี คามโกชกสฺส สนฺติกั คนฺตฺวา
 อฏฺจกหาปณฺน ทณฺฑทาเปสฺสสามิ”ติ. เอวั
 กลหิ กตฺวา อุโปปี คามโกชกสฺส
 สนฺติกั อคฺมัสฺสุ. ตาสึ กลเห
 วิโสธฺยมาเน ตสฺสาเยว มตฺถเก ทณฺฑโท

เพราะกลัวสายเบ็ดขาด แล้วโดดลงน้ำ
 คลำหาแต่ปลาด้วยความโลภ จึงกระทบ
 เข้ากับตอไม้ ตาแม่ทั้ง ๒ ข้างก็แตก.
 แม่ผ้าของเขาที่วางไว้บนบกขโมยก็ลักไป.
 เขาได้รับทุกขเวทนา เขามีอกุมตาทั้ง ๒
 ข้างจากน้ำสั่งจ้งนงกลำหาผ้า.

แม่ภริยาของเขานั้น คิดว่า “เรา
 จะทำการทะเลาะแล้ว ทำความไม่มีความ
 หวังแก่ใคร ๆ” จึงตัดใบตาลที่หูข้างเดียว
 เท่านั้น ใช้เชมำดินหม้อทาตาข้างหนึ่ง
 อุ้มลูกหมาไปยังบ้านของคนคุ้นเคยกัน.
 ครั้งนั้น หญิงสหายคนหนึ่งพูดกะนาง
 อย่างนี้ว่า “เธอตัดใบตาลไว้ที่ข้างหู
 ข้างเดียวเท่านั้น ทาตาข้างเดียว
 อุ้มลูกหมา ดุจดั่งบุตรที่รัก ขึ้นไปเรือน
 ไฉน มาเรือนนี้ เธอกลายเป็นบ้าไปเสีย
 แล้วหรือ”.

ภริยานายพรานเบ็ดนั้น พูดว่า “เราไม่ได้
 เป็นบ้า แต่แกล่ด่าว่าบริภาษฉันโดยไม่มี
 เหตุผล ฉันจะไปหานายบ้านให้ปรับแก้ ๘
 กหาปณะเดี๋ยวนี้”. หญิงแม่ทั้ง ๒ ครั้ง
 ทำการทะเลาะกันอย่างนี้แล้ว ก็พากันไป
 ยังสำนักของนายบ้าน. เมื่อนายบ้าน
 พิจารณาหัดตัดสินการทะเลาะของหญิง
 ทั้ง ๒ นั้น สิ้นไหม (ค่าปรับ) ก็ตกอยู่ใน

ปติ. อถ นั พนฺธิตฺวา “ทณฺฑํ
เทหี”ติ โปเถตุ อารภีสุ.

รูกฺขเทวดา คาเม ตสุสา อิมํ
ปวตฺตี อรณฺเณ จสุสา ปติโน ตํ
พฺยสนํ ทิสฺวา ชนฺธนฺตเว จิตฺตา “โก
ปฺริส ตฺยหํ อุกฺเกปิ กมฺมนฺโต ปทฺฎฺจ
ถเลปิ ภฺฎฺจสิ ชาโต”ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห :

๗๓๙. “อกุชี ภินฺนา ปโฏ ญฺุจ
สขีเคเห จ ภณฺฑนํ
อุภโต ปทฺฎฺจกมฺมนฺตา
อุทกมฺหิ ถลมฺหิ จา”ติ.

ตตฺถ สขีเคเห จ ภณฺฑนฺตติ
สขี นาม สหายิกา, ตสุสา เคเห
ตว ภริยาย ภณฺฑนํ กตํ, ภณฺฑนํ
กตฺวา พนฺธิตฺวา โปเถตฺวา ทณฺฑํ
ทาปิยติ.

อุภโต ปทฺฎฺจกมฺมนฺตาติ เอวํ ตว
ทฺวิสุปี จาเนสุ กมฺมนฺตา ปทฺฎฺจา
ภินฺนาเยว. กตเรสุ ทฺวิสุ. อุทกมฺหิ

ฝ่ายของภริยานายพรานนั่นเอง. ครั้งนั้น
พวคนายบ้านมदनางแล้วเริ่มจะโบยตี โดย
บังคับว่า “แกจงใช้ค่าสินไหม(ค่าปรับ)”.

รูกฺขเทวดาเห็นความเป็นไปนี้ ของ
ภริยานายพรานเบ็ดนั้นในบ้าน และเห็น
ความเสียหายนั้นของสามีนางในป่า จึง
สกดอยู่ระหว่างต้นไม้ กล่าวว่่า “ดูกร
บุรุษผู้เจริญ . การงานของท่านแม้ในน้ำ
ก็เสียหาย ถึงบนบกท่านก็พลาดพลั้งไป
แล้ว” จึงกล่าวคาถานี้ว่่า :

๑๓๙. “นัยน์ตาทั้ง ๒ ก็แตกแล้ว ผ่าก็
หายแล้ว และในเรือหงษ์สหาย
ก็เกิดการวิวาท ท่านมีการงาน
เสียหายแล้วทั้ง ๒ ทาง คือทั้ง
ในน้ำ และบนบก”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่่า และใน
เรือหงษ์สหาย ก็เกิดการวิวาท
อธิบายว่่า หงษ์ที่ประพฤติร่วมกันชื่อว่่า
หงษ์สหาย, ภริยาของท่านทำการทะเลาะ
กัน ในเรือของหงษ์สหายนั้น ครั้นทำ
การทะเลาะแล้ว ถูกมัด ถูกโบยตี ชดใช้
สินไหม(ค่าปรับ).

คำว่่า การงานก็เสียหายทั้ง ๒ ทาง
อธิบายว่่า การงานของท่านเสียหายแล้ว
ได้แก่ แตกทำลายไปสิ้น ในฐานะแม่

ถลมหิ จาติ, อุกุขิเกเทน ปฏนาเสน
จ อุทเก กมุมนุตตา ปทุฏฐา, สซีเคเห
ภณฺทเนน ถเล กมุมนุตตา ปทุฏฐาติ.

สตถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtiva
ชาตํ สโมธานสิ "ตทา พาลิสโก
เทวทตฺโต อโหสิ, รุกฺขเทวตา ปน
อหเมวา"ติ.

อุภโตภุจฺจชาตกวนฺณนา นวมา.

๒ อย่างนั้น. ถาว่าในฐานะทั้ง ๒
อะไรบ้าง. ตอบว่า ทั้งในน้ำและบนบก,
อธิบายว่า การงานในน้ำเสียหาย เพราะ
ตาแตก และเพราะผ้าหายไป การงาน
บนบกเสียหาย เพราะการทะเลาะ
ในเรือนของหญิงสหาย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"นายพรานเบ็ด ในครั้งนั้นได้เป็น
พระเทวทัต, ส่วนรุกขเทวตา ได้แก่
เราตถาคตนั่นเอง".

พรรณนาอุภโตภุจฺจชาตก ที่ ๙ จบ.

๑๐. กากษัตถก (๑๕๐)

๑๕๐. "นิจุจํ อุพพิคฺคหทยา
สพฺพโลกวิหเสกา
ตสฺมา เนสํ วสา นตฺถิ
กากานมฺหาก ญาตินนุ"ติ.
กากษัตถกํ ทสมํ.

๑๐. กากษาดก (๑๕๐)

๑๕๐. "กาทั้งหลาย ผู้มีใจหวาดหวั่นอยู่
เนื่องนิตย์ เบียดเบียนโลกทั่วไป
เพราะเหตุนั้น กาผู้เป็นญาติของ
ข้าพเจ้าเหล่านั้น จึงไม่มีมันเหลว".
กากษาดก ที่ ๑๐.

๑๐. กากษัตถกถา (๑๔๐)

นิจุจํ อุกุพิคฺคหทยาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต ฅาตตุถจริยํ
 อารพุก กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุ
 ทฺวาทสกนฺิปาเต ฆทฺทสาลชาตเก
 อาวิภวิสฺสติ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสตุโต กากโยนิยํ
 นิพฺพตฺติ. อเถกทิวสํ รณฺโถ
 ปุโรหิตอ พหฺนคเร นทียํ นุหายิตฺวา
 คณฺเหสิ วิสิมฺเปตฺวา มาลํ ปิลนฺธิตฺวา
 วรฺวตฺถนฺิวตฺถอ นครํ ปวิสฺติ.
 นครทฺวารโตรณคฺเค เทว กากา
 นิสินฺนา โหนฺติ.

เตสุ เอโก เอกํ อาห "สมฺม อหํ
 อิมสฺส พุราหฺมณสฺส มตฺถเก สรีรวลณฺุชํ
 ปาเตสฺสามิ"ติ. อิตโร "มา เต เอวํ
 รุจฺจ, อยํ พุราหฺมโณ อิสฺสโร,
 อิสฺสรชเนน สทฺธิ เวรํ นาม ปาปกํ.
 อยญฺหิ กุทฺโธ สพฺเพปี กาก
 วินาเสยฺยา"ติ. น สกฺกา ตํ มยา น
 ปาเตตฺนฺติ. "เตนฺหิ ปญฺญาอิสฺสสิ"ติ
 วตฺวา อิตโร กากอ ปลาโย.

๑๐. พรรณนากากษัตถก (๑๔๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระจริยา
 ที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่พระญาติ ตรัส
 พระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า มีใจ
 หวาดหวั่นอยู่เนื่องนิตย์. เรื่องปัจจุบัน
 จะปรากฏชัด ในภัททสาลชาดก
 ทวาทสกนฺิปาต.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดกา. อยู่มา
 วันหนึ่ง ปุโรหิตของพระราชา อาบน้ำที่
 แม่น้ำภายนอกพระนครแล้ว ได้ทาตัว
 ด้วยของหอมประดับพวงดอกไม้ นุ่งผ้า
 อย่างดีกลับเข้าพระนคร. มีกา ๒ ตัว
 จับอยู่ที่ยอดซุ้มประตูพระนคร.

ในกา ๒ ตัวนั้น กาดำหนึ่งพูดกับกาอีก
 ตัวหนึ่งว่า "ดูกรเพื่อน เราจะถ่ายคุณรด
 ศีรษะของพราหมณ์ผู้นี้ละนะ". กากีตัว
 หนึ่งห้ามว่า "ท่านอย่าชอบใจอย่างนี้เลย
 พราหมณ์นี้ คือผู้เป็นใหญ่ ชื่อว่าการ
 มีเวรกับผู้เป็นใหญ่ เป็นความชั่วช้า.
 เพราะว่าพราหมณ์ผู้นี้โกรธแล้ว จะพึง
 ล้างฝูงกาแม้ทั้งปวง ให้รอดวายหมด".
 กาดำนั้น จึงพูดว่าข้าพเจ้าไม่สามารถ

ไส ไตรณสุส เหมจาภาคิ สมฺปตฺเต
 พุราหฺมณเณ โอลมฺพกั ธาเรนฺโต วย
 ตสุส มตฺถเก วจุจํ ปาเตสิ. พุราหฺมณเณ
 กุชฺฌิตฺวา กาเกสุ เวรํ พนฺธิ.

ตสุมี กาลเ เอกา ภติยา
 วิหิโกฏฺฐิกทาสี วิหิ เคนทฺวาเร อาตเป
 ปตฺถริตฺวา รกฺขนฺตี นิสินฺนาว นิทฺทํ
 โอกุมิ. ตสุสา ปมาทํ ฌตฺวา เอโก
 ทิมโลมโก เอพฺโก อาคนฺตฺวา วิหิ ชาทิ.
 สา ปพฺพชฺฌิตฺวา ตํ ทิสฺวา ปลาเปสิ.
 เอพฺโก ทุตฺติยมฺปิ ตติยมฺปิ ตสุสา ตเถว
 นิทฺทายนกาเล อาคนฺตฺวา วิหิ ชาทิ.
 สาปี นํ ติกฺขตฺตํ ปลาเปตฺวา จินฺเตสิ
 “ปฺนปฺนํ ชาทนฺโต อุปฺพตฺตวิหิ ชาทิสฺสติ,
 พนฺ เม เชนโท ภวิสฺสติ, อิทานิสุส ปฺน
 อนาคมนการณํ กริสฺสามิ”ติ. สา อลาตํ
 คเหตุวา นิทฺทายมานา วย นิสิตฺตฺวา
 วิหิชาทนตฺถาย เอพฺเก สมฺปตฺเต
 อญฺจาย อลาเตน เอพฺกั ปหริ.

ที่จะไม่ถ่ายคูรดพราหมณ์ผู้นั้นได้ (จะ
 ถ่ายคูรดให้ได้). กาอีกตัวหนึ่ง จึงพูดว่า
 “ถ้าเช่นนั้นเจ้าจะปรากฏ(ด้วยตัวเจ้าเอง)
 แล้วก็บินหนีไป.

เมื่อพราหมณ์มาถึงได้ชุ่มประตู่ กาทัวนั้น
 ก็ทำเหมือนย่อตัวลง ถ่ายคูรดศีระ
 พราหมณ์นั้น. พราหมณ์จึงโกรธเคือง
 ผูกเวรในฝูงกา.

ในกาลนั้น หญิงทาสีช่อมข้าวเปลือก
 โดยรับจ้างคนหนึ่ง เอาข้าวเปลือกผึ่งแดด
 ไว้ใกล้ประตูบ้าน นั่งเฝ้ารักษาอยู่นั้นแล
 เผลอหลับไป. แกะขนปุยตัวหนึ่ง รู้ว่า
 นางทาสีนั้นเผลอเผลอ จึงมากินข้าวเปลือก.
 นางตื่นขึ้นเห็นแกะตัวนั้นเข้า จึงไล่ให้
 หนีไป. ในเวลาที่ นางทาสีนั้นหลับเช่นนั้น
 นั้นเอง แกะก็มากินข้าวเปลือกถึง ๒ ครั้ง
 ๓ ครั้ง. แม้นางทาสีนั้น ก็ไล่แกะนั้น
 ให้หนีไปทั้ง ๓ ครั้ง แล้วคิดว่า “เมื่อ
 แกะกินบ่อย ๆ ก็จะกินข้าวเปลือกหมดไป
 ครั้งหนึ่ง ตัวเราก็จะขาดมาก คราวนี้
 เราจะทำเหตุที่จะไม่ให้แกะตัวนั้นมาอีก”.
 นางทาสีนั้น จึงนั่งถือดุ้นไฟทำเหมือน
 หลับ เมื่อแกะมาเพื่อจะกินข้าวเปลือก
 จึงลุกขึ้นตีแกะด้วยดุ้นไฟ.

โลมานิ อคฺคิ คณฺหิสุ. โส สรีเร
 ฌายนฺเต "อคฺคิ นิพฺพาเปสุสามิ"ติ
 เวเคน คณฺตุวา หตฺถิสาลาย สมิเป
 เอกิสฺสา ตินฺนุภฺยา สรีริ ฆฺสิ, สา
 ปชฺชลิ. ตโต อญฺจิตฺทาลา หตฺถิสาลํ
 คณฺหิ. หตฺถิสาลาสฺ ฌายนฺตีสฺ
 หตฺถิปิฏฺจานิ อายีสฺ,

พหู หตฺถิ วณฺติสรีรา อเหฺลฺ. เวชฺชา
 หตฺถิ อโรเค กาคฺตุ อสฺกโกนฺตุตา
 รณฺโถ อาโรเจสุ. ราชา ปุโรหิตํ
 อาห "อาจฺริย หตฺถิเวชฺชา หตฺถิ
 ติกิจฺจิตฺตํ น สกฺโกนฺติ, อปี กิณฺนุ
 ฆาสฺชฺชํ ชานาสี"ติ. ชานามิ มหाराชาติ.
 ก็ ลหฺมฺ วจฺจตีติ. กากวสา มหाराชาติ
 ราชา "เตนฺหิ กากเ มาเรตฺวา วสํ
 อหฺรธา"ติ. อาห. ตโต ปฏฺจาย
 กากเ มาเรตฺวา วสํ อลฺภิตฺวา ตตฺถ
 ตตฺถเว ราสี กโรนฺติ, กากานํ มหามยํ
 อฺปฺปชฺชติ.^๑

ชนแกะทั้งหลาย ก็ติดไฟ. เมื่อตัวถูก
 ไฟไหม้ แกะตัวนั้น ก็วิ่งไปโดยเร็ว
 ด้วยตั้งใจว่า "เราจะให้ไฟดับ" จึงถูตัว
 ที่กระท่อมหญ้าหลังหนึ่ง ใกล้โรงช้าง,
 กระท่อมหญ้าหลังนั้นก็ลุกโผลง. เปลวไฟ
 ที่ลุกไหม้จากกระท่อมหญ้านั้นติดโรงช้าง.
 เมื่อโรงช้างไหม้หลังช้างก็ไหม้,

ช้างหลายเชือกมีตัวเป็นแผล. หมอ
 ทั้งหลาย เมื่อไม่สามารถจะรักษาช้าง
 ให้หายโรคได้ จึงกราบทูลแต่พระราช
 พระราชาจึงตรัสกับปุโรหิตว่า "ดูกร
 อาจารย์หมอช้างทั้งหลายไม่สามารถ
 จะเยียวยารักษาช้างทั้งหลายได้ ท่านรู้ยา
 อะไรบ้างไหมเล่า". ปุโรหิตกราบทูลว่า
 ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ข้าพระองค์ทราบ
 พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสถามว่า
 ได้อะไรจึงจะควร. ปุโรหิตกราบทูลว่า
 ข้าแต่พระมหाराชเจ้า มันเหลวของกา
 พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น
 ท่านจงฆ่ากาทั้งหลาย แล้วนำมันเหลว
 มาเถิด". ตั้งแต่นั้นมาชนทั้งหลายฆ่า
 ฝูงกาแล้ว ก็ยังไม่ได้มันเหลว จึงทำเป็น
 กองไว้ที่นั่น ๆ นั่นเอง, ภัยใหญ่เกิดขึ้น
 แก่ฝูงกา.

^๑ ไป. อฺปฺปนฺนํ.

ตทา โภธิสตุโต อสีติสหัสส-
 กากปริวาริ มหาสุสานเน วสตี. เอโก
 กาโก อาคนตุวา กากานัน อปุปนุนัน
 ภาโย โภธิสตุตสุส อาริเจสิ. โส จินเตสิ
 "จเปตวา มัน อญโณ มยุนัน ภาตกานัน
 อปุปนุนัน ภาโย หริตุ สมนตุโธ นตถิ,
 หริสุสามิ นนุ"ติ ทส ปารมิโย
 อวชเชตวา เมตตูปารมิ ปุเรจาริกัน
 กตวา เอกเวเคนเนว ปกขนุทิตวา
 วิฎฐมหาวัตปาเนน ปวิสิตวา รญโณ
 อาสนสุส เหฎฐา ปาวิสิ.

อถ นัน เอโก มนุสสุโส คเหตุกาโม
 อโหสิ. ราชา "สรณัน ปวิฎฐิจิ มา
 คณุหิ"ติ วาเรสิ. มหาสตุโต โถกกัน
 วิสमितวา เมตตูปารมิ อวชเชตวา
 เหฎฐาสนา นิกขमितวา รากานัน อาห
 "มหาราช รญเภา นาม ฉนุทาทิวเสน
 อคนตุวา รชชัน กาทตุ วฎฐติ. ยัน ยัน
 กมมัน กตตพพัน โหติ, สพพัน นิสมม
 อุปธาเรตวา กาทตุ วฎฐติ. ยญจ
 กริยามานัน นิปปชชติ, ตเทว กาทตุ
 วฎฐติ น อิตรัน. สเจ หิ รากาเน ยัน
 กริยามานัน น นิปปชชติ, ตัน กโรนุติ,
 มหาชนสุส มรณภยปริโยสานัน มหาภโย
 อปุปนชชติ. ปุโรหิตา เวรวสิโก หตุวา

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์มีฝูงกา
 ๘๐,๐๐๐ ตัว เป็นบริวาร อาศัยอยู่ใน
 ป่าช้าใหญ่. กาทัวหนึ่งบินมาบอกเล่า
 ภัยที่เกิดขึ้นแก่ฝูงกา ให้พระโพธิสัตว์ฟัง.
 พระโพธิสัตว์นั้นคิดว่า "ยกเว้นเราเสียแล้ว
 กาทัวอื่นสามารถที่จะกำจัดภัยที่เกิดขึ้น
 แก่เหล่าญาติของเราย่อมไม่มี, เราจะ
 กำจัดภัยนั้น" จึงระลึกถึงบารมี ๑๐
 ประการ ทำเมตตูปารมีไว้เป็นเบื้องหน้า
 บินไปด้วยความรวดเร็วที่เดียว เข้าไปทาง
 ช่องพระแกลใหญ่ที่เปิดไว้ จับอยู่ภายใต้
 พระราชอาสน์.

ลำดับนั้น มนุษย์คนหนึ่งมีความประสงค์
 จะจับพระโพธิสัตว์นั้น. พระราชารับสั่ง
 ห้ามว่า "กาเข้ามาหาที่ฟัง ท่านอย่าจับ
 เลย". พระมหาสัตว์หยุดพักครู่หนึ่ง
 ระลึกถึงเมตตูปารมี จึงออกจากภายใต้
 ราชอาสน์ กราบทูลพระราชาว่า "ข้าแต่
 พระมหाराชเจ้า ธรรมดาพระราชาควร
 จะครองราชสมบัติ โดยไม่ลู่อำนาจอคติ
 มีฉันทาคติเป็นต้น. การที่พระองค์ ทรง
 พิจารณาใคร่ครวญการงานทุกอย่างที่ฟัง
 ทำเสียก่อน แล้วทรงทำจึงจะสมควร.
 และการงานใดที่พระองค์ ทรงทำอยู่ย่อม
 สำเร็จ พระองค์ควรทรงทำการงานนั้น
 เท่านั้น การที่ทรงทำการงานนอกนี้ ย่อม

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

มุสาวาท อภาสี, กากานัน วสา นาม
นตถิ"ติ.

ตี สุตวา ราชา ปสนุนจิตโต โพิธิตตติ
กาณจนภททปีเจ นิสีทาเปตวา ตตถ
นิสินนสส ปกขนุตรานิ สตปากสหสส-
ปากเตเลหิ มกฺขาเปตวา กาณจนตฏฏเก
ราชารหิ สุโภชนิ โภชาเปตวา ปานีย
ปาเยตวา สุหิตติ วิคตทถถิ มหาสตุตี
เอตทเวจ "ปณฺฑิต ตวํ 'กากานัน วสา
นาม นตถิ'ติ วเทสิ, เกน การณน
เนสิ วสา นตถิ"ติ. โพิธิตโต "อิมินา
จ อิมินา จ การณนา"ติ สกสนิเวสนัน
เอกสทฺทํ กตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมิ
คาถมาห :

๑๔๐. "นิจุจํ อุกุพิคฺคหทยา
สพฺพโลกวิหเสกา
ตสุมา เนสิ วสา นตถิ
กากานมฺหาก ภาตินนุ"ติ.

ไม่ควร. เพราะว่าถ้าหากว่าพระราช
ทั้งหลาย ทรงทำางานที่ทรงทำอยู่ก็ไม่
สำเร็จ ภัยใหญ่ ซึ่งมีภัยคือความตาย
ในที่สุด ย่อมเกิดขึ้นแก่มหาชน. ปุโรหิต
เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งเวร ได้กล่าว
มุสาวาท ชื่อว่า มันเหลวของกาทั้งหลาย
ย่อมไม่มี".

พระราชาทรงสดับข้อความนั้นแล้ว ทรงมี
พระทัยเลื่อมใส จัดให้พระโพิธิตว์เกาะอยู่
เหนือตั้งภัทริฐทองคำ เมื่อพระโพิธิตว์
เกาะอยู่ที่ตั้งภัทริฐทองคำนั้น รับสั่งให้ทา
ระหว่างชนปีกด้วยน้ำมันเคี้ยวอันสุก๑๐๐
ครั้ง ๑,๐๐๐ ครั้ง ให้บริโภคน้ำมันที่เคี้ยวอันสุก
แต่พระราชที่ถวายทองคำ ให้ดื่มน้ำที่ควร
ดื่ม ได้ตรัสพระดำรัสนี้แก่พระมหาสัตว์
ผู้มีใจสงบดี ปราศจากความกระวนกระวาย
ว่า "ดูกรบัณฑิต ท่านพูดว่า 'ธรรมดว่า
มันเหลวของกาทั้งหลายย่อมไม่มี' เพราะ
เหตุไร มันเหลวของพวกกาเหล่านั้น
จึงไม่มี". พระโพิธิตว์ทูลว่า "ด้วยเหตุ
นี้และเหตุนี้" เมื่อแสดงธรรม ทำนิเวศน์
ทั้งสิ้นให้มีเสียงเดียว จึงกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๔๐. "กาทั้งหลาย ผู้มีใจหวาดหวั่นอยู่
เนื่องนิตยฺ เปียดเบียนโลกทั่วไป
เพราะเหตุนั้น กาผู้เป็นญาติของ
ข้าพเจ้าเหล่านั้น จึงไม่มีมันเหลว".

ตตรายย์ สงเขปตโต : มหาราช
กกา นาม นิจุ อุกุคคมาสนา
ภยปตตาว วิหรนติ,

สพฺพโลกวิเสสกาติ ขตฺติยาทโย มนุสฺสเสปิ
อิตฺถิปุริเสปิ กุมารกุมาริกาทโยปิ
วิเหเจนุตตา กิลมนุตตา^๑ วิจรนติ, ตสฺมา
อิมเห ทวีหิ การณเห เนส อมฺหากัง
ณาทินัน กากานัน วสา นาม นตฺถิ.
อตีเตปิ อฏฺตปฺพพา, อนาคเตปิ น
ภวิสฺสตีติ.

เอว มหาสตุโต อิม การณ
อุตฺตานัน กตฺวา “มหาราช รมฺภา
นาม อนิสฺมม อณฺฐาเรตฺวา กมฺม
น กตฺตพฺพนฺ”ติ ราชานัน ปโพเธสิ.
ราชา ตฺสฺสตีตฺวา โพธิสฺตตํ รชฺเชน
ปฺุเชสิ. โพธิสฺตโต ตสฺส รชฺชํ รมฺโถเยเว
ปฏฺิทฺตฺวา ราชานัน ปณฺจสฺ สึเลสฺ
ปตฺิฏฺจาเปตฺวา สพฺพสฺตฺตานัน อภย
ยาจิ.

ในคานั้น มีเนื้อความย่อตั้ง
ต่อไปนี้ว่า : ข้าแต่พระมหาราชเจ้า
ธรรมดากาทั้งหลายมีใจหวาดหวั่น คือ
ถึงความกลัวนั่นเองอยู่เป็นนิตย์,

คำว่า เบียดเบียนโลกทั่วไป อธิบายว่า
กาทั้งหลายจึงเบียดเบียน คือเที่ยวก่อกรรม
ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้นบ้าง
หญิงและชายทั้งหลายบ้าง เด็กชายและ
เด็กหญิงเป็นต้นบ้าง, เพราะเหตุนั้น
คือ ด้วยเหตุทั้ง ๒ เหล่านี้ กาทั้งหลาย
ผู้เป็นญาติของเราเหล่านั้น ชื่อว่า ไม่มี
น้ำมันเหลว คือแม้ในอดีตกาลก็ไม่เคยมี
แล้ว แม้ในอนาคตกาลก็จะไม่มี.

พระมหาสัตว์ ครั้นเปิดเผย(กระทำ)
เหตุนี้ให้ง่ายอย่างนี้แล้ว จึงทูลเตือน
พระราชานให้ทรงทราบชัดว่า “ข้าแต่
พระมหาราชเจ้า ชื่อว่าพระราชานไม่ทรง
ใคร่ครวญ ไม่ทรงพิจารณาเสียก่อนแล้ว
ไม่พึงทรงทำกิจการงาน”. พระราชานทรงพอ
พระทัย ทรงบูชาพระโพธิสัตว์ด้วย
ราชสมบัติ. พระโพธิสัตว์ถวายราชสมบัติ
คืนแด่พระราชานพระองค์นั้น ตามเดิมแล้ว
ให้พระราชาน ทรงดำรงอยู่ในเบญจศีล.

^๑ ฉ. กิลเมนุตตา.

ราชา ฌมฺมเทสนํ สุตฺวา สพฺพสฺตฺตานํ
อภยํ ทตฺวา กากานํ นิพฺพุทฺธานํ
ปฏฺฐเปตฺวา ทิวเส ทิวเส ตณฺหฺมฺพนฺนสฺส
ภตฺตํ ปจิตฺวา นานคฺครเสหิ โอมทฺทิตฺวา
กากานํ ทานํ ทียติ, มหาสฺตฺตสฺส
ปน ราชนฺนเมว ทียิตฺถ.

สฺตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สมิธานเสสิ "ตทา พาราณสีราชา
อานนฺโท อโหสิ, กากราชา ปน
อหเมวา"ติ.

กากชาตกวรรณนา ทสฺมา.

อสมฺปทานวคฺโค จุทฺทสโม.

ทูลขอพระราชทานอภัย แก่เหล่าสัตว์ทุก
จำพวก.

พระราชาทรงสดับธรรมเทศานี้แล้ว ทรง
พระราชทานอภัยแก่สัตว์ทุกจำพวก ทรง
ตั้งทานเนื่องนิത്യแก่กาทั้งหลาย หุงข้าว
ประมาณวันละ ๑ ถึงทุก ๆ วัน ขยำด้วย
รสอันเลิศต่าง ๆ พระราชทานเป็นทาน
แก่กาทั้งหลาย, ส่วนพระมหาสัตว์โปรด
ให้พระราชทาน เฉพาะโภชนาหาร
ที่พระราชาทรงเสวยเท่านั้น.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
ธรรมเทศานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดก
ว่า "พระเจ้าพาราณสีในครั้งนั้น ได้เป็น
พระอานนท์, ส่วนพญากา ได้แก่ เรา
ตถาคตนั่นเอง" ดังนี้.

พรรณนากากชาดกที่ ๑๐ จบ.

อสมฺปทานวรรคที่ ๑๔ จบ.

๑๕. กกณฏฐก

๑. โคธชาตก (๑๕๑)

๑๕๑. “น ปาปชนส์เสวี
อจฺจนฺตสุขเมตติ
โคธากุลํ กกณฏฐาว
กลี ปาเปติ อตฺตานนฺ”ติ.

โคธชาตกํ ปจฺมํ.

๑๕. กกัณฏฐกวรรค

๑. โคธชาตก (๑๕๑)

๑๕๑. “บุคคลผู้สมคบกับคนชั่ว ย่อมไม่
ประสบสุขที่ยั่งยืน ย่อมยังตน
ให้ถึงความพินาศ เหมือนนตระกูล
เหยี้ยทำตนให้ถึงความพินาศ เพราะ
กึ่งกำ ฉะนั้น”.

โคธชาตก ที่ ๑.

๑๕. กกณฏกาวคค

๑. โคธาทกตกวนณนา (๑๔๑)

น ปาปนสนส์เสวีติ อิทํ สตุถา
เวพฺพวเน วิหรนฺโต เอกํ วิปกฺขเสวี
ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุ
มหิพฺพามุขชาตเก กถิตสทิสเมว.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหุमतตเต
ราชํ กาเรนฺเต โพธิสตุโต โคธายอนิยํ
ปฏิสนฺธิ คณฺหิ. โส วยปฺปตฺโต นทีตีเร
มหาพิเล อนเณกโคธาสตปริวารโร วาสํ
กปฺเปสิ. ตสฺส ปฺตฺโต โคธاپิลฺลิกโก
นาม เอเกน กกณฏเกน สทฺธิ
मितฺตสนฺถวํ กตฺวา เตน สทฺธิ
สมฺเมทมานเ วิหรนฺโต “กกณฏกํ
ปริสฺสชิสฺสสามิ”ติ อวตฺถรติ.

ตสฺส เตน สทฺธิ วิสฺสาสํ โคธाराชสฺส
อาโรเจสฺสุ. โคธाराชา ปฺตฺตํ ปกฺโกสา-
เปตฺวา “ตาด ตวํ อฏฺจาเน วิสฺสาสํ
กโรสิ กกณฏกา นาม นิจชาตिका
เตน สทฺธิ วิสฺสาโส น กตฺตพฺโพ,
สเจ ตวํ เตน สทฺธิ วิสฺสาสํ กริสฺสสิ
ตํ กกณฏกํ นิสฺสาย สพฺพมฺเปตํ
โคธากุลํ วินาสํ ปาปฺณิสฺสตี อิตฺโต

๑๕. กกณฏกาวรรค

๑. พรรณนาโคธาทกค (๑๔๑)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง
ผู้สมคบกับฝ่ายตรงข้าม ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า ผู้สมคบกับคนชั่ว ย่อมไม่...
ดังนี้ เป็นต้น. เนื้อเรื่องปัจจุบัน เหมือน
กับที่กล่าวไว้ในมหิพพามุขชาตค.

ในอดีตกาล สมัยเมื่อ พระเจ้า
พรหมทัตเสวยราชสมบัติ ในเมือง
พาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิ
ในกำเนิดเหี้ย. เหี้ยนั้นเจริญวัย มีเหี้ย
บริวารหลายร้อย อาศัยอยู่ในโพรงใหญ่
ใกล้ฝั่งแม่น้ำ. ลูกของเหี้ยนั้น ชื่อว่า
โคธاپิลลิกะ ได้ผูกไมตรีกับกิ้งก่าตัวหนึ่ง
ซึ่งชมอยู่กับกิ้งก่านั้น ขึ้นทับด้วยคิดว่า
“เราจักกอดรัดกิ้งก่า”.

เหี้ยทั้งหลาย บอกความคุ่นเคยของ
โคธاپิลลิกะนั้นกับกิ้งก่านั้น แก่พญาเหี้ย.
พญาเหี้ยให้เรียกลูกมาแล้วกล่าวว่า “แน่ะ
พ่อ เจ้าทำความคุ่นเคยในฐานะอันไม่
สมควร ขึ้นชื่อว่ากิ้งก่า เป็นสัตว์มีชาติต่ำ
เจ้าไม่ควรทำความสนิทสนมกับมัน ถ้าหาก
เจ้า จักกระทำความคุ่นเคยกับมัน,
ตระกูลเหี้ยทั้งหมด จักถึงความพินาศ

ปฏุจาย เอเตน สหุธิ วิสุสาส์ มา
อกาสิ"ติ อาห. โส กโรติเยว.

โพธิสตุโต ปุณปุณั กถนุโตปี ตสฺส
เตน สหุธิ วิสุสาส์ วาเรตุ อสกุโกนุโต
"อวสุสั อมหากั เอตัง กกณฎกั
นิสฺสาย ภยั อุปฺปชฺชิสฺสตี ตสฺมี
อุปฺปนฺเน ปฺลายนฺมคฺคั สมฺปาเทตุ
วฏฺฐตี"ติ เอเกน ปสฺเสน วาตพิลลั
การาเปสิ. ปุตุโตปีสฺส อญฺุกเมน
มหาสิโร อโหสิ.

กกณฎโก ปน ปุริมปุปฺมาโณเยว อิตโร
"กกณฎกั ปริสฺสชฺชิสฺสามี"ติ อนฺตรนฺตรรา
อวตฺตรติเยว, กกณฎกสฺส ปพฺพตฺตญฺเฐน
อวตฺตรณกาโล วีย อโหสิ.

โส กิลมนุโต จินฺเตสิ "สเจ อัย
อญฺญานิ กติปฺยานิ ทิวสานิ มํ เอวั
ปริสฺสชฺชิสฺสตี ซีวิตัง เม นตฺถิ เอเกน
ลฺุทฺทเกน สหุธิ เอกโต หุตฺวา อิมํ
โคธากุลั วินาเสสฺสามี"ติ.

อถกทิวสั นิทาสมฺเม เมเช
ญฺุเจ วมฺมิกโต มกฺชิกา อญฺุจหีสฺสุ.
ตโต ตโต โคธา นิกฺขมิตฺวา มกฺชิกาโย
ชาทนฺติ. เอโก โคธาลฺุทฺทโก โคธาพิลลั

เพราะอาศัยกึ่งก้านั้น, ตั้งแต่นี้ไป เจ้าอย่า
ทำความคู้ยเคยกับมัน". ลูกเหี้ยนั้น ก็ยัง
ขึ้นทำอยู่นั่นเอง.

พระโพธิสัตว์แม้เดือนอยู่บ่อย ๆ ก็ไม่อาจ
จะห้ามความคู้ยเคยของลูกเหี้ย กับกึ่งก่า
นั้นได้ คิดว่า "ภัยจักเกิดขึ้นแก่พวกเรา
อย่างแน่นอน เพราะอาศัยกึ่งก่าตัวนี้
เมื่อภัยนั้นเกิดขึ้นแล้ว เราควรเตรียม
ทางหนีไว้" จึงให้ทำช่องลมไว้ข้างหนึ่ง.
ฝ่ายลูกของพญาเหี้ยนั้น ตัวโตขึ้นโดย
ลำดับ.

ส่วนกึ่งก่า มีขนาดเท่าเดิมมันเอง ลูกเหี้ย
ขึ้นทับอยู่ตลอดมา ด้วยคิดว่า "เราจัก
กอดรัดกึ่งก่า", เวลาที่เหี้ยขึ้นทับกึ่งก่า
เป็นเหมือนเวลาที่กึ่งก่า ญกยอดญเขาทับ
ฉะนั้น.

กึ่งก่านั้นลำบากอยู่ คิดว่า "ถ้าเหี้ยตัวนี้
ขึ้นกอดรัดเราอย่างนี้ อีก ๒-๓ วัน
ชีวิตเราไม่มีแน่ เราจะร่วมมือกับนาย
พรานคนหนึ่ง ให้ตระกูลเหี้ยนี้พินาศ
เสีย".

ต่อมาวันหนึ่ง ในฤดูแล้งเมื่อฝนตก
ตัวแมลงบินออกจากจอมปลวก. ผุ่งเหี้ย
พากันออกมาจากที่นั้น ๆ กินตัวแมลง.
นายพรานเหี้ยคนหนึ่ง ถือจอบเข้าป่า

ภินุทนต์ถาย กุฑุทลั คเหตุวา สุนเขหิ
สทฐี อรณณํ ปาวิสิ.

กกณญโก ตํ ทิสฺวา “อชฺช อตฺตโน
มโนรณํ ปุเรสุสามิ”ติ ตํ อุปสงฺกมิตฺวา
อวิทุเร นิปชฺชิตฺวา “โก ปุริส กสมฺมา
อรณฺเณ วิจรสี”ติ ปุจฺฉิ. “โคธานํ
อตถายา”ติ.

“อหํ อเนกสตันนํ โคธานํ อาสยํ
ชานามิ อคฺคิณฺจ ปลาสนฺจ อาทาย
เอหิ”ติ ตํ ตตฺถ เนตฺวา “อิมสฺมี
จानะ ปลาสิ ปกฺขิปิตฺวา อคฺคิ ทตฺวา
ธุมํ กตฺวา สมนฺตา สุนเข จเปตฺวา สยํ
มหามุคฺครํ. คเหตุวา นิกฺขนฺตา โคธา
ปหริตฺวา มาเรตฺวา วาสี กโรสี”ติ.

เอวณฺจ ปน วตฺวา “อชฺช ปจฺจามิตฺตสฺส
ปิฏฺจี ปสฺสิสุสามิ”ติ เอกสฺมี จานะ
สีสิ อุกฺขิปิตฺวา นิปชฺชิ. ลุทฺทโกปิ
ปลาสนฺมมกาสี. ธูโม พิลํ ปาวิสิ.
โคธา ธูมนฺธา มรณฺมายตชฺชิตา
นิกฺขมิตฺวา ปลายิตฺุ อารทฺธา. ลุทฺทโก
นิกฺขนฺตนิกฺขนฺตํ ปหริตฺวา มาเรติ.
ตสฺส หตฺถโต มุตฺตา สุนขา คณฺหีสุ.
โคธานํ มหาวินาเส อุปฺปชฺชิ.

กับสุนัข เพื่อต้องการขุดโพรงเหยีย.

กึ่งก่าเห็นนายพรานนั้นแล้วคิดว่า “เรา
จักทำความประสงค์ให้สำเร็จในวันนี้”
เข้าไปหานายพรานนั้น หมอบในที่ที่ไม่ไกล
แล้วถามว่า “บุรุษผู้เจริญ เพราะอะไร
ท่านจึงเที่ยวไปในป่า”. นายพรานเหยีย
ตอบว่า “เราต้องการเหยีย”.

กึ่งก่าพูดว่า “เรารู้จักที่อยู่ของเหยีย
หลายร้อยตัว ท่านจงถือไฟ และใบไม้มา
เถอะ” นำนายพรานไปในที่นั้น กล่าวว่
“ท่านใส่ใบไม้ในที่นี้ จุดไฟอบควัน จัด
สุนัขไว้รอบ ๆ ท่านเอง ถือค้อนใหญ่
คอยทุบเหยียที่หนีออกมาให้ตาย ทำเป็น
กองไว้”.

ก็แลกึ่งก่าครั้นพูดอย่างนี้แล้ว ก็คิดว่า
“วันนี้เราจักเห็นหลังศัตรู” ดังนี้แล้ว
ไปนอนเชิดหัวในที่แห่งหนึ่ง. นายพราน
จุดใบไม้ให้เป็นควัน. ควันพุ่งเข้าไปใน
โพรง. ผุ่งเหยียส้าล้กควันกล้วตาย ออกมา
แล้วขยับจะวิ่งหนี. นายพรานทุบเหยีย
ตัวที่ออกมาแล้ว ๆ จนตาย. เหยียที่พันมือ
นายพรานนั้นไปได้ ก็ถูกสุนัขกัด. ความ
พินาศอย่างใหญ่หลวงเกิดขึ้นแล้ว แก่
เหยียทั้งหลาย.

โพธิสตุโต "กกณฎกั นิสฺสาย ภยั
อุปฺปนฺนุ"ติ ฅตฺวา "ปาปปฺริสฺสํสคฺโค
นาม น กาทพฺโพ ปาเป นิสฺสาย
หิตสุขั นาม นตฺถิ, เอกสุส
ปาปกกณฎกสุส วเสน ฅตฺตกานั
โคธานั วินาโส ชาโต"ติ วาตพิเลน
ปลาณฺโต อิมั คาถมาห

๑๕๑. "น ปาปชนสํเสวี

อจฺจนฺตสุขเมธติ

โคธากุลั กกณฎฺกาว

กลี ปาเปติ อดฺตานนุ"ติ.

ตตฺรายั สงฺเขปตฺโต ปาปชนสํเสวีปฺคฺคโล
อจฺจนฺตํ สุขั นินฺนตฺรสุขั นาม น
เอธติ น วินฺทติ น ปฏฺิลภติ.
ยถากิ. โคธากุลั กกณฎฺกาว.

ยถา กกณฎฺกาว โคธากุลั สุขั น ลภติ
เอวํ ปาปชนสํเสวี สุขั น ลภติ
เอกนฺเตเนว กลี ปาเปติ อดฺตานั.

กลี วุจฺจติ วินาโส เอกนฺเตเนว
ปาปเสวี อดฺตานญฺจ อญฺเษ ๑

พระโพธิสัตฺว์ทราบว่า "ภยัเกิดขึ้น
เพราะอาศัยกั๊งก่า" รำพึงว่า "ขึ้นชื่อว่า
การคบคนชั่วไม่ควรทำ(เลย) ประโยชน์
เกื้อกูลและความสุขจะไม่มี เพราะอาศัย
คนชั่ว ความพินาศเกิดขึ้นแก่ผู้งั้หียมี
ประมาณเท่านั้น เพราะกั๊งก่าตัวชั่ว ตัว
เดียว" ดังนี้ เมื่อจะหนีไปทางช่องลม
กล่าวคานานัว่า

๑๕๑. "บุคคลผู้สมคบกับคนชั่ว ย่อมไม่
ประสบสุขที่ยั่งยืน ย่อมยังตน
ให้ถึงความพินาศ เหมือนตฺระกฺกุล
หีย ทำตนให้ถึงความพินาศ
เพราะกั๊งก่า ฉะนั้น".

ความย่อในคานานันั้น ดังต่อไปนี้ บุคคล
ผู้สมคบกับคนชั่ว ย่อมไม่พบ คือไม่
ประสบ ได้แก่ ไม่ได้สุขอันยั่งยืน คือชื่อว่า
สุขตลอดกาล. ถามว่า เหมือนอะไร.
ตอบว่า เหมือนตฺระกฺกุลหียยังตนให้พินาศ
เพราะกั๊งก่า ฉะนั้น.

ตฺระกฺกุลหียย่อไม่ได้สุข เพราะกั๊งก่า
ฉัันใด บุคคลผู้คบคนชั่ว ย่อมไม่ได้สุข
ฉัันนั้น ย่อมให้ตนถึงความพินาศ โดย
ส่วนเดียวเท่านั้น.

ความพินาศเรียกว่า กลิ ผู้คบคนชั่วย่อ
ยังตน และคนอื่นผู้อยู่กับตน ให้ถึงความ-

๒. สิกาลชาตก (๑๔๒)

๑๔๒. "เอตํ หิ เต ทูราชานํ
ยํ เสสิ มตสายิตํ
ยสฺส เต กทฺทมมานสฺส
หตฺถา ทณฺโฑ น มุจฺจตี"ติ.

สิกาลชาตกํ ทูติยํ.

๒. สิกาลชาตก (๑๔๒)

๑๔๒. "การที่ท่านทำอนตายนั้ัน รู้ได้
ยากจริง ไม้ค้อนของท่านที่เราจุด
ไม่หลุดจากมือ".

สิกาลชาตก ที่ ๒.

๒. สีกาลชาตกถา (๑๔๒)

“เอตํ หิ เต ทูราชานนุ”ติ อิทธิ
สตถา เวฬุวเน วิหรนุโต เทวทตฺตสฺส
วธาย ปริสกกนํ อารพฺภ กเถสิ.

ธมฺมสภายํ หิ ภิกฺขุณฺโณ กถํ สุตฺวา
สตถา “น ภิกฺขเว เทวทตฺโต อิทาเนว
มยฺหํ วธาย ปริสกกตฺติ ปุพฺพเพปิ
ปริสกกิเยว น จ มํ มาเรตุํ อสฺสขิ
สยเมว ปน กิลนุโตเยวา”ติ วตฺวา
อติตํ อหาริ.

อติเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
ราชํ กาเรนฺเต โภธิสตฺโต สีกาลโยนียํ
นิพฺพตฺติตฺตฺวา สีกาลราชา หุตฺวา
สีกาลคณฺปิวิโต สุสานวเน วิหาสิ.

เตน สมเยน ราชคเห อุตฺสโว
อโหสิ. เยภฺยุเยน มนุสฺสสา สุริํ ปิวนฺติ
สุราชโนเยว กิเรโส.

๒. พรรณนาสีกาลชาดก (๑๔๒)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภความพยายาม
จะฆ่าของพระเทวทัต ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า “การที่ท่านทำอนตาย
นั้น รู้ได้ยากจริง” ดังนี้ เป็นต้น.

ความย่อว่า พระศาสดาทรงสดับ
ถ้อยคำของภิกษุทั้งหลาย ในธรรมสภา
แล้ว จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พระเทวทัต พยายามจะฆ่าเรา ในบัดนี้
เท่านั้นหามิได้ แม้ในกาลก่อนก็พยายาม
เหมือนกัน แต่ไม่อาจฆ่าเราได้ แต่ตนเอง
นั้นแหละกลับลำบาก” แล้วทรงนำอดีต
นิทานมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตเสวยราชสมบัติ ในเมือง
พาราณสี พระโพธิสัตว์ เกิดในกำเนิด
สุนัขจึงจอกเป็น พญาสุนัขจึงจอก มีหมู่
สุนัขจึงจอกแวดล้อม อาศัยอยู่ในป่า
ใกล้ป่าช้า.

สมัยนั้น มีมหรสพในเมืองราชคฤห์.
มนุษย์ส่วนมากดื่มสุรากัน ได้ยินว่า
มหรสพนั้น คือการดื่มสุราฉลองกัน
นั่นเอง.

อถตถ สมฺพหุลา อุตฺตา พหุํ สุวญฺจ
มํสญฺจ อหฺราเปตฺวา มนุชิตปฺสธาธา
คยาติวฺวา สุวญฺจ ปิวนฺติ มํสญฺจ
ชาทฺนฺติ. เตสํ ปจฺมยामาวสฺสเน มํสํ
ชีณํ สุรฺวา ปน พหุภาว. อถโก
“มํสขณฺฑํ เทหิ”ติ อห.

“มํสํ ชีณนุ”ติ จ วุตฺเต “มยิ จิตฺ
มํสกุขโย นาม นตฺถิ”ติ วตฺวา
“อามกสุสฺสเน มตฺมฺนุสฺสมํสํ ชาทฺนตฺถาย
อาคตํ สีคาลํ มาเวตฺวา มํสํ
อาหริสฺสามิ”ติ มุคฺคริ คเหตุวฺวา
นิทฺธมฺนคฺเคน นครา นิทฺธมิตฺวา
สุสฺสํ คนฺตฺวา มุคฺคริ คเหตุวฺวา
มตโก วีย อุตฺตานิ นิปชฺชิ.

ตสฺมี ขณฺเ พฺริสฺตฺโต สีคาลคณฺปริวฺโต
ตตฺถ คโต ตํ ทิสฺวา “นายํ มตโก”ติ
ณตฺวาปิ “สุฏฺฐตฺริ อฺปฺปริกฺขิสฺสามิ”ติ
ตสฺส อโธวาทฺเต จตฺวา สรีรคณฺธํ
มายิตฺวา ตตฺตฺโตวสฺส อมตภาวํ ณตฺวา
“ลชฺชาเปตฺวา นํ อฺยุโยเชสฺสามิ”ติ
คณฺตฺวา มุคฺครโกฏฺยิ ทํสิตฺวา อากทฺตฺมิ.

ครั้งนั้น ณ สถานที่นี้ นักเลงเป็นอันมาก
ช่วยกันจัดหาสุรา และเนื้อมาเป็นอันมาก
ประดับตกแต่งร่างกายแล้ว พวกเข้บร้อง
พลางดื่มสุรา กินเนื้อ. ในเวลาสิ้นสุด
ยามต้น เนื้อของนักเลงเหล่านั้นก็หมด
แต่สุรายังมีเหลือมากทีเดียว. ครั้งนั้น
นักเลงคนหนึ่ง กล่าวว่่า “ท่านจงให้
ก้อนเนื้อ”.

เมื่อเขาบอกว่่า “เนื้อหมดแล้ว” ก็พูดว่่า
“เมื่อเรายังอยู่เนื้อจะหมดไม่ได้” แล้ว
คิดว่่า “เราจักไปฆ่าสุนัขจิ้งจอกที่มาใน
ป่าช้าผีดิบ เพื่อกินเนื้อคนตาย แล้วนำ
เนื้อมา” ถือไม้ค้อน ออกจากเมืองโดย
ทางท่อน้ำไปป่าช้า ถือไม้ค้อนนอนหงาย
แก้งเป็นคนตาย.

ขณะนั้น พระโพธิสัตว์ แวดล้อมด้วยหมู่
สุนัขจิ้งจอก ไปในที่นั้น เห็นมนุษย์นั้น
แม้จะรู้ว่า “คนนี้ยังไม่ตาย” ก็คิดว่่า “เรา
จักพิจารณาให้ถึถ้วน” ไปยื่นได้ลมของ
มนุษย์นั้น ตมกลืนตัวรู้ว่าเขายังไม่ตาย
โดยการหลอกลวงนั้น คิดว่่า “เราจะให้
มนุษย์นั้นได้อาย แล้ว(ไล่)ส่งไป” จึงไป
คาบปลายไม้ค้อนดึงมา.

ธุดโต มุคฺครี น วิสุสฺสชฺเชสิ
 อุปสงฺกมณฺตฺปิ น โอลิเกณฺโต นั
 คาฬฺหตริ อคฺคเหสิ.

โพธิสฺสธุดโต ปฏิทุกฺกมิตฺวา “โก บุริสฺส สเจ
 ตฺวํ มตโก ภาเวยฺยาสิ น มยิ มุคฺครี
 อากกฺขณฺเต คาฬฺหตริ คณฺเหยฺยาสิ
 อิมินา การณฺน ตว มตภาโว วา
 อมตภาโว วา พุชฺชชาน”ติ วตฺวา อิมํ
 คาถมาห

๑๕๒. “เอตํ หิ เต ทูราชานํ
 ยํ เสสิ มตสายนิตํ
 ยสฺส เต กขฺตมฺมานสฺส
 หตฺถา ทณฺโท น มุจฺจติ”ติ.

ตตฺถ เอตํ หิ เต ทูราชานนฺติ
 เอตํ การณํ ตว ทฺวิญญฺเบยฺยํ. ยํ
 เสสิ มตสายนนฺติ เยน การณฺน
 ตฺวํ มตสายนิตํ เสสิ มตโก วย
 หตฺถวา สยสิ.

ยสฺส เต กขฺตมฺมานสฺสาติ ยสฺส ตว
 ทณฺทโกฏฺยํ คเหตุวา กขฺตมฺมียมนสฺส
 หตฺถโต ทณฺโท น มุจฺจติ โส ปน
 ตว ตตฺตโต มตโก นาม นาหีสฺสิติ.

นักแสดงไม่ยอมปล่อยไม้ค้อน ไม่แลดูสุนัข
 ตัวแม่เข้ามาใกล้ คงจับไม้ค้อนนั้นไว้
 อย่างแน่น.

พระโพธิสัตว์ ถอยออกไปแล้ว พูดยว่า
 “แน่ะบุรุษผู้เจริญ หากว่าท่าน เป็นคน
 ตายไซ้ร้ เมื่อเราดึงไม้ค้อนมา ท่านไม่น่า
 กำไว้จนแน่นเลย, ด้วยเหตุนี้ ท่านตาย
 หรือไม่ตายรู้ได้ยาก” แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๕๒. “การที่ท่านทำอนตายนั้น รู้ได้
 ยากจริง ไม้ค้อนของท่านที่เราจุด
 ไม่หลุดจากมือ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การที่
 ท่านทำอนตาย รู้ได้ยากจริง ความว่า
 เหตุ (คือการนอนทำเป็นตาย) ของท่าน
 นั้น รู้ได้ยาก. คำว่า ท่านนอนทำเป็น
 ตายใด ความว่า ท่านนอนเป็นตาย คือ
 นอนเป็นเหมือนคนตายเพราะเหตุใด.

คำว่า ไม้ค้อนของท่านที่เราจุด
 ความว่า ท่อนไม้ใดของท่าน อันเราจับ
 ปลายท่อนไม้จุดมา, ท่อนไม้นั้น ไม่หลุด
 จากมือ(ของท่าน) ก็ท่านนั้น จะชื่อว่า
 เป็นคนตาย เพราะเหตุนั้นไม่ได้.

เอวํ วุตฺเต โส ฐุตฺโต “อัย มม
อมตภาวํ ชานาตี”ติ อญฺจาย ทณฺท์
ชิปี. ทณฺโท วิรุณฺณิ. ฐุตฺโต “คจฺจนฺสี
วิรุทฺโธทานิ สียา”ติ อาห.

โพธิสฺตฺโต นินฺวตฺติตฺตฺวา “โม ปุริส มํ
วิรุณฺณนฺโตปี ตฺวํ อญฺจ มหานิรเย
โสฬส จ อุตฺตสนฺนิรเย อวิรุทฺโธเยวาสี”ติ
วตฺวา ปกฺกามิ.

ฐุตฺโต กิณฺุจิ อลภิตฺวา สุตฺตนา
นิกฺขมิตฺวา ปริกฺขายํ นุทายิตฺวา
อาคตมคฺเคเนว นครํ ปาวิสี.

สตุฏฺธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อานริตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสี “ตทา ฐุตฺโต
เทวทฺตฺโต อโหสี สีคาลราชา ปน
อหเมวา”ติ.

สีคาลชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

เมื่อสุนัขจิ้งจอก พูดอย่างนี้แล้ว
นักเลงนั้นคิดว่า “สุนัขจิ้งจอกนี้ รู้ว่าเรา
ไม่ตายเสียแล้ว” จึงลุกขึ้นขว้างไม้ไป.
ไม้ผิดไป. นักเลงพูดว่า “เอ็งไปเถอะ
คราวนี้พลาดไป”.

พระโพธิสัตว์หันกลับมาพูดว่า “บุรุษ
ผู้เจริญ ถึงท่านจะพลาดเรา แต่ท่านจะไม่
พลาดมหานคร ๘ ชุม และอุสสทนคร
๑๖ ชุม ไปได้” ดังนี้แล้วก็หลีกไป.

นักเลงไม่ได้อะไรเลย ออกจากป่าช้า
อาบน้ำในคู ย้อนเข้าไปยังพระนคร
โดยทางที่มานั่นเอง.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
ธรรมเทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว จึงทรงประชุม
ชาดกว่า “นักเลงในกาลนั้น กลับชาติ
มาเป็นพระเทวทัต ส่วนสุนัขจิ้งจอก
กลับชาติมาเป็นเรตถาคตแล”.

พรรณนาสีคาลชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. วิโรจนชาตก (๑๔๓)

๑๔๓. "ลสี จ เต นิปผลิตา
มตฺถโก จ ปทาลิตโต
สพฺพา เต ผาสูกา ภคฺคา
อชฺช โข ตฺวํ วิโรจสี"ติ.

วิโรจนชาตกํ ตติยํ.

๓. วิโรจนชาตก (๑๔๓)

๑๔๓. "มันฺสมองฺของเจ้า ไหลออกมา
หัวของเจ้าก็ถูกขยี้ ซึ่งโครงของเจ้า
หักหมด (เพราะ) เจ้าแผดเสียง
วันนี้".

วิโรจนชาตก ที่ ๓.

๓. วิโรจนชาตกถา (๑๔๓)

ลลิตี จ เต นิปฺพลิตาติ อิทํ
 สตุถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เทวทตฺเตน
 คยาสิเส สุกตาลยสุส ทสฺสิตภาวํ
 อารพฺภ กเถสิ.

เทวทตฺโต หิ ปรีหีนชฺฎมาโน
 ลามสกุการา ปรีหีนो "อตฺเตโก
 อฺปาโย"ติ จินฺนเตตฺวา, สตุถารํ ปญฺจ
 วตฺถุนิ ยาจิตฺวา อลฺภมาโน ทฺวินฺนํ
 อคฺคสาวกานํ สทฺธิวิหาริกอ อธฺฐนา
 ปพฺพชฺชิตะ ธมฺมวินยฺมฺหิ อโกวิทฺเท
 ปญฺจสเต ภิกฺขุ คเหตุวา คยาสิสํ
 คนฺตฺวา สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา เอกสิมายํ
 อาเวณิกํ สงฺฆกมฺมํ อกาสิ.

สตุถา เตสํ ภิกฺขุณฺํ ฌานปริปากกาลํ
 ฌตฺวา เทว อคฺคสาวเก เปเสสิ
 เต ทิสฺวา เทวทตฺโต ตฺฐจฺมานโส
 รัตฺตี ธมฺมํ เทสยมาโน "พฺพุทธสิพฺหิ
 กริสฺสามิ"ติ สุกตาลยํ ทสฺสเสนฺโต
 "วิคตถีนมิทฺโธ โข อาวุโส สาริปฺตฺต
 ภิกฺขุสงฺฆเ ปฏฺฐาตุ ตํ ภิกฺขุณฺํ ธมฺมิกถา
 ปิฎฺฐิจิ เม อาคิลาติ ตมฺหิ
 อายมิสฺสามิ"ติ วตฺวา นิทฺทํ อฺปคฺโต.

๓. พรรณนาวิโรจนชาดก (๑๔๓)

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต
 แสดงกิริยาเลียนแบบพระสุคต ณ
 คยาสิสประเทศ ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ว่า มั่นสมองของเจ้าไหลออกมา
 ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องมีว่า พระเทวทัตมานล้อม
 แล้ว ล้อมจากลามสักการะ จึงคิดว่า
 "มีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง", ขอวัตถุ ๕ ประการ
 กะพระศาสดา เมื่อไม่ได้จึงพากิภษ
 ๕๐๐ รูป ผู้เป็นศิษย์ของพระอัครสาวก
 ทั้งสอง บวชมาไม่นาน ทั้งไม่ฉลาดใน
 ธรรมวินัย ไปสู่คยาสิสะ ทำลายสงฆ์
 กระทำสังฆกรรมอีกส่วนหนึ่ง ในสีมา
 เดียวกัน.

พระศาสดา ทรงทราบเวลาที่ภิกษุ
 เหล่านั้น มีญาณแก่กล้าแล้ว จึงทรงส่ง
 พระอัครสาวกทั้งสองไป พระเทวทัตเห็น
 พระอัครสาวกทั้งสองนั้นแล้วดีใจ เมื่อ
 จะแสดงธรรม จึงแสดงกิริยาเลียนแบบ
 พระสุคตตลอดคืน ด้วยคิดว่า "เราจัก
 กระทำพุทธลีลา" แล้วพูดว่า "ดูกรท่าน
 สาริปุตฺรผู้มีอายุ ภิกษุสงฆ์ยังไม่ง่วงนอน
 ท่านจงแสดงธรรมิกถา แก่ภิกษุทั้งหลาย

เทว อคฺคสาวกา เตสํ ภิกฺขุณฺโณ ฐมฺมํ
เทเสตฺวา มคฺคผลเหติ ปโปเชตฺวา สพฺเพ
อาทาย เวฬุวนเมว ปจฺจาคมฺมึสุ.

โกกาลีโก วิหารํ ตฺจุจฺฉํ ทิสฺวา
เทวทตฺตสฺส สนฺตึกํ คนฺตฺวา “อาวุโส
เทวทตฺต ปฺริสนฺเต ภินฺทิตฺวา เทว
อคฺคสาวกา วิหารํ ตฺจุจฺฉํ กตฺวา คตา
ตฺวํ ปน นินฺทายสิเยวา”ติ วตฺวา
อุตฺตราสงฺคมสฺส อปเนตฺวา ภิตฺติยํ
ปิฎฺจิกณฺฎกํ มุสนฺโต วิย ปญฺหิกาย
นํ หทยเ ปหริ.

ดาวเทวสฺส มุขโต โลहितํ อุคฺคณฺฉิ.
โส ตโต ปฏฺจาย คิลานอ อโหสิ
สตุถา เถริ ปุจฺฉิ “สารีปฺตฺต ตฺมุหากํ
คตกาเล เทวทตฺโต ก็ อกาสิ”ติ.

“ภนฺเต เทวทตฺโต อเมห ทิสฺวา
“พุทฺธสิฬฺหิ กริสฺสามิ”ติ สุกตาลัย
ทสฺเสนฺโต มหาวินาสิ ปตฺโต”ติ.

เถิด เราเมื่อยหลังนักจักเหยียดหลัง” แล้ว
ตัวเองก็นอนหลับไป.

พระอัครสาวกทั้งสอง แสดงธรรมแก่ภิกษุ
ทั้งหลายเหล่านั้น ให้รู้แจ้งด้วยมรรคผล
แล้วพากลับไปเวฬุวันทั้งหมด.

พระโกกาลีกะ เห็นวิหารว่างเปล่า
จึงไปสำนักของพระเทวทัต กล่าวว่า
“อาวุโส เทวทัต พระอัครสาวกทั้งสอง
ทำลายบริษัทของท่าน ทำวิหารให้
ว่างเปล่า กลับไปแล้ว ท่านมัวแต่นอน
หลับ” กระซอกจี้วรของพระเทวทัตนั้น
ออก แล้วตีบตรงหัวใจ เหมือนตอกเข็ม
หมด ที่ฝาเรือน.

เลือดพุ่งออกจากปากของพระเทวทัต ใน
ขณะนั้น. จำเดิมแต่นั้น พระเทวทัตก็ป่วย
พระศาสดา ตรัสถามพระเถระว่า
“ดูกรสารีบุตร ในเวลาที่พวกเขาไป
พระเทวทัตทำอย่างไร”.

พระเถระกราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ
พระเทวทัตเห็นข้าพระองค์แล้ว คิดว่า
“เราจักกระทำพุทฺธสิลา” แล้วแสดงกิริยา
เลียนแบบพระสุคต ประสบความพินาศ
ใหญ่หลวง”.

สตุถา "น โข สารีปุตฺต เทวทตฺโต
อิทาเนว มม อนุกโรนฺโต วินาส์
ปตฺโต ปุพฺเพปิ ปตฺโตเยวา"ติ วตฺวา
เถเรน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต เกสรสิโห
หุตฺวา หิมวฺนตฺตปฺเทเส กาณฺจนคฺุหายํ
วาสํ กปฺเปสิ.

โส เอกทิวสํ กาณฺจนคฺุหาย นิกฺขมิตฺวา
วิษฺมุภิตฺวา จตฺตทิสํ โอลิเกตฺวา
สีหนาทํ นทิตฺวา โคจราย ปกฺกมฺนฺโต
มหามหิสํ วตฺตวาว มंसํ ชาทิตฺวา เอกํ
สรํ โอตริตฺวา มณฺിവณฺณสฺส อุตฺกสฺส
กฺุจฺฉิ ปฺุเวตฺวา คฺุหํ สนฺธาย ปายาสิ.

อเถโก สีคาลิ โคจรรปฺปสฺสโต สหสาว
สีหํ ทิสฺวา ปลายิตฺุ อสฺกโกนฺโต
สีหสฺส ปฺุรโต ปาเทสฺส ปติตฺวา
นิปฺชชติ, "กึ ชมฺพุกา"ติ วตฺเต "อหํ
เต สามิ ปาเท อฺุปฺภูจาทฺกามาเมหิ"ติ
อาห.

สีโห "สาธฺุ เอหิ มํ อฺุปฺภูจห วรมํसानิ
ตํ ชาทาเปสฺสามิ"ติ วตฺวา สีคาลํ

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรสารีบุตร
เทวทัตทำตามอย่างเรา ถึงความพินาศ
ในบัดนี้ เถานั้นห้ามมิได้ แม้ในกาลก่อน
ก็ทำตามอย่างเรา ถึงความพินาศแล้ว
เหมือนกัน" ถูกพระเถระทูลขอรับรอง จึงทรง
นำอดีตนิทาน มาตรัสเล่าว่า".

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์ เกิดเป็นสีหไกรสรอาศัยอยู่
ในถ้ำทองในป่าหิมพานต์.

วันหนึ่งสีหไกรสรนั้น ออกจากถ้ำทอง
บิดกายแลดูทิศทั้ง ๔ บันลือสีหนาทแล้ว
หลีกไปหากิน ตะปบควายใหญ่ตาย
กินเนื้อแล้ว ลงสู่สระแห่งหนึ่ง ดื่มน้ำมีสี
เหมือนแก้วมณีจนอิ่มแปล้ แล้วมุ่งไป
เข้าถ้ำ.

ครั้งนั้น มีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง หากินเพลิน
อยู่ พบราชสีห์โดยกะทันหัน ไม่สามารถ
หนีไปได้ จึงนอนหมอบอยู่ ใกล้เท้าข้าง
หน้าราชสีห์ เมื่อราชสีห์ถามว่า "ว่า
อย่างไร เจ้าสุนัขจิ้งจอก" จึงตอบว่า
"ข้าแต่นาย ข้าพเจ้าอยากนวดเท้าให้
ท่าน".

ราชสีห์กล่าวว่า "เออดี เจ้าจงมานวดให้
เราเถอะ เราจะให้เจ้าได้กินเนื้อดี ๆ"

อาทาย กาญจนคุห์ อคมาลี.

ลีคาโล ตโต ปฏุจาย สีหวิฆาสิ
ชาทติ. โส กติปาหจเจเยน อุลลสรโร
อโหสิ.

อถ นั เอกทิวสิ คุหายิ
นิปนุนโกว สีโห อาห "คจจ ชมพุท
ตุวิ ปพุพตสิชเว จตุวา ปพุพตปาเท
สญจรรนเตสุ หตถิสสมหิสาทิสุ ยสุส
มัสสิ ชาทิตุกาโมสิ, ตั โอลิเกตุวา
อาคนตุวา 'อสุกมัสสิ ชาทิตุกาโมมติ'
วตุวา 'วิโรจ สามี'ติ วเทหิ อหิ ตั
วธิตุวา มธุมัสสิ ชาทิตวา ตยุมปิ
ทสุสามี"ติ.

ลีคาโล ปพุพตสิขริ อภิริหิตวา
นานปุปกาเร มิเค โอลิเกตุวา ยสุเสว
มัสสิ ชาทิตุกาโม อโหสิ กาญจนคุห์
ปวิสิตุวา ตเมว สีหสุส อาโรเจตุวา
ปาเทสุ ปติตุวา "วิโรจ สามี"ติ วทติ.

สีโห เวเคน ปกขนุทิตวา สเจปิ
มตตุวรวารโณ อโหสิ ตตุเถว นั
ชีวิตกขัย ปาเปตุวา สยปี วรมัสสิ ชาทติ
ลีคาลสุสาปิ เทติ. ลีคาโล กุจชิปุริ
มัสสิ ชาทิตวา คุห์ ปวิสิตุวา นิททายติ.

แล้วพาสุนัขจิ้งจอกไปถ้ำทอง.

จำเดิมแต่นั้น สุนัขจิ้งจอกก็ได้กิน(เนื้อ)
ที่เป็นเดนของราชสีห์. ล่องไปได้ ๒-๓
วัน สุนัขจิ้งจอกนั้น ก็มีร่างกายอ้วน
ใหญ่ขึ้น.

อยู่มาวันหนึ่ง ราชสีห์นอนอยู่ในถ้ำ
ได้พบกับสุนัขจิ้งจอกนั้นว่า "เจ้าจิ้งจอก
เจ้าจงไปยื่นบนยอดภูเขา เจ้าปรารถนา
จะกินเนื้อของสัตว์ชนิดใด ในบรรดาข้าง
ม้า กระบือเป็นต้นที่เที่ยงสัตถุจรไปที่เชิงเขา
เจ้าจงดูสัตว์นั้นแล้วจงมาบอกว่า 'ข้าพเจ้า
อยากกินเนื้อชนิดนั้น' ดังนี้แล้วจงบอกว่า
'ข้าแต่นายขอท่านจงแผดเสียงเถิด' เรา
ฆ่าเนื้อตัวนั้น กินเนื้อที่มีรสอร่อย แล้ว
จักให้เจ้าบ้าง".

สุนัขจิ้งจอก ขึ้นไปบนยอดเขา มองดู
เนื้อชนิดต่างๆ แล้วเข้าไปสู่ถ้ำทอง บอก
เนื้อของสัตว์ชนิดที่ตนอยากกินแก่ราชสีห์
หมอบที่เท้าแล้วกล่าวว่า "ข้าแต่ นาย
ขอท่านจงแผดเสียงเถิด".

ราชสีห์วิ่งไปโดยเร็ว แม้หากมีข้างพลาย
ตกมันก็ให้ข้างนั้นถึงความสิ้นชีวิต. ในที่
นั้น นั้นเอง กินเนื้อล่าๆ เอง (และ) ให้แก่
สุนัขจิ้งจอกด้วย. สุนัขจิ้งจอกนั้น กินเนื้อ
จนอิ่มแล้ว ก็เข้าไปสู่ถ้ำ นอนหลับ.

๑๖๕

โส คจฺจนฺเต กาเล มานํ
 วทฺเตตฺติ “อหฺมปิ จตฺตฺปทฺว กิการณา
 ทิวเส ทิวเส ปเรหิ โปสิยมาโน
 วิหฺรามิ อิตฺ ปฏฺจาย อหฺมปิ
 หตฺถิอาทโย ปหฺริตฺวา มํสํ ขาทิสฺสามิ
 สีหฺปิ มิคฺราชา ‘วิโรจ สามี’ติ วุตฺตเมว
 ปทํ นิสฺสาย วารณฺ เวสสิ อหํ สีเหณ
 ‘วิโรจ ชฺมฺพุกา’ติ. มํ วทาเปตฺวา เอกํ
 วรฺวารณํ วริตฺวา มํสํ ขาทิสฺสามิ”ติ.

โส สีหํ อุปฺสงฺกมิตฺวา เอตฺทโวจ
 “สามิ มยา ทีฆฺรตฺตํ ตฺเมหฺหิ
 วริตฺวรฺวารณานํ มํสํ ขาทิตํ อหฺมปิ
 เอกํ วารณํ ปหฺริตฺวา มํสํ ขาทิตฺกาโม,
 ตสฺมา ตฺเมหฺหิ นิปนฺนฺฏฺจानเ
 กาณฺจณคฺุหายํ นิปฺชฺชิสฺสามิ ตฺเมห
 ปพฺพตฺปาเท วิจฺรนฺตํ วรฺวารณํ
 โอลิเกตฺวา มม สนฺตํ อาคนฺตฺวา
 “วิโรจ ชฺมฺพุกา”ติ วเทถ เอตฺตฺกมตฺตมฺปิ
 มจฺเจรํ มา กริตฺถา”ติ.

อถ นํ สีหิ อหํ “น ตฺวํ ชฺมฺพุก
 วารณฺ วริตฺ สมตฺโต, สีหฺกุเล อุปฺปนฺโน
 วารณํ ปหฺริตฺวา มํสํ ขาทนฺสมตฺโต
 สีคาโล นาม โลกเ นตฺถิ มา เต

เมื่อกาลล่วงไป สุนัขจิ้งจอกนั้น
 เกิดมานะขึ้นว่า “แม้เราก็เป็นสัตว์ ๔ เท้า
 เพราะเหตุไร เราจึงต้องให้ผู้อื่นเลี้ยงอยู่
 ทุกวัน จำเดิมแต่นี้ไป เราจักฆ่าข้าง
 เป็นต้นกินเนื้อ(เอง) แม้ราชสีห์ผู้เป็นเจ้าของ
 แห่งเนื้อ อาศัยบทอันเรากล่าวแล้วว่า
 ‘ข้าแต่ นาย ขอท่านจงแผดเสียงเถิด’
 ฆ่าข้างแล้วหลายตัว เราจะให้ราชสีห์
 พุดกับเราว่า ‘แน่ะเจ้าจิ้งจอก เจ้าจง
 แผดเสียง’ ดังนี้ ฆ่าข้างสักตัวหนึ่งกิน
 เนื้อ”.

สุนัขจิ้งจอกนั้น เข้าไปหาราชสีห์
 พุดว่า “ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้ากินเนื้อข้าง
 ที่ท่านฆ่ามาเป็นเวลานานแล้ว ข้าพเจ้า
 ใคร่จะฆ่าข้างสักตัวหนึ่ง แล้วกินเนื้อ,
 เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจักนอน ณ ถ้ำทอง
 บนสถานที่ท่านนอน ท่านจงไปดูข้างที่
 เทียวอยู่ที่เชิงเขา แล้วจงมาหาข้าพเจ้า
 กล่าววว่า “แน่ะสุนัขจิ้งจอก เจ้าจงแผด
 เสียง” ท่านอย่าหวังแทนแม้คำเพียงเท่านั้น
 เลย”.

ครั้งนั้น ราชสีห์พุดกับสุนัขจิ้งจอกนั้นว่า
 “เจ้าจิ้งจอก เจ้าไม่สามารถฆ่าข้างได้เลย,
 ขึ้นชื่อว่า สุนัขจิ้งจอก ซึ่งเกิดขึ้นในเหล่า
 ราชสีห์ สามารถฆ่าข้างกินเนื้อได้ไม่มี

เอวี่ รุจฺจึ มยา วริตวรวารณานนฺเดว
มัสสิ ชาติตฺวา วสสฺสู"ติ.

โส เอวี่ วุตฺโตปิ โอรมิตฺตํ น อิจฺฉิ
ปนฺปนฺนํ ยาจิเยว.

สีโห ตํ นิวาเรตฺตํ อสกุโกนฺโต
สมฺปฏิจฺฉิตฺวา "เตนหิ มม วสณฺุจํ
ปวิสิตฺวา นิปชฺชา"ติ ชมฺพุทฺถํ กาณฺุจ-
นคฺหายํ นิปชฺชาเปตฺวา สยํ ปพฺพตปาเท
มตฺตวรวารณํ โอลิเกตฺวา คฺหาทวารํ
คนฺตฺวา "วิโรจ ชมฺพุทฺทา"ติ อาน.

สีคาลิ กาณฺุจนคฺหายํ นิกฺขมิตฺวา
วิชฺมุทิตฺวา จตฺตทิสฺสํ โอลิเกตฺวา
ติกฺขตฺตํ วสฺสิตฺวา "มตฺตวรวารณสฺส กุมฺภ
ปตฺติสฺสามิ"ติ วิชฺมุทิตฺวา ปาทมฺุเล ปติ.
วารเณ ทกฺขิณปาทํ อุกฺกชิปิตฺวา ตสฺส
สิสฺสํ อุกฺกมิ. สีสฺสุจํจํ จณฺุณฺวิจณฺุณฺนา
นอิหสิ.

อถสฺส สรีริ วารเณ ปาเทน สฺสิตฺวา
ราสี กตฺวา อฺปฺริ ลนฺทํ ปาเตตฺวา
โกณฺุจนาทํ นทนฺโต อรณฺุณํ ปาวิสิ.

โพธิสฺตฺโต อิมํ ปวตฺตี ทิสฺวา
"อิทานิ วิโรจ ชมฺพุทฺทา"ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห

ในโลก เจ้าอย่าชอบใจอย่างนี้เลย จงอยู่
กินเนื้อช้าง ที่เรามาไว้เถอะ".

สุนัขจิ้งจอกนั้น แม้ถูกกล่าวห้ามอย่างนี้
แล้ว ก็ยังไม่ยอมลดละ อ่อนวอนอยู่
แล้ว ๆ เล่า ๆ.

ราชสีห์ เมื่อไม่อาจห้ามสุนัขจิ้งจอกนั้นได้
จึงรับว่า "ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงเข้าไปนอนอยู่
ในที่อยู่ของเรา" ให้สุนัขจิ้งจอกนอนใน
ถ้ำทอง ตัวเองมองหาช้างพลายตกมัน
ที่เชิงเขาแล้ว ไปที่ประตูถ้ำกล่าววว่า "แน่ะ
เจ้าจิ้งจอก เจ้าจงแผดเสียงเถิด".

สุนัขจิ้งจอกออกจากถ้ำทอง สะบัดกาย
แลดูทิศทั้ง ๔ หอน ๓ ครั้ง คิดว่า
"เราจักกระโดดไปที่กระพองช้างพลาย
ตกมัน" กลับพลาดตกไปที่เท้าช้าง.
ช้างยกเท้าขวาขึ้นเหยียบศีรษะ ของ
สุนัขจิ้งจอกนั้น. กระดูกศีรษะแหลก
ละเอียด.

ลำดับนั้น ช้างพลายจึงใช้เท้าขยี้ร่างของ
สุนัขจิ้งจอกนั้น ทำเป็นกอง ถ่ายอุจจาระ
ทับข้างบน ร้องโกญจนาท้วงเข้าไปในป่า.

พระโพธิสัตว์เห็นความเป็นไปนั้น
แล้วกล่าวว่า "เจ้าจิ้งจอก เจ้าจง
แผดเสียงในบัดนี้" กล่าวคาถานี้ว่า

๑๔๓. "ลลีสึ จ เต นิปฺผลิตา
มตฺตโก จ ปทาสิโต
สพฺพา เต ผาสฺกา ภคฺคา
อชฺช โข ตฺวํ วิโรจสี"ติ.

ตตฺถ ลลีสึติ มตฺตลฺลฺกํ. นิปฺผลิตาติ
นิกฺขนฺตา.

โพธิสฺสโต อิมํ คาถํ วตฺวา
ยาวตายุกํ จตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtitฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา สีคาโล
เทวทตฺโต อโหสิ สีโห ปน อหเมวา"ติ.

วิโรจนชาตกวงฺกุณฺนา ตติยา.

๑๔๓. "มันสมองของเจ้า ไหลออกมา
หัวของเจ้าก็ถูกขี้ ซี้โครงของเจ้า
หักหมด (เพราะ) เจ้าแผดเสียง
วันนี้".

คำว่า ลลีสึ ในคาถานั้นหมายถึง
มันสมอง. บทว่า นิปฺผลิตา ได้แก่ ไหล
ออกมา.

พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวคาถานี้
แล้ว ดำรงอยู่ตลอดอายุขัยแล้วไปตาม
ยถากกรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว ทรงประชุม
ชาดกว่า "สุนัขจิ้งจอกในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นพระเทวทัต ส่วนราชสีห์
กลับชาติมาเป็นเวตถาคตแล".

พรรณनावิโรจนชาดกที่ ๓ จบ.

๔. นางคุณฐชาตก (๑๔๔)

๑๔๔. "พหุเมเตติ อสพฺภิ ชาตเวท
ยนฺตํ วาลธินาภิปุชยาม
มัสารหสฺส นตฺถชฺช มัสสิ
นงฺคฺญจมฺปิ ภวํ ปฏิกุคฺหาตุ"ติ.

นงฺคฺญจชาตกํ จตฺตถ.

๕. นางคุณฐชาตก (๑๔๕)

๑๔๕. "ดูกรไฟผู้มีเชื้อผู้ดี เราย่อมบูชาท่าน
ด้วยท่อนหางแม่เต่านี้ ก็มากแล้ว
วันนี้เนื้อสำหรับท่าน ผู้ควรกินเนื้อ
ย่อมไม่มี ดูกรท่านผู้เจริญ ขอท่าน
จงรับเอาแต่เพียงท่อนหางเถิด".

นงฺคฺญจชาตกํ ที่ ๕.

๔. นงฺคุฏฐชาตกถณฺณา (๑๔๔)

พหุเมตํ อสพฺภิ ชาตเวทาติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
อาชีวกานํ มิจฺจาทปํ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา กิร อาชีวกา เขตวณปิฏฺจียํ
นानปฺปการํ มิจฺจาทปํ จรณฺติ. สมฺพหุลา
ภิกฺขุ เตสํ ตํ อุกฺกุฏฺฐปฺปธาน-
วคฺคฺลิวตฺตกถณฺฎกาปสฺสยปญฺจตปนาทิเมทํ
มิจฺจาทปํ ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ
“อตุถิ นุ โข ภนฺเต อิมํ มิจฺจาทปํ
นิสฺสาย กุสลํ วา วุฑฺฒิ วา”ติ.

สตุถา “น ภิกฺขเว เอวรูปิ มิจฺจาทปํ
นิสฺสาย กุสลํ วา วุฑฺฒิ วา อตุถิ
ปุพฺเพ ปณฺชิตา เอวรูปิ ตปํ นิสฺสาย
กุสลํ วา วุฑฺฒิ วา ภวิสฺสตีติ
สญฺญา ย ชาตคฺคิ คเหตุวา อรณฺถํ
ปวิสฺตวา อคฺคิขุหนาทิวเสน ภิกฺข
วุฑฺฒิ อปฺสฺสนฺตา อคฺคิ อุตฺเทน
นิพฺพาเปตฺวา กสิณปริกมฺมํ กตฺวา
อภิญญา จ สมฺปาตฺตติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา

๔. พรรณนํนังคุฏฐชาดก (๑๔๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภตบะ
ที่ผิดของพวกอาชีวก แล้วตรัสพระธรรม-
เทศนา มีคำวา ดูกรไฟผู้มีเชื้อผู้ดี แม้
เท่านี้ก็มากแล้ว เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พวกอาชีวก
บำเพ็ญตบะที่ผิด มีประการต่างๆ ด้าน
หลังพระเชตวันมหาวิหาร. ภิกษุจำนวน
มากเห็นตบะที่ผิด เป็นต้นว่า ความเพียร
ในการนั่งกระโหียง ทำเหมือนค่างควา
นอนบนหนาม อย่างด้วยไฟ ๕ กองนั้น
ของอาชีวกเหล่านั้นแล้ว ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ความดี หรือความเจริญอาศัยตบะที่ผิดนี้
มีอยู่หรือหนอแล”.

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ความดีหรือความเจริญย่อมไม่มี เพราะ
อาศัยตบะที่ผิดเห็นปานนี้ บัณฑิตในกาล
ก่อน ถูอดวงไฟประจำกำเนิดด้วยความ
สำคัญว่า ความดีหรือความเจริญจักมี
เพราะอาศัยตบะ เห็นปานนี้ แล้วเข้าไป
สู่น้ำ ไม่ประสบความเจริญอะไร ๆ ด้วย
อำนาจการบูชาไฟเป็นต้น จึงเอาน้ำดับไฟ
เสีย แล้วบริกรรมกสิณ ให้ภิญญาและ

พรหมโลกปรายนา อหะสนุ"ติ วตฺวา
อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต อุกิจฺจ-
พฺราหฺมณฺกุลเ นิพฺพตฺติ. ตสฺส ชาตทิวเส
มาตาปิตโร ชาตคฺคิ คเหตุวา จเปสฺสุ.

อถ นํ โสฬสวสุสิกกালে เอตทเวจฺจุ
“มยํ เต ปุตฺต ชาตทิวเส อคฺคิ
คณฺหิมฺห สเจ อคารํ อชฺฌาวสิตฺกาโม
ตโย เวเท อคฺคณฺห อถ พรหมโลกํ
คณฺตฺกาโม อคฺคิ คเหตุวา อรณฺณํ
ปวิสิตฺวา อคฺคิ ปริจฺรณฺโต มหาพรหมานํ
อาราธเตวา พรหมโลกปรายเน โหหิ”ติ.

โส “น มยฺหิ อคาเรน อตฺถิ”ติ อคฺคิ
คเหตุวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา อสฺสมปทํ
มาเปตฺวา อคฺคิ ปริจฺรณฺโต อรณฺณเ
วิหาสิ. โส เอกทิวสํ ปจฺจนฺตคามเก
โคทกฺขิณํ ลภิตฺวา ตํ โคนํ อสฺสมปทํ
เนตฺวา จินฺเตสิ “อคฺคิ ภควนฺตํ
โคมํสํ ชาทาเปสฺสามิ”ติ.

อถสฺส เอตทโหสิ “อิธ โลณํ นตฺถิ
อคฺคิ ภควา อโลณํ ชาทิตฺตํ น
สฺกฺขิสฺสติ คามโต โลณํ อหริตฺวา

สมาบัติเกิดขึ้น แล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก”
ดังนี้แล้ว ทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูลพราหมณ์
ชั้นสูง. ในวันที่พระโพธิสัตว์เกิด มารดา
บิดา จุดไฟประจำกำเนิดตั้งไว้ให้.

ครั้งท่านมีอายุได้ ๑๖ ปี มารดาบิดาบอก
ท่านว่า “ลูกเอ๋ย เราจุดไฟไว้ในวันที่เจ้า
เกิด ถ้าหากเจ้าปรารถนาอยู่ครองเรือน
ก็จงเรียนพระเวททั้ง ๓ หรือมิฉะนั้น
เจ้าปรารถนาจะไปพรหมโลก ก็จงถือ
คบไฟไปสู่ป่า บำเรอไฟอยู่ ทำให้ทำว
มหาพรหมโปรดปรานแล้ว ก็จงมุ่งหน้าไป
สู่พรหมโลกได้”.

พระโพธิสัตว์นั้น คิดว่า “เราไม่ต้องการ
ครองเรือน” ดังนี้แล้วจึงถือคบไฟเข้าไป
สู่ป่า สร้างอาศรมบถบำเรอไฟอยู่ในป่า.
วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ ได้รับของถวาย
คือโค ในหมู่บ้านชายแดน จึงนำโคนั้น
ไปยังอาศรมบถ คิดว่า “เราจักให้ไฟผู้มี
โชค เคี้ยวกินเนื้อโค”.

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ได้มีความดำริอย่างนี้
ว่า “ในที่นี่ไม่มีเกลือ ไฟผู้มีโชคจักไม่
สามารถกินของที่ไม่เค็ม เรานำเกลือ

อคฺคิ ภควนฺตํ สโลณกํ ขาทาเปสฺสามิ”ติ.
โส ตํ ตตฺถเวท พนฺธิตฺวา โลณตฺถาย
คามกํ อคฺมาสิ.

ตสฺมี คเต สมฺพหุลา ลุทฺทกา ตํ
จํานํ อาคตา โคนํ ทิสฺวา วธิตฺวา
มํสํ ปจิตฺวา ขาทิตฺวา นงฺคุญฺจญฺจ
ชงฺฆญฺจ จมฺมญฺจ ตตฺถเวท ฉทฺเทตฺวา
อวเสสมํสมาทาย อคฺมํสุ.

พฺราหฺมณเณ อาคนฺตฺวา นงฺคุญฺจา-
ทิมตฺตํ ทิสฺวา จินฺตฺสิ “อโย อคฺคิ
ภควา อตฺตโนปิ สนฺตํ รกฺขิตฺุ น
สกุโกติ มํ ปน กทา รกฺขิสฺสติ
อิมินา อคฺคิปริจฺรเณน นีรตฺถเกน
ภวิตพฺพํ นตฺถิ อิตฺนินทานํ กุสลํ วา
วฺชฺชติ วา”ติ.

โส อคฺคิปาริจฺริยาย วิคตฺจฺจนฺโท
“อมฺโภ อคฺคิ ตฺวํ อตฺตโนปิ สนฺตํ
รกฺขิตฺุ อสกุโกนฺโต มํ กทา รกฺขิสฺสสิ
มํสํ นตฺถิ เอตฺถเกนปิ ตฺสฺสาหิ”ติ
นงฺคุญฺจาทินิ อคฺคิมฺหิ ปกฺขิปนฺโต
อิมํ คาถมาห

๑๔๔. “พหุเมตํ อสพฺภิ ชาตเวท
ยนฺตํ วาลธินาภิปุชฺยาม

มาจากบ้าน จักให้ไฟผู้มีโชค กินของที่มี
รสเค็ม”. พระโพธิสัตว์นั้น ผูกโคนันไว้ใน
ที่นั่นนั่นเอง แล้วก็ไปยังหมู่บ้านเพื่อ
หาเกลือ.

เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นไปแล้ว นายพราน
เป็นอันมากมาจนถึงที่นั่น เห็นโค จึงฆ่าเสีย
ย่างเนื้อเคี้ยวกิน แล้วทิ้งไว้แต่ท่อนหาง
ลำแข็ง และหนังไว้ในที่นั่นนั่นเอง แล้วได้
หยิบเนื้อที่เหลือไป.

พราหมณ์กลับมาเห็น ส่วนเหลือ
เพียงหางเป็นต้น จึงครุ่นคิดว่า “ไฟผู้มี
โชคนี้ ย่อมไม่สามารถจะรักษา แม้สมบัติ
ของตนไว้ได้ ก็เมื่อไรจักรักษาเราได้
การบำเรอไฟนี้ คงจะไร้ประโยชน์(เพราะ)
ความดีหรือความเจริญ ที่มีการบำเรอไฟ
นี้เป็นเหตุไม่มีอยู่”.

พระโพธิสัตว์นั้น คลายความพอใจในการ
บำเรอไฟกล่าวว่า “ดูกรไฟผู้เจริญ ท่าน
ไม่สามารถจะรักษาแม้สมบัติของตนไว้ได้
จักรักษาเราได้ในกาลไร เนื้อก็หมด ท่าน
จงยินดีด้วยของแม่เพียงเท่านั้นเถิด” เมื่อ
โยนส่วนที่เหลือมีหางเป็นต้น เข้าไปในไฟ
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๑๔๔. “ดูกรไฟผู้มีเชื้อดี เรายอมบูชาท่าน
ด้วยท่อนหางแม่เท่านั้น ก็มากแล้ว

มีสารหสูส นตถชช มัส
นงคณัฐมปิ ภว ปฏิกคหาตุ"ติ.

ตตถ พหุเมตนติ เอตตกมปิ
พหุ.

อสพฐิติ อสปุปริส อสาธุชาติก.

ชาติเวทาทิ อคฺคิ อาลปติ. อคฺคิ หิ
ชาติมตฺโตว เวทียติ ขายติ ปากโฏ
โหติ ตสฺมา ชาติเวโทติ วุจฺจติ.

ยนฺตํ วาลธินาภิปุชยามาติ ยํ อชฺช
มยํ อตฺตโนปิ สนฺตํ วกฺขิตฺตํ อสมตฺถํ
ภควนฺตํ วาลธินา อภิปุชยาม เอตมปิ
เต พหุเมวาติ ทสฺเสติ.

มีสารหสูสชาติ มีสารหสูส ตฺยหํ นตฺถิ
อชฺช มัส.

นงคณัฐมปิ ภว ปฏิกคหาตุติ อตฺตโน
สนฺตํ วกฺขิตฺตํ อสกุโกนฺโต ภว อิมํ

วันนี้เนื้อสำหรับท่าน ผู้ควรกินเนื้อ
ย่อมไม่มี ดูกรท่านผู้เจริญ ขอท่าน
จงรับเอาแต่เพียงท่อนหางเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แม่เท่านั้น
ก็มากแล้ว อธิบายว่า แม่เพียงเท่านั้น
ก็เป็นการมากแล้ว.

คำว่า ผู้มิใช่ผู้ดี อธิบายว่า ผู้มิใช่
สัตว์บุรุษ ได้แก่ ผู้เป็นคนเลว.

ท่านย่อมเรียกไฟว่า ชาติเวท. อธิบายว่า
แท้จริง ไฟพอเกิดเท่านั้น ก็ประกาศ
ให้คนรู้ ได้แก่ ย่อมปรากฏ คือเป็นของ
แจ่มชัด เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า
ชาติเวท.

คำว่า เราย่อมบูชาท่านด้วยท่อนหาง
พระโพธิสัตว์แสดงว่า วันนี้เราจะบูชาท่าน
ผู้มีโชค ผู้ไม่สามารถจะรักษาสมบัติ แม้
ของตนไว้ได้ ด้วยท่อนหาง แม้แค่นี้ก็เป็น
การมากเกินไปสำหรับท่าน.

คำว่า ผู้ควรกินเนื้อ ได้แก่ ผู้ควรแก่
การกินเนื้อ คือวันนี้เนื้อสำหรับท่าน
หมดสิ้น.

คำว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านจงรับแต่
เพียงท่อนหางเถิด อธิบายว่า ดูกรท่าน
ผู้เจริญ ท่านเมื่อไม่สามารถจะรักษาสมบัติ

สขงมุจมุมี นงคฺกุจมุปี ปฏิกุคณฺหตุติ.

ของตนได้ ก็จึงรับแต่เพียงท่อนหาง
พร้อมทั้งแข้ง และหนังนี้เกิด.

เอวํ วตุวา มหาสตุโต อคฺคิ
อุทเคน นิพฺพาเปตฺวา อิลิปพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา อภิญฺญา จ สฺมาปตฺติโย
จ นิพฺพตฺเตตฺวา พุรฺหมโลกปรายโน
อโหสิ.

พระมหาสัตว์ ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
ใช้น้ำดับไฟเสียแล้วบวชเป็นฤาษี ยัง
อภิญญาและสมาบัติให้เกิด แล้วได้
มุ่งหน้าเกิดในพรหมโลก.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา นิพฺพตฺตคฺคิ-
ตาปโส อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"ดาบสผู้ดับไฟเสียในครั้งนั้น ได้แก่ เรา
ตถาคตนั่นเอง ในเวลานี้" ดังนี้แล.

นงคฺกุจชาตกวรรณนา จตฺตฺถา.

พรรณนานางคฺกุจชาตก ที่ ๔ จบ.

๕. ราชบาทกวรรณนา (๑๔๕)

“น ตูว์ ราช วิชานาสี”ติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต
ปุราณทุดิยิกาปโลภนํ อารพุก กเถสิ.
ปัจจุปปนุนวตถุ อินุทริยชาติเก
อาวิภวิสุสตี.

สตุถา ปน ตํ ภิกขุ อามนุเตตวา
“ภิกขุ มาตุคามโม นาม อรขุชโย
อารกขํ จเปตวา รกขนุโตปี น
รกขิตุ น สกโกติ ตวมปิ ภิกขุ
ปุพเพ เอตํ อารกขํ จเปตวา รกขนุโต
รกขิตุ นาสกขิ อิทานิ กถํ รกขสิ”ติ
วตวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
รชชํ กาเรนเต โพธิสตุโต สุกโยนิยํ
นิพพตติ.

กาสิรฎเจ เอโก พุราหมณโพธิสตุตตจ
กนิฏฐาติกกญจสุส ปุตตฎจาเน จเปตวา
ไปเสสิ.

เตสุ โพธิสตุตสุส “ไปฏฐปาโท”ติ
นามํ อโหสิ อิตรสสุส “ราโธ”ติ.

๕. พรรณนาราชบาทก (๑๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการยั่วยวน
ของภรรยาเก่า(ของภิกษุรูปหนึ่ง) ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า “ราชาเอ๋ย เจ้าไม่รู้”
ดังนี้เป็นต้น. เรื่องปัจจุบัน จักอธิบายไว้
ในอินทริยชาติก.

พระศาสดา ตรัสเรียกภิกษุนั้นมา
แล้วตรัสว่า “ภิกษุขึ้นชื่อว่ามาตุคาม รักษา
ไม่ได้ แม้บุคคลจะวางการอารักขาไว้แล้ว
รักษาอยู่ ก็ไม่สามารถรักษามาตุคาม
นั้นได้ ภิกษุแม้เธอวางการอารักขาอยู่
ในกาลก่อน ก็ไม่อาจรักษานางนั้นได้
ก็ในบัดนี้ เธอจะรักษาได้อย่างไร” แล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้า-
พรหมทัต เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์ เกิดในกำเนิดนกแก้ว.

ในแคว้นกาสิ พราหมณ์คนหนึ่งได้เลี้ยง
นก พระโพธิสัตว์และนกตัวน้อง ไว้ใน
ฐานะลูกชาย.

ในนกทั้ง ๒ ตัวนั้น นกพระโพธิสัตว์
มีชื่อว่า “ไปฏฐปาทะ” นกตัวน้องชื่อว่า
“ราชา”.

ตสฺส ปน พฺราหฺมณสฺส ภริยา
อนาจารา โหติ ทุสฺสีลา. โส
โวหารตฺถาย คจฺจนฺโต อุโปปี ภาตโร
อาห "ตาด สฺเจ โว มาตา พฺราหฺมณี
อนาจารี จรติ วาเรยฺยาถ นนฺ"ติ.

โพธิสตุโต อาห "สาธฺวึ ตาด วาเรตุํ
สกฺโกนฺโต วาเรสฺสามิ อสกฺโกนฺโต
ตุณฺหี ภวิสฺสามี"ติ.

เอวํ พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณี สุกานํ
นิยฺยาเทตฺวา โวหารตฺถาย คโต.

ตสฺส คตทิวสโต ปฏฺจาย
พฺราหฺมณี อติจริตุํ อารทฺธา.
ปวิสนฺตานญฺจ นิกุมมนฺตานญฺจ ปมาณํ
นตฺถิ.

ตสฺสา กิริยํ ทิสฺวา ราโช โพธิสตุตํ
อาห "ภาติก อมฺหากํ ปิตา 'สฺเจ โว
มาตา อนาจารี จรติ วาเรยฺยาธา'ติ
วตฺวา คโต, อิทานิเปเสา อนาจารี
จรติ วาเรม นนฺ"ติ.

โพธิสตุโต "ตาด ตวํ อตฺตโน
อพฺยตฺตตาย พาลภาเวเนว วเทสิ
มาตุคามํ นาม อุกฺขิปิตฺวา จรฺนฺตาปี

สฺวณภริยาของพราหมณ์นั้น เป็นหญิงมี
ความประพฤติไม่ดี ทุกสิ่ง. พราหมณ์นั้น
เมื่อจะไปค้าขาย บอกกับภรรยาตัวเองว่า
"แน่ะพ่อ ถ้านางพราหมณี ผู้เป็นมารดา
ของเจ้าประพฤติไม่ดีไม่งามไซ้ไร เจ้าทั้งสอง
พึงห้ามนาง".

พระโพธิสัตว์พูดว่า "พ่อจ๋า ได้จ๊ะ ถ้า
ฉันอาจห้ามได้ ฉันจักห้าม ถ้าห้ามไม่ได้
ฉันจักนิ่ง".

พราหมณ์ ได้มอบนางพราหมณี ไว้แก่
ภรรยาทั้งคู่ แล้วก็ไปค้าขาย.

จ้มาเดิมแต่วันที่พราหมณ์นั้น ไป
ค้าขาย นางพราหมณี ก็เริ่มประพฤติ
นอกใจ. คนเข้าออกไม่มีกำหนด.

ธรรมา เห็นกิริยาของนางพราหมณีนั้นแล้ว
จึงกล่าวกับพระโพธิสัตว์ว่า "พี่จ๋า พ่อของเรา
เราสั่งไว้ว่า 'ถ้ามารดาของเจ้า ประพฤติ
ไม่ดีไม่งามไซ้ไร พวกเจ้าควรห้าม' แล้วจึง
ไป, ก็บัดนี้ นางพราหมณีนี้ประพฤติ
อนาจาร เราจะห้ามนางพราหมณีนั้น".

พระโพธิสัตว์ กล่าววว่า "พ่อเอ๋ย เจ้าพูด
ด้วยความโง่แท้ ๆ เพราะตนไม่ฉลาด
คนทั้งหลาย แม้จะอุ้มมาตุคามเที่ยวไป

รกขิตฺตํ น สกฺโกนฺตฺติ ยํ กมฺมํ กาทฺตํ
น สกฺโกนฺตฺติ น ตํ กาทฺตํ วมฺภูตฺตี"ติ
วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๔๕. "น ตฺวํ ราช วิชาณาสี
อฑฺฒมฺรตฺเต อนาคเต
อพฺยายตํ วิลปฺสิ
วิรตฺเต โกลิยายเน"ติ.

ตตฺถ น ตฺวํ ราช วิชาณาสี
อฑฺฒมฺรตฺเต อนาคเตติ ตาต ราช ตฺวํ
น วิชาณาสี อฑฺฒมฺรตฺเต อนาคเต
ปจฺมยาเมเยว เอตฺตกา ชนา อาคตา
อิทานิ โภ ชานาติ "กิตฺตกาปิ
อาคมิสฺสนฺตี"ติ.

อพฺยายตํ วิลปฺสิติ ตฺวํ อพฺยตฺตฺตฺวิลาปี
วิลปฺสิ. วิรตฺเต โกลิยายเนติ มาตา
โน โกลิยายนี พุราหมณฺี วิรตฺตา
อมฺหากํ ปีตริ นิปฺเปมา ชาตาว
สจฺจสฺสา ตสฺมึ สีเนโห วา เปมฺมิ วา
ภเวยฺย น เอรูปี อนาจารย์ กเรยฺยาติ
อิมมตฺถํ เอเตหิ พฺยญฺชเนหิ ปกาเสสิ.

เอวํ ปกาเสตฺวา จ ปน
พุราหมณฺิยา สทฺธี ราชสฺส วตฺตํ น

ก็ไม่อาจรักษาได้ เราไม่ควรจะทำกิจ
ที่คนทั้งหลาย ไม่อาจทำได้" แล้วกล่าว
คาถานี้ว่า

๑๔๕. "ราชะเอ๋ย เจ้าไม่รู้ว่าจะไม่ถึง
ครึ่งราตรี (จะมีบุรุษมากี่คน) เจ้า
พูดอย่างโง่ ๆ ในเมื่อแม่โกลิยายนี้
หมดรักเสียแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ราชะเอ๋ย
เจ้าไม่รู้ว่าจะไม่ถึงครึ่งราตรี มีอธิบายว่า
พ่อราชะเอ๋ย เจ้าไม่รู้ว่าจะไม่ถึงครึ่งคืน
คือยังเป็นปฐมยามเที่ยวว่า คนมีประมาณ
เท่านี้มาแล้ว บัดนี้ใครเล่าจะรู้ว่า "คนมี
ประมาณเท่านี้จักมา".

คำว่า เจ้าพูดอย่างโง่ ๆ ความว่า เจ้า
พูดอย่างคนไม่ฉลาด. คำว่า ในเมื่อ
แม่โกลิยายนี้หมดรักเสียแล้ว ความว่า
นางพราหมณี ชื่อโกลิยายนี้ ผู้เป็นมารดา
ของเราหมดรักเสียแล้ว คือสิ้นรักในบิดา
ของเราแล้ว หากว่า นางพราหมณีนั้น
ยังมีความเชื่อใจ หรือความรักในบิดาอยู่
บ้างไซ้ นางจะไม่ทำอนาจารอย่างนี้
พระโพธิสัตว์ประกาศเนื้อความนี้ ด้วย
พยัญชนะเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้.

ก็แล ครั้นประกาศอย่างนี้แล้ว
พระโพธิสัตว์ ไม่ให้ราชะพูดกับนาง

อทาสี.

สา ยาว พุราหุมนสุส อนาคตา
ยถารุจียา วิจริ.

พุราหุมนเณ อาคนุตวา ไปฏฐปาทำ
ปุจฉิ "ตาด กิทีสี โว มาตา"ติ.

โพธิสตุโต พุราหุมนสุส สพพึ ยถาภูตึ
กเถตวา "กี เต ตาด เอวรูปาย
ทสุสีลาया"ติ วตุวา "ตาด อเมหิ
มาตุยา โทสสุส กถิตกาลโต ปฏฐาย
น สกุกา อธิ วสิตุน"ติ พุราหุมนสุส
ปาเท วนุทิตวา อุปปติตวา อรณญเณ
อคมาสิ.

สตุถา อิมิ ฐมมเทสนิ อاهرิตวา
สจจานิ ปกาเสสิ.

สจจปริโยसानเ อุกุกณจิตภิกขุ โสตา-
ปตติผลเ ปติฏฐหิ.

ตทา พุราหุมนเณ จ พุราหุมนเณ จ
เอเตเยว เทวชนา อहेสิ ราโธ ปน
อานนุโท ไปฏฐปาโท ปน อหเมวาติ.

ราชชาตกวรรณนา ปญจมา.

พราหมณี.

นางพราหมณีประพฤติตามความชอบใจ
ตลอดเวลาที่พราหมณ์ ยังไม่กลับ.

พราหมณ์กลับมาแล้ว ถามไปฏฐปาทะว่า
"พ่อเอ๋ย มารดาของเจ้าเป็นอย่างไร".

พระโพธิสัตว์ บอกความจริงทั้งหมด แก่
พราหมณ์กล่าวว่า "พ่อ หญิงทุศีลเช่นนี้
จะมีประโยชน์อะไรสำหรับพ่อ" กล่าว(ย้ำ
อีกว่า) "พ่อจำ นับแต่ฉันได้บอกความแล้ว
ของมารดาแล้ว ฉันทั้ง ๒ ไม่อาจอยู่ใน
ที่นี่ได้อีก" ให้อำมาตย์พราหมณ์แล้วเฝ้าน
เข้าป่าไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
ทั้งหลาย.

ในที่สุดแห่งสัจจะ ภิกษุผู้ก่อกมลใจ
ได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

พราหมณ์ และพราหมณี ในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นชนทั้งสองเหล่านี้ ส่วน
ภริยาของพราหมณ์มาเป็นพระอานนท์ สำหรับ
ไปฏฐปาทะกลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคต
แล.

พรรณนาราชชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. กากชาตก (๑๘๖)

๑๘๖. "อปี นุ หนุกา สนุตา
มฺขณฺจ ปริสุสุสติ
โอรฺมาม น ปาเรม
ปุรเตว มโหทธิ"ติ.

กากชาตกํ ฃฎฺจํ.

๖. กากชาตก (๑๘๖)

๑๘๖. "เออหนอ คางของเราล้าแล้ว
ปากก็ชุปซืด เราวิดน้ำ แต่น้ำ
ก็ไม่พร้อมเลย ทะเลหลวงยังเต็ม
เหมือนเดิมนั่นเอง".

กากชาตก ที่ ๖.

๖. กากชาตกถา (๑๕๖)

อปี นุ หนุกา สนุตาติ
อิท สตุถา เขตวเน วิหรนุโต
สมุพหุเล มหุลลเก ภิกขุ อารพุก
กเถสิ.

เต กิร คิหิกาลे सवत्थियं
कुण्डुपिका अत्थमा महत्थना अणुणमणुण-
सहायका ऐकतो हुत्वा पुण्णानि
करोन्ता सत्तु णम्मत्थेस्सि सुत्वा
“มย์ มหุลลกา กิโน ฆราวาเสน
สत्तु สนุติเก รมณียะ พุทธสาสเน
ปพฺพชิตฺวา ทุกฺขสฺสฺสนฺติ กิริสฺสามา”ติ
สพฺพิ์ สापเตยฺยํ ปุพฺพนตฺตาทินิ ทตฺวา
อสุสมุขํ ภาติสฺสงฺมํ ปหาย สตุถาริ
ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา ปพฺพชิสฺสุ ปพฺพชิตฺวา
จ ปน ปพฺพชฺชานุรูปิ สมณธมฺมํ น
กิริสฺสุ มหุลลกาเวเน ฐมฺมมฺปิ น
ปริยาปุณิสฺสุ.

คิหิกาลे विय पपुपचित्तालैपि विहार-
प्रियनुते पणुणसालं कारेतฺวา ऐकโต
वसिस्सु पिणฺุทาย जรनुतापि अणुणตฺत
อคนฺุตฺวา เยภุยฺเยเน อตฺตโน ปุตฺต-
ทวารสฺเสว เคหิ คนฺุตฺวา ภูณฺุชิสฺสุ.

๖. พรรณนากากชาดก (๑๕๖)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ-
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระภิกษุแก่
หลายรูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า เออ
หนอ คางของเราแล้ว ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินมาว่า ภิกษุเหล่านั้น ในเวลา
เป็นคฤหัสถ์ เป็นภุมมพินัย อยู่ในเมืองสาวัตถี
เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก เป็นสหายกัน
และกัน ร่วมกันทำบุญฟังพระธรรมเทศนา
ของพระศาสดาคิดว่า “พวกเราเป็นคนแก่
การครองเรือนไม่มีประโยชน์สำหรับเรา
พวกเราจักบวชในพระพุทธศาสนา อัน
เป็นศาสนาที่น่ารื่นรมย์ ในสำนักของ
พระศาสดา แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์”
มอบทรัพย์สมบัติทั้งหมด ให้ลูกหลาน
เป็นต้น ละหมั้นญาติผู้ร้องให้น้ำตานองหน้า
ขอบวชกับพระศาสดา ได้บวชแล้วก็แล
ครั้นบวชแล้ว มิได้กระทำสมณธรรม
ตามสมควรแก่บรรพชา ทั้งไม่เล่าเรียน
พระธรรมเพราะความเป็นพระแก่.

แม้เวลาบวชแล้ว ก็ให้ปลุกบรรณศาลา
ไว้ที่ท้ายวิหาร อยู่รวมกันเหมือนเวลา
เป็นคฤหัสถ์ แม้เมื่อบิณฑบาตก็ไม่ไป
ที่อื่น โดยมากไปฉันที่บ้านลูกเมียของตน.

เตสฺส เอกสฺส ปุราณทฺติยิกา สพฺพเพสํปิ
มหลฺลกตฺเตรานํ อุปการกา อโหสิ.

ตสฺมา เสสาปี อตฺตนา ลทฺธมาหารํ
คเหตุวา ตสฺสาเยว เคเห นิสิตฺตฺวา
ภฺวชนฺติ.

สาปี เตสํ ยถาสนฺนิหิตํ สฺฐปฺพยุชนํ
เทติ.

สา อญฺเจตเรน อาพาธเนน ผุฏฺฐา
กาลมกาสิ.

อถ เต มหลฺลกตฺเตรา วิหารํ
คนฺตฺวา อญฺเจมญฺญํ คีวาสุ คเหตุวา
“มธฺรหตฺตฺรสา อุปาสิกา กาลกตา”ติ
วิหารปจฺจนฺเต โรทฺนฺตา วิจฺริสุ.

เตสมฺปน สทฺทํ สุตฺวา อิตฺ อิจิต
จ ภิกขุ สนฺนิปตฺตฺวา “อาวุโส กสฺมา
โรทฺธา”ติ ปจฺจิสฺสุ.

เต “อมฺหากํ สหายสฺส ปุราณทฺติยิกา
มธฺรหตฺตฺรสา กาลกตา อมฺหากํ อติวิย
อุปการกา อิทานิ กุโต ตถารูปิ
ลภิสฺสาม อิมินา การณฺเนน โรทฺมิหา”ติ
อาหฺสิ.

ภรรยาเก่าของพระแก้วรูปหนึ่ง ในบรรดา
พระแก้วเหล่านั้น ได้เป็นผู้อุปการะ
พระเถระแก้วทั้งหมด.

เพราะฉะนั้น พระแก้วที่เหลือจึงเอาอาหาร
ที่ตนได้ไปนั่งฉันบนเรือนของหญิงนั้น.

แม้นางนั้น ก็ถว้ายแคงและกับ ตามที่ตน
จัดไว้ ให้พระแก้วเหล่านั้น.

นางถูกโรคชนิดหนึ่งเบียดเบียนเสียชีวิต
ลง.

ครั้งนั้น พระเถระแก้วเหล่านั้น ไปวิหาร
กอดคอกันคร่ำครวญว่า “อุปาสิกา ผู้มี
รสมืออร่อย ตายเสียแล้ว” ดังนี้ เทียว
เดินร้องให้ไปถึงท้ายวิหาร.

ภิกษุทั้งหลายจากที่นี้ ๆ ได้ยินเสียงของ
ท่านเหล่านั้นแล้ว มาประชุมกัน ถามว่า
“ท่านผู้มีอายุท่านร้องให้ทำไม”.

พระเถระแก้วเหล่านั้น กล่าวว่า “ภรรยาเก่า
ของสหายของพวกเรา ผู้มีรสมืออร่อย
ตายแล้ว นางมีอุปการะต่อพวกเราเหลือ
เกิน บัดนี้ พวกเราจักได้หญิงมีฝีมือ
เห็นปานนี้จากไหน พวกเราร้องให้เพราะ
เหตุนี้”.

ตสุมิ กालะ มนุสสา สมุทฺทตีเร
 ชีรปายาสมจฺฉมฺสสุราทีหิ นาคพลิกมมํ
 กตฺวา ปกุกมฺิสฺสุ.

อถโก กากิ พลิกมมฏฺจანი คนฺตุวา
 ชีราทินิ ทิสฺวา สทฺธิ กากิยา
 ชีรปายาสมจฺฉมฺสาทินิ ปริภุญฺชิตฺวา
 พนฺุํ สุรํ ปิวิ.

เต อุโก สุรามทมตฺตา “สมุทฺททกฺกิพฺพิ
 กิพฺพิสุสามา”ติ เวลนฺเต นิสฺสิตฺวา
 นฺุหายิตฺุํ อารภีสุ.

อถกา อุมฺมิ อาคนฺตุวา กากิ
 คเหตุวา สมุทฺเต ปเวเสสิ.

ตเมโก มจฺฉโ ฉํหริตฺวา อชฺโณหริ.

กากิ “ภริยา เม มตา”ติ โรทฺธิ
 ปริเทวิ.

อถสุส ปริเทวนสทฺทํ สุตฺวา พนฺุ
 กากา สนฺุนิปตฺติวา “กิการณา โรทฺสี”ติ
 ปุจฺฉีสุ.

“สหายิกา โว เวลนฺเต นฺุหายมานา
 อุมฺมिया นฺุภา”ติ.

เต สพฺเพปิ เอกรวํ รวนฺตา โรทฺธิสุ.

ในกาลนั้น คนทั้งหลายทำพิธีบวงสรวง
 นาค ที่ฝั่งมหาสมุทรด้วยนมสด ข้าว-
 ปายาส ปลา, เนื้อ, และสุรา เป็นต้น
 แล้วก็หลีกไป.

ครั้งนั้น กาดัวหนึ่งไปสู่สถานที่ทำพิธีกรรม
 เห็นนมสด เป็นต้น จึงกินนมสด, ข้าว-
 ปายาส, ปลา, และเนื้อ เป็นต้น ดื่มสุรา
 เป็นอันมากกับนางกา.

กาทั้ง ๒ ตัวนั้นเมาสุรา คิดว่า “เราจัก
 เล่นน้ำในมหาสมุทร” จึงเกาะที่ริมฝั่ง
 เริ่มจะอาบน้ำ.

ครั้งนั้น คลื่นลูกหนึ่งโถมมาซัดนางกา
 (จมหาย) เข้าไปในมหาสมุทร.

ปลาตัวหนึ่ง ชูบกานั้น กลืนเข้าไปในท้อง.

กา(ตัวผู้)ร้องให้คร่ำครวญว่า “เมียเรา
 ตายแล้ว”.

ครั้งนั้น พวกกาต่างได้ยินเสียงคร่ำครวญ
 ของกานั้น จึงรวมกลุ่มกัน ถามว่า “ร้องให้
 ทำไม”.

กาดอบว่า “นางกาสหายของเรา อาบน้ำ
 อยู่ที่ริมฝั่ง ถูกคลื่นซัดพาไปเสียแล้ว”.

ฝ่ายกาเหล่านั้นทั้งหมด ก็พากันร้องให้
 เป็นเสียงเดียวกัน.

อถ เนสํ เอตทโหสิ "อิมํ สมุทฺททกํ
นาม อมฺหากํ ก็ ปโหสิ อุกกํ
อุสุสิญฺจิจิตฺวา สมุทฺทํ ตฺจจฺฉํ กตฺวา
สหายิกํ นีหริสฺสามา"ติ.

เต มุขํ ปุเวตฺวาว อุกกํ พหิ
จฺทฺเทนฺติ โลณฺทเกน จ คเล สฺสฺสามาเน
อุฏฺจายฺญฺจาย ถลํ คนฺตฺวา วิสฺสมนฺติ.

เต หนฺสุ กิลมนฺเตสุ มุเขสุ
สุกฺขนฺเตสุ อุกฺชีสุ รตฺเตสุ กิลมนฺตา
หฺตฺวา อณฺณมณฺณํ อามนฺเตตฺวา
"อมฺโภา มยํ สมุทฺทา อุกกํ คเหตุวา
พหิ ปาเตม คหิตคหิตญฺจานํ ปุณ
อุทเกน ปุเวติ สมุทฺทํ ตฺจจฺฉํ กาทุํ น
สฺกฺชีสฺสามา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาหฺสุ

๑๔๖. "อปี นุ หนฺกา สนฺตา
มุขญฺจ ปริสฺสุสฺติ
โอรมาม น ปาเรม
ปุรเตว มโหทธิ"ติ.

ตตฺถ อปี นุ หนฺกา สนฺตาติ
อปี อมฺหากํ หนฺกา กิลนฺตา.

โอรมาน น ปาเรมาติ "มยํ อตฺตโน
พเลน มหาสมุทฺทา อุกกํ อากฺทฺมมานา

ครั้งนั้น กาเหล่านั้นพากันคิดว่า "ขึ้นชื่อ
ว่า น้ำในมหาสมุทรนี้จะพอมือพวกเรา
หรือ พวกเราจักวิดน้ำในมหาสมุทรให้แห้ง
แล้วนำนางกาสหายออกมา".

กาเหล่านั้น อม่น้ำเต็มปากแล้วคายทิ้ง
ข้างนอก(บนบก) และเมื่อคอแห้ง เพราะ
น้ำเค็ม ก็ลุกลี้ลุกลอน กระโดดเหยาะ ๆ
ขึ้นไปพักบนบก.

กาเหล่านั้น เมื่อคางล้า ปากชุปซี้ด
ตาแดง ต่างก็เหน็ดเหนื่อย จึงปรึกษากันว่า
"ชาวเราทั้งหลาย เราอม่น้ำจาก
สมุทรไปคายทิ้งภายนอก ที่ที่เราอม่น้ำ
แล้วน้ำกลับเต็มอีก พวกเราไม่อาจทำ
สมุทรให้แห้งได้" แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๔๖. "เออหนอ คางของเราล้าแล้ว
ปากก็ชุปซี้ด เราวิดน้ำ แต่น้ำ
ก็ไม่พร่องเลย ทะเลหลวงยังเต็ม
เหมือนเดิมนั่นเอง".

บรรดาคาเหล่านั้น คำว่า เออหนอ
คางของเราล้าแล้ว ความว่า เออ คาง
ของพวกเราเมื่อยแล้ว.

คำว่า เราวิดน้ำ แต่น้ำก็ไม่พร่องเลย
ความว่า "พวกเราวิดน้ำจากมหาสมุทร

โอสาวรม ตุจจัน ปน นัง กาคู น
สกโกม อยญหิ ปุรเตว มโหทธิ”ติ.

เอวญจ ปน วตุวา สพุเพปี เต
กาคา “ตสุมา กากิยา เอวรูปนุนาม
ตุณฺหิ อโหสิ เอวรูปานิ วฏฏุกุขินี
เอวรูปี จวิสนุจันนิ เอวรูปเ ป มธฺรสุทฺโท
สา โน อิมิ จโรสมุทฺโท นิสฺสาย
นญฺจา”ติ พหุ วิปฺปลปปีสุ.

เต เอว วิปฺปลปมานเ สมุทฺทเทวตา
ภราวรูปี ทสฺเสตุวา ปลาเปสิ เอว
เตสิ โสตุถิ อโหสิ.

สตฺธา อิมิ ธมฺมเทสนํ อหริตุวา
ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา กากิ
อัย ปุราณทุติยิกา อโหสิ กากิ
มหลฺลกตฺเตโร เสสกาภา เสสมหฺลฺลกตฺ-
เตรา สมุทฺทเทวตา ปน อหเมวา”ติ.

กาคชาตกวรรณนา ฉญฺจา.

ไปสาดทิ้ง ด้วยกำลังของตน แต่ไม่อาจ
ทำมหาสมุทรนั้น ให้แห้งได้ เพราะว่า
ทะเลหลวงนี้ ยังเต็มเหมือนเดิม”.

ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว กา
เหล่านั้นทั้งหมด พวกนั้นคร่ำครวญเป็นอัน
มากกว่า “นางกาคตัวนั้น มีจะงอยปากงาม
เห็นปานนี้ มีตากกลมเห็นปานนี้ มีผิวพรรณ
และมีทรวดทรงงามเห็นปานนี้ มีเสียง
ไพเราะเห็นปานนี้ นางกาของพวกเรา
หายไปเสียแล้ว เพราะอาศัยสมุทร
ซึ่งเป็นใจนี้”.

เทวดาประจำทะเลหลวง แสดงรูปอันน่า
กลัว ให้กาที่บนเพื่อเหล่านั้นหนีไป ความ
สวัสดีได้มีแก่กาเหล่านั้น ด้วยประการ
ฉะนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
ธรรมเทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว ทรงประชุม
ชาดกว่า “นางกาในกาลนั้น กลับชาติ
มาเป็นภรรยาแก่นี้ กา(ตัวผู้)กลับชาติ
มาเป็นพระเถระแก่ กาคที่เหลือกลับชาติ
มาเป็นพระเถระแก่ที่เหลือ ส่วนเทวดา
ประจำสมุทร กลับชาติมาเป็นเรตถาคต
แล.

พรรณนากาคชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. ปุ่ปุ่ผรุ่ตตชาดก (๑๔๗)

๑๔๗. “นยิทำ ทุกขั อทุ ทุกขั
ยั มั ตุทติ วายโส
ยั สามา ปุ่ปุ่ผรุ่ตเตน
กตติกั นานุโกสุสตี”ติ.

ปุ่ปุ่ผรุ่ตตชาดกั สตุตมั.

๗. บุปุ่ผรุ่ตตชาดก (๑๔๗)

๑๔๗. “การที่หลาวเสียบเรานี้ก็ไม่เป็นทุกข์
การที่กาจิกเรา ก็ไม่เป็นทุกข์ แต่
การที่ภรรยาผิวทองของเรา ไม่ได้
นุ่งห่มผ้าข้อมดอกคำ แล้วเที่ยวชม
มหรสพประจำปี ราตรีเดือนกัตติกา
โน้นต่างหาก เป็นทุกข์สำหรับเรา
อย่างยิ่ง”.

บุปุ่ผรุ่ตตชาดก ที่ ๗.

๗. ปุ่ปุ่ผุ่รตุ่ตฐา่ตกวนุ่ณนา (๑๔๗)

นยิ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่
อิทุ่ สตุ่ถา ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
อุกุกุ่ณุ่จิติ่ทุ่ทุ่ อารทุ่ทุ่ กเถสิ.

โส หิ ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ "สจุ่จึ่
กิรุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ อุกุกุ่ณุ่จิติ่"ติ ทุ่ทุ่
"สจุ่จึ่"ติ ทุ่ทุ่ "ทุ่ทุ่ อุกุกุ่ณุ่จติ่
ทุ่ทุ่"ติ ทุ่ทุ่ "ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่"ติ
ทุ่ทุ่ "มทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ สอิติ
ทุ่ สกุกุ่มิ ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่"ติ อาร.

อถ ทุ่ สตุ่ถา "เอสา ทุ่ ทุ่ทุ่
อนตุ่ทุ่ทุ่ทุ่, ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ สุลุ่ อตุ่ทุ่ทุ่ทุ่, ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่, อิทานิ ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่
ทุ่ทุ่"ติ ทุ่ทุ่ อติ่ทุ่ อาร.

๗. ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ (๑๔๗)

ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่... ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่.

ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ "ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ "ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ (ทุ่ทุ่) ทุ่
"ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่" ทุ่ทุ่ทุ่
"ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่" ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ "ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ (ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่.

ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
"ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่, ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่" ทุ่ทุ่ ทุ่
ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ทุ่ ทุ่ทุ่.

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชชั กาเรนเต โพธิสตโต อากาสฏฐก-
 เทวดา อโหสิ.

อถ พาราณสีย์ กตติกรตติวารจุนเ
 สมฺปตโต โหติ. นครี เทวนครี วีย
 อลงกริสฺส. สพุโพ ชโน ฉณกัฟานิสฺสโต
 อโหสิ.

เอกสฺส ปน ทุคฺคตมนุสฺสสฺส เอกเมว
 สมฺสาฎกยฺคั อโหสิ. โส ตั สฺสโต
 โธวาเปตฺวา โอบุชฺชาเปตฺวา สตวลิก-
 สหสฺสวลิกั กาเรตฺวา จเปสิ.

อถ นั ภริยา เอวมาห “อิฉฺฉามหิ
 สามิ เอกั กุสุมภรตฺตํ นิวาเสตฺวา
 เอกั ปารุปีตฺวา ตว กณฺเจ ลคฺคา
 กตติกรตติวาริ จริตฺนุ”ติ.

“ภทฺเท กุโต อมฺหากิ ทลิตฺทานิ
 กุสุมภั สฺสทฺวตฺถิ นิวาเสตฺวา กิฟานี”ติ.
 “กุสุมภรตฺตํ อลภมานา ฉณกัฟิ น
 กิฟิสฺสามิ, ตฺวํ อญฺญํ อิตฺถิ คเหตุวา
 กิฟิสฺสุ”ติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติอยู่ ในพระนคร
 พาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เกิดในอากา-
 ส์ฏฐกเทวดา.

ครานั้น ในพระนครพาราณสีมีงาน
 มหรสพประจำปี ในราตรีเดือน ๑๒.
 ชาวพระนครทั้งหลาย ต่างประดับตกแต่ง
 พระนคร(สวยงาม) ประหนึ่งเทพนคร
 ฉะนั้น. ชนทุกจำพวก มีใจจดจ่อต่อการ
 เล่นมหรสพ.

แต่มีชายเขี้ยวใจคนหนึ่ง มีผ้าเนื้อหยาบ
 อยู่ คู่เดียวเท่านั้น. เขาเอาผ้าชิ้นนั้นมาซัก
 อย่างดี รีดพับจัดให้เป็นกลีบ ๆ เป็น
 ๑๐๐ เป็น ๑,๐๐๐ กลีบ แล้วเก็บไว้.

ที่นั้นภรรยาได้พูดกับเขาอย่างนี้ว่า “นาย
 เอ๋ย ฉันต้องการจะนุ่งผ้าผืนที่ย้อมดอกคำ
 ผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง กอดคอกุณเฑียวไป
 ตลอดงานประจำปีราตรีเดือนกัตติกา”.

สามีกล่าวว่า “น้องนางเอ๋ย สำหรับคนจน ๆ
 อย่างพวกเรา จะหาผ้าย้อมดอกคำ
 ได้แต่ที่ไหน เธอจงนุ่งผ้าขาวธรรมดา
 เทียวไปเถิด”. ภรรยาพูดว่า “เมื่อไม่ได้
 ผ้าย้อมดอกคำ ฉันก็จะไม่ไปเที่ยวในงาน
 มหรสพเลย ท่านจงชวนหญิงอื่นไปเที่ยว
 เถิด”.

“ภทฺเท ก็ มํ ปีเพสิ, กุโต อมฺหากํ
 กุสุมฺภนุ”ติ. “สามิ ปุริสฺสฺส อิจฺฉาย
 สติ กิณฺณาม นตฺถิ, นนุ รณฺโณ
 กุสุมฺภวตฺตฺสฺสมี พหุํ กุสุมฺภนุ”ติ.

“ภทฺเท ตณฺจํ รกฺขสฺปริคฺคหิต-
 โปกฺขรณีสทิสํ พลวารกฺขา, น สกฺกา
 อฺปสงฺกมิตฺตุํ, มา เต เอตํ รุจฺจि,
 ยถาลทฺธเนว ตฺสฺสฺสฺส”ติ.

“สามิ รตฺติภาเค อนฺธกาเร สติ
 ปุริสฺสฺส อคฺมณิยฺญจํ นาม นตฺถิ”ติ.
 เอกา อากาสจารินี เทวตา ตสฺส
 อนาคตภยํ ทิสฺวา ตํ นิวาเรสิ.

อิตติ โส ตาย ปุณฺปุณฺํ กณฺณติยา
 กิเลสฺวเสน วจฺนํ คเหตุวา “โหดุ ภทฺเท,
 มา จินฺตยิตฺถา”ติ ตํ สมฺสฺสาเสตฺวา
 รตฺติภาเค ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา นครา
 นิกฺขมิตฺวา รณฺโณ กุสุมฺภวตฺตฺตุํ คนฺตฺวา
 วตี มทฺทิตฺวา อนฺโตวตฺตฺตุํ ปาวิสิ.

สามีกกล่าวว่า “นางผู้เจริญ ทำไมเธอ
 จึงบีบบังคับฉันนักเล่า คนอย่างพวกเรา
 จะหาผ้าดอกคำได้จากที่ไหน”. ภรรยา
 กล่าวว่า “นายเอ๋ย เมื่อความต้องการของ
 บุรุษมีอยู่ ฉันเชื่อว่าสิ่งไรเล่าจะไม่มี ใน
 พระราชอุทยานสวนดอกคำของพระราชา
 มีดอกคำอยู่เป็นจำนวนมากมิใช่หรือ”.

สามีกกล่าวว่า “น้องนางเอ๋ย สถานที่นั้น
 เป็นเช่นเดียวกับสระโบกขรณี ที่รักษาส
 ยึดครองไว้แล้ว มีการรักษาอย่างเข้ม
 งวด ฉันไม่สามารถจะเข้าไปได้ เธออย่า
 ชอบใจแต่ดอกคำนั้นเลย จงพอใจกับสิ่ง
 ของตามที่ได้แล้วเท่านั้นเถิด”.

ภรรยาเสนอว่า “นายเอ๋ย เมื่อความมิด
 มีในตอนกลางคืน ฉันเชื่อว่าสถานที่ที่บุรุษ
 ไม่ควรไปย่อมไม่มี”. เทวดาผู้เที่ยวไปใน
 อากาศ เป็นปกติตนหนึ่ง เห็นภัยข้างหน้า
 ที่จะมาถึงชายเข็ญใจนั้น ได้ห้ามเขาไว้.

เมื่อภรรยาบเร้าอยู่บ่อย ๆ อย่างนี้
 ชายเข็ญใจนั้น จึงรับคำเพราะอำนาจกิเลส
 ปลอบโยนภรรยาว่า “เอาเถิด น้องนาง
 เอ๋ย, เจ้าอย่าได้คิดไปเลย” ดังนี้แล้ว
 ได้เสีงตาย ออกจากพระนครไปในเวลา
 กลางคืน ไปถึงพระราชอุทยานสวนดอกคำ
 ปีนข้ามรั้วเข้าไปภายในพระราชอุทยาน.

อารกขมนุสุสา วตีสททำ สุตวา “โจโร
โจโร”ติ ปริวาเรตวา คเหตุวา ปริภาสิตวา
โกฏญุตวา พนุธิตวา ปภาตาย รตติยา
รณโณ ทสฺเสสฺสุ. ราชชา “คจฺจนฺถ นํ
สุเล อุตฺตาเสธา”ติ อาน.

อถ นํ ปจฺจนาพาหุํ พนุธิตวา วชฺฌเมริยา
วชฺชมานาย นครา นิกฺขามาตฺวา สฺกุล
อุตฺตาเสสฺสุ. พลวเวทนา วตฺตนฺติ. กากา
สีเส นิลียิตฺวา กณฺยคฺคสฺทิสฺเสหิ ตฺถนฺเทหิ
อกฺขินี วิชฺฌนฺติ.

โส ตถารูปมปี ทฺกฺขํ อมนสิกริตฺวา
ตเมว อิตฺถิ อนุสฺสริตฺวา “ตาย นามมฺหิ
สมนปฺปฺพรตฺตนิวตฺตตาย กณฺเจ อาสตฺต-
พาหุคฺคฺลาย สทฺธิ กตฺติกรตฺติวารโต
ปรีหิโน”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๔๗. “นยิทํ ทฺกฺขํ อหํ ทฺกฺขํ
ยํ มํ ตฺทติ วายโส
ยํ สามา ปฺปฺพรตฺเตน
กตฺติกํ นานุโกสฺสตี”ติ.

เจ้าหน้าที่รักษา (อุทยาน) ได้ยินเสียงร้องดัง
ก็ส่งเสียงร้องว่า “ขโมย ขโมย” แล้ว
ล้อมจับเขาได้ พากันด่า พากันข่ม
ช่วยกันผูกมัดไว้ เมื่อราตรีสว่างแล้ว
ก็พาไปแสดงแด่พระราชา. พระราชาตรัส
ว่า “พวกท่านจงพาไปเสียบมันไว้ที่หลาว”.

ลำดับนั้น เจ้าหน้าที่รักษาอุทยาน ก็ได้จับ
ชายเข็ญใจนั้นมัดมือไพล่หลัง พาตระเวน
ไปนอกพระนคร พร้อมตีกลองประกาศ
การประหารชีวิต แล้วนำไปเสียบไว้ที่
หลาว. เวทนาอย่างรุนแรงย่อมเป็นไป.
ฝูงกาเกาะอยู่ใกล้ศีรษะ แล้วจิกนัยน์ตา
ด้วยจะงอยปากที่คม ดุจปลายดอก.

ชายเข็ญใจนั้น ไม่ใส่ใจ ถึงความทุกข์อัน
หนักหนาปานนั้น คงระลึกถึง แต่หญิงนั้น
เท่านั้น กล่าววว่า “เราพลาดเสียได้จาก
งานประจำปีในราตรีเดือนกัตติกา พร้อม
กับนางผู้นุ่งผ้าเนื้อหยาบ ย้อมด้วยดอกไม้
มีแขนทั้งคู่ออดรัดรอบคอ(เรา)” แล้วกล่าว
คาถานี้ว่า

๑๔๗. “การที่หลาวเสียขี้เรานี้ก็ไม่ใช่ทุกข์
การที่กาจิกเรา ก็ไม่ใช่ทุกข์ แต่
การที่ภรรยาผิวทองของเรา ไม่ได้
นุ่งห่มผ้าย้อมดอกคำ แล้วเที่ยวชม
มหรสพประจำปีราตรีเดือนกัตติกา

โน้นต่างหาก เป็นทุกข์สำหรับเรา
อย่างยิ่ง”.

ตตถ นยิทํ ทุกฺขํ อทุํ ทุกฺขํ ยํ
มํ ตุทฺติ วายสฺสตี ยญฺจ อิทํ สฺสเล
ลคฺคนปจฺจยํ กายิกเจตสิกทุกฺขํ ยญฺจ
โลหมเยหิ วีย ตฺถนฺเทหิ วายสฺส ตุทฺติ
อิทํ สพฺพํปิ มยฺหํ น ทุกฺขํ อทุํ ทุกฺขํ
เอตฺตเยว ปน เม ทุกฺขนฺติ อตฺถโถ.

กตรํ. ยํ สามา ปุปุผฺรตฺเตน กตฺติกํ
นानุโภสฺสตีติ ยํ สา ปิยงฺคฺสามา มม
ภริยา เอกํ กุสุมภฺรตฺตํ นิวาเสตฺวา
เอกํ ปารุปีตฺวาปี เอกสมนปุปุผฺรตฺเตน
วตฺถยฺเคน อจฺจนฺนา มํ กณฺเจะ คเหตุวา
กตฺติกฺรตฺติวารํ นานุโภสฺสตี, อิมํ มยฺหํ
ทุกฺขํ เอตฺเทว หิ มํ พาทฺตีติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การที่
หลาวเสียบเรานี้ ก็ไม่เป็นทุกข์ การที่
กาจิกเรา ก็ไม่เป็นทุกข์ มีอธิบายว่า
ทุกข์กายทุกข์ใจ มีการถูกเสียบที่หลาว
เป็นปัจจัยนี้ก็ดี ทุกข์ที่ถูกกาจิกด้วย
จะงอยปาก อันเป็นประหนึ่งทำด้วยโลหะ
ก็ดี แม้ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ความทุกข์สำหรับ
เรา แต่ทุกข์อื่น(นอกนี้) นั้นแล เป็นทุกข์
สำหรับเรา.

ถามว่า ความทุกข์อะไรเล่า เป็นความ
ทุกข์สำหรับเรา. ตอบว่า การที่ภรรยา
ฉิวทองของเรา ไม่ได้นุ่งห่มผ้าย้อม
ดอกคำ แล้วเที่ยวชมมหรสพประจำปี
ราตรีเดือนกัตติกา โน้นต่างหากเป็น
ทุกข์สำหรับเรา มีอธิบายว่า การที่
ภรรยาของเราผู้มีฉิวทองนักรักนั้น ไม่ได้
นุ่งผ้าย้อมดอกคำผืนหนึ่ง ห่มอีกผืนหนึ่ง
แต่นุ่งห่มผ้าเนื้อหยาบที่ย้อมด้วยดอกไม้
คู่หนึ่ง แล้วกอดคอเราเที่ยวชมมหรสพ
ประจำปีในราตรีเดือนกัตติกา นี้ เป็นทุกข์
สำหรับเรา เพราะความทุกข์ข้อนี้เท่านั้น
เบียดเบียนเรายิ่งนัก ดังนี้.

๘. สึกาลษาทก (๑๔๘)

๑๔๘. "นาหิ ปุณิ น จ ปุณิ
น จาปี อปุณปุณิ
หตุติโพนุที ปเวกขามิ
ตถา หิ ภายตชชิตโต"ติ.

สึกาลษาทกั อฏจม.

๘. สึกาลษาทก (๑๔๘)

๑๔๘. "ไม่เอาอีกละ ไม่เอาอีกละนะ เออ
ก็ เราจะไม่ขอเข้าไปสู่ชากข้าง
ข้างอีกละ เพราะถูกภัยคุกคาม
อาการปางตาย".

สึกาลษาทก ที่ ๘.

๘. สีกาลชาตกถา (๑๔๘)

นาหิ ปุณฺเณ จ ปุณฺณติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
กิเลสํคฺคหํ อารพฺภา กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร ปญฺจสตมตฺตา
สหายกา มหาวิภาวา เสฏฺฐิปุตฺตา สตุถ
ธมฺมเทศนํ สุตฺวา าสาเน อูริ ทตฺวา
ปพฺพชิตฺวา เขตวเน อนฺโตโกฏิสณฺุจาเร
วิหรีสุ. อเถกทิวสํ เตสํ อชฺุตฺมรตฺตสมเย
กิเลสํนิสฺสิโต สงฺกปฺโป อฺุปฺปชฺุชิ. เต
อฺุกฺกณฺุจิตา อตฺตโน ชหิตกิเลสเ ปุณ
คณฺุหิตุํ จิตฺตุํ อฺุปฺปาทยีสุ.

อถ สตุถา อชฺุตฺมรตฺตสมนฺนตเร
สพฺพญฺุตฺตญาณทณฺุชฺุทํปํ อฺุกฺขิปีตฺวา
“กตฺราเย นฺุ โข รติยา เขตวเน
ภิกฺขุ วิหรนฺตี”ติ ภิกฺขุณฺุ อชฺุณฺุมาสยํ
โอบเณโต เตสํ ภิกฺขุณฺุ อพฺภนฺุตเร
กามราคะสงฺกปฺปสฺส อฺุปฺปนฺุณฺุภาวํ อญฺุภาสิ.

๘. พรรณนาสีกาลชาดก (๑๔๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึง
การข่มกิเลส จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำว่ ไม่เอาอีกละ ไม่เอาอีกละนะ
เป็นต้น.

ได้ยินว่ ในพระนครสาวัตถี บุตร
เศรษฐีประมาณ ๕๐๐ คน เป็นเพื่อนกัน
ต่างมีสมบัติมากด้วยกัน พังธรรมเทศนา
ของพระศาสดาแล้ว บวชถวายชีวิต
ในพระศาสนา พักอยู่ที่กุฎิแถวริมสุด
ในพระเชตวันมหาวิหาร. อยู่มาวันหนึ่ง
ในเวลาเที่ยงคืน ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น
เกิดความคิดที่อิงอาศัยกิเลสขึ้น ภิกษุ
เหล่านั้น มีความกระสันให้จิตเกิดขึ้นมา
ยึดกิเลสที่ตนละได้แล้วอีก.

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงยกประทีปมี
ด้าม คือพระสัพพัญญุตญาณ ในระหว่าง
เวลาเที่ยงคืน ทรงตรวจดูอัครยาศัย ของ
ภิกษุทั้งหลายว่ “ภิกษุทั้งหลาย ในพระ
เชตวันมหาวิหาร ย่อมอยู่ด้วยความยินดี
อะไรหนอแล” ได้ทรงทราบแน่ชัดว่ความ
ดำริในกามราคะเกิดขึ้น ในภายในของ
ภิกษุเหล่านั้น.

สตถุตา จ นาม เอกปุตติกา อิตถิ
 อตตโน ปุตติ วิย เอกจกุกโก ปุริโส
 จกุกุ วิย อตตโน สวเก รกขติ
 ปุพฺพณฺหาทีสุ ยสฺมี ยสฺมี สมเย
 เตสํ กิเลสํ อปฺปชฺชนฺติ เต เตสํ
 กิเลสํ ตโต ปรี วฑฺฒิตฺถุ อทตฺวา
 ตสฺมี ตสฺมีเยว สมเย นิคฺคณฺหาติ.

เตนสฺส เอตทโหสิ “อัยฺ จกุกวตฺติ-
 รณฺโณ อนฺโตนคเรเยว โจรานิ
 อปฺปชฺชนกาโล วิย วตฺตติ อิทาเนว
 เตสํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา กิเลสํ
 นิคฺคณฺหิตฺวา อรหตฺตํ ทสฺสามิ”ติ. โส
 สฺวภิกฺขุณฺทกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
 “อานนฺทา”ติ อายสฺมนตฺถิ ธมฺมภณฺฑา-
 คาริกํ อานนฺทตฺถเณอํ อามนฺเตสิ.

เถโร “กึ ภนฺเต”ติ อาคนฺตฺวา
 วนฺทิตฺวา อญฺจาสิ. “อานนฺท ยตฺตกา
 ภิกฺขุ อนฺโตโกภฺยิสฺสนฺจาเร วิหรนฺติ
 สพฺเพว คณฺทกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
 เอวํ กิรฺสฺส อโหสิ “สจฺจาหิ เตเยว

ก็ธรรมดาว่า พระศาสดาย่อมทรงระวัง
 รักษาพระสาวกทั้งหลาย ของพระองค์
 ดุจดั่งหญิงผู้มีลูกชายคนเดียว ระวังรักษา
 ลูกชายของตนไว้ ดุจดั่งบุรุษผู้มีดวงตา
 ข้างเดียว ระวังรักษาดวงตาของตนไว้
 ฉะนั้น กิเลสทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้น
 ย่อมเกิดขึ้นในสมัยใด ๆ บรรดาเวลา มี
 เวลาเข้าเป็นต้น พระองค์ไม่ทรงให้กิเลส
 เหล่านั้น ของภิกษุเหล่านั้น เจริญยิ่งไป
 กว่านั้น ทรงข่มเสียในสมัยนั้น ๆ ที่เดียว.

เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงทรงมีพระดำริ
 ว่า “เวลานี้ย่อมเป็นไป ดุจเวลาที่พวกโจร
 เกิดขึ้นในภายในพระนคร ของพระเจ้า
 จักรพรรดินั้นทีเดียว เราจะประทาน
 พระอหัต แก่พวกเธอผู้ฟังธรรมเทศนา
 แล้วข่มกิเลสไว้ได้ ในบัดนี้ทีเดียว”.
 พระองค์เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ซึ่งมี
 กลิ่นหอมฟุ้งตลบ ตรัสเรียกท่านพระ-
 อานนทเถระ ผู้เป็นจุดจเรณคลังแห่ง
 พระธรรม ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะว่า
 “ดูกรอานนท”.

พระเถระรับพระดำรัสว่า “อะไร พระเจ้าข้า”
 ได้มายืนเฝ้าถวายบังคม. พระศาสดา
 ตรัสว่า “ดูกรอานนท ภิกษุทั้งหลายมี
 ประมาณเท่าใด ย่อมอยู่ในกุฎีแถวริมสุด
 เธอจงให้ภิกษุทั้งหมดนั้นแหละประชุมกัน

ปณฺจสฺเต ภิกฺขุ ปกฺโกสฺยาเปสฺสามิ
 สฺตถารวา โน อพฺภนฺตเร กิเลสนํ
 อฺปฺปนฺนภาโว ญาโตติ สํวิคฺคฺมานสา
 ฅมฺมเทสนํ ปฏฺิจฺฉิตฺตํ น สกฺขิสฺสฺสนฺตี"ติ.
 ตสฺมา "สพฺเพ สนฺนิปาเตหิ"ติ อาน.

เถโร "สาธุ ภนฺเต"ติ อปาปุรณํ อาทาย
 บริเวณน บริเวณํ อานิณฺทิตฺวา สพฺเพ
 ภิกฺขุ คณฺธกฺกุฏฺวิบริเวณ สนฺนิปาเตตฺวา
 พุทฺธาสนํ ปณฺญาเปสิ.

สฺตถา ปลฺลลํกํ อากฺขิตฺวา อํฐํ
 กายํ ปณฺิธาย สีลาปจฺวิยํ ปติฏฺฐหฺมาโน
 สีเนรุ วิย ปณฺุณตฺตพฺุทฺธาสนเน นิสฺสีทิ
 อาเวฬฺาเวฬฺายมกยมกา ฉพฺุพฺุณฺณฆน-
 พุทฺธรํสีโย วิสุสฺซุเชนฺุโต. ตาปี รํสีโย
 ปาตีมตฺตา ฅตฺตมตฺตา กุฎฺาการ-
 กุจฺฉิมตฺตา ฉิขฺุชิตฺวา ฉิขฺุชิตฺวา คคณฺตเล
 วิชฺุชฺุลตา วิย สฺนฺุจฺริสุ. อณฺุณวากุจฺฉิ
 โฆฆาตฺวา พาลสุริยฺุคฺคฺมนกาโล วิย
 อโหสิ.

ที่บริเวณพระคันธกุฎี". ได้ยินว่าพระองค์
 ได้มีพระดำริอย่างนี้ว่า "ถ้าหากว่า
 เราจักให้เรียกภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น
 มาไซ้รู้ พวกเธอจะมีความสลัดใจว่า
 พระศาสดาทรงทราบว่ กิเลสทั้งหลาย
 เกิดขึ้นในภายในของพวกเรา จักไม่
 สามารถรับธรรมเทศนาได้". เพราะเหตุ
 นั้น พระองค์จึงตรัสว่า "เธอจงให้ภิกษุ
 ทั้งหมดประชุมกันเถิด".

พระเถระทูลรับพระดำรัสว่า "ขอรับ
 พระพุทธเจ้าข้า" ถือลูกกุญแจเดินไปทั่ว
 บริเวณ นิมนต์ภิกษุทั้งหมด ให้ประชุม
 กันที่บริเวณพระคันธกุฎี แล้วปลูลาด
 พุทธอาสน์.

พระศาสดา ทรงประทับนั่งคู้
 บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง บนพระพุทฺธ-
 อาสน์ที่จัดไว้ ปานประหนึ่งขุนเขาสีเนรุ
 อันดำรงอยู่เหนือปฐพีศิลา ทรงเปล่ง
 พระพุทฺธรังษีเป็นถ้องแถวมี่พรรณ ๖
 ประการ ฅวัดเขวียนเป็นสายรุ่งที่ละคู้ ๆ.
 พระรัศมีแผ่เหล่านั้น มีประมาณเท่าถาด
 เท่าฉัตรและเท่าโดมแห่งเวือนยอด ชาติ
 เป็นระยะวนเวียนรอบพระกาย ประหนึ่ง
 สายฟ้าในอากาศ. กาลนั้นได้เป็นเสมือน
 เวลาที่ดวงอาทิตย์เริ่มขึ้น ทอแสงอ่อน ๆ

ภิกขุสงฺโฆปิ สตุถารํ วนฺทิตฺวา ครุจิตฺตํ
 ปจฺจุปฺภุจเปตฺวา รตฺตกมฺพลสาณิ
 ปริกฺขิปนฺโต วย ปริวารेतฺวา นิสิตฺติ.
 สตุถา พุรหมฺสุสรํ นิจฺฉาเรนฺโต ภิกฺขุ
 อามนฺเตตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม
 'กามวิตกฺกํ พยาบาทวิตกฺกํ วิหิงฺสา-
 วิตกฺกนฺ'ติ อิมํ ตโย อกุสลวิตกฺเก
 วิตกฺเกตุํ น วฏฺฏติ 'อนฺโต อฺปฺปนฺน-
 กิลฺไส หิ ปริตฺตโก'ติ อวมณฺณาตุํ
 น วฏฺฏติ กิลฺไส นาม ปจฺจามิตฺตสฺสทิสฺโส
 ปจฺจามิตฺโต จ ขุทฺทโก นาม นตฺถิ
 โโอกาสํ ลมิตฺวา วินาสเมว ปาเปติ.

เอวเมว อฺปฺปมตฺตโกปิ กิลฺไส
 อฺปฺปชฺชิตฺวา วทฺตมิตฺตุํ ลภนฺโต มหาวินาสํ
 ปาเปติ กิลฺไส นามสฺส หลาหลวิสุปฺไม
 อฺปฺปาทิตฺตจฺฉวิกฺกนฺทฺสทิสฺโส อาสิวิสฺสฺสปฏิภาโค
 อสนฺนิคฺคฺสทิสฺโส อลฺลียิตฺตุํ น ยุตฺโต
 อาสงฺกิตฺพุโฬ อฺปฺปนฺนกุขณฺเวยว
 ปฏิสฺสงฺขาพเลน ภาวนาพเลน ยถา
 มุหุตฺตํปี หทฺเย อฏฺฐตฺวา ปทุมินิปตฺตา
 อุกทวินฺทฺฐนิ วย วิวตฺตนฺตฺติ เอว

ทำให้ห้องทะเลกระเพื่อมเป็นระลอกคลื่น
 ฉะนั้น.

แม้พระภิกษุสงฆ์ ถวายบังคมพระศาสดา
 แล้ว ดำรงจิตอันมีความเคารพไว้มั่นคง
 นั่งแวดล้อมโดยรอบ ประหนึ่งแวดล้อมไว้
 ด้วยผ้ากัมพลสีแดง. พระศาสดาทรง
 เปล่งพระสุรเสียงประดุจดั่งเสียงพรหม
 ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า
 "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุจะตรีก
 ถึงอกุศลวิตกทั้ง ๓ เหล่านี้คือ 'กามวิตก
 พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก' ย่อมไม่ควร
 จริงอยู่ การที่ภิกษุดูหมิ่นว่า 'กิลไส
 ที่เกิดขึ้นภายใน มีประมาณเล็กน้อย'
 ย่อมไม่ควร ขึ้นชื่อว่า กิลไสเป็นเช่นกับ
 ข้าศึก และข้าศึกจะชื่อว่าเล็กน้อย ย่อม
 ไม่มี ได้โอกาสแล้ว ย่อมให้ถึงความพินาศ
 ได้ทันที.

กิลไสก็ฉนั้นเหมือนกัน แม้จะมีประมาณ
 เล็กน้อย เกิดขึ้นแล้ว เมื่อได้รับความเจริญ
 ก็ให้ถึงความพินาศอย่างใหญ่หลวงได้
 ขึ้นชื่อว่ากิลไสนี้ เปรียบเสมือนยาพิษอัน
 ร้ายแรง เป็นเช่นเดียวกับหัวผีที่ผิวมีหนัง
 ปอกไปแล้ว เปรียบเหมือนอสรพิษร้าย
 เป็นเช่นกับไฟที่เกิดจากสายฟ้า ไม่ควร
 เลยที่จะอาลัยไยดี ควรจะกีดกันเสีย ด้วย
 กำลังการพิจารณา ด้วยกำลังแห่งภาวนา

วิฆิตพโพ โปราณกปณฺฑิตาปี
อปฺปมตฺตํ กิลลํ ครหิตฺวา ยถา ปฺน
อพฺภนฺตเร น อฺปฺปชฺชติ เอว
นิคฺคณฺหิสฺสุ”ติ วตฺวา อตีตํ อหาริ

ในขณะที่เกิดขึ้นทีเดียว ควรจะละเอียด
ด้วยอาการที่กองกิเลสทั้งหลาย จะเลื่อน
ไปไม่ทันตั้งอยู่ในหทัยแม้เพียงครู่เดียว
เหมือนหยาดน้ำ กลิ้งตกไปจากใบบัว
ฉะนั้น ถึงบัณฑิตในกาลครั้งก่อนแล้ว
ก็ติเตยนกิเลส แม้มีประมาณน้อย ชุ่มมัน
ไว้อย่างไม่ยอมให้เกิดในภายไปได้อีกเลย
ฉะนั้น” ดังนี้แล้ว ทรงนำเรื่องอดีตมาว่า

อตีเต พารานสิยํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสฺสโต สิกาลโยนิยํ
ปฺปฺปฺสนฺธิ คเหตุวา อรณฺเณ นทีตีเร
นิวาสํ กปฺเปสิ. อเถโก ชรหฺตฺถิ
คฺจฺจาคีเร กาลมกาสิ. สิกาลี
โคจฺรปฺปฺสฺสโต ตํ หตฺถิสฺสรวิ ทิสฺวา
“มหา เม โคจโร อฺปฺปฺนโน”ติ ตํ
คณฺตฺวา โสณฺฑเฑ ทํสิ นงฺคฺลิสฺสาย
ทญฺจกาโล วิย อโหสิ.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิใน
กำเนิดสุนัขจิ้งจอก อยู่อาศัยที่ริมฝั่งแม่น้ำ
ใกล้ป่า. ครั้งนั้น มีช้างแก่เชือกหนึ่งล้ม
(ตาย) ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา. สุนัขจิ้งจอก
เที่ยวหากินพบซากช้างนั้นแล้ว คิดว่า
“เหยื่อขนาดใหญ่เกิดขึ้นแก่เราแล้ว” จึง
ไปกัดกินงวงช้างนั้น. ได้เป็นเหมือนเวลา
ที่กัดงอนไถ.

โส “นตฺถेतฺถ ขาฑิตพฺพยฺตฺตกนฺ”ติ
ทนฺเตสฺสุ ทํสิ. ถมฺเม ทญฺจกาโล วิย
อโหสิ. กณฺเณ ทํสิ. สฺสฺสฺปโปภฺยํ
ทญฺจกาโล วิย อโหสิ. อฺุทเร ทํสิ.
กฺุสฺสเล ทญฺจกาโล วิย อโหสิ. ปาเท
ทํสิ อฺุทฺกฺุขเล ทญฺจกาโล วิย อโหสิ.
นงฺคฺกุเจ ทํสิ. มุสฺสเล ทญฺจกาโล
วिय อโหสิ.

สุนัขจิ้งจอกนั้นคิดว่า “ในที่นี่ไม่มีสิ่งที่
ควรกัดกินได้” จึงกัดกินทั้งาทั้งสอง.
ได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดเสา. จึงกัดหู
ได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดขอบกระดัง. กัด
ท้อง ได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดยุงข้าว.
กัดที่ขาได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดครก. กัด
ที่หางได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดสากซ้อม
ข้าว.

www.dhammadownload.com

โส "เอตถาปี นตฺถิ ขาทิตพฺพยุตฺตกนฺ"ติ
 สพฺพตฺถ อสฺสาทํ อลภนฺโต วจฺจมคฺเค
 ทํสิ. มุทฺฐุเว ทฏฺฐกาโล วีย อโหสิ.
 โส "ลทฺถนฺทานิ เม อิมสฺมี สรีเร
 มุทฺ ฆาทิตพฺพยุตฺตกฏฺฐานนฺ"ติ ตโต
 ปฏฺฐาย ขาทิตฺวา อนฺโตกฺขจฺฉิ ปวิสิตฺวา
 วกฺกทฺทยาทีนึ ขาทิตฺวา ปิปาสิตกาเล
 โลहितํ ปิวิตฺวา นิปชฺชิตฺกามกาเล
 อุทฺริ โอตฺถริตฺวา นิปชฺชติ.

อถสฺส เอตทโหสิ "อิทํ หตฺถิสรีรํ
 มยฺหํ นิवासนสฺขตฺตาย เคนสทิสํ ขาทิตฺ-
 กามตฺตาย สติ ปนฺตมํสํ กิณฺทานิ เม
 อณฺเฑตฺถ คมนนฺ"ติ. โส อณฺเฑตฺถ
 อคฺนฺตฺวา หตฺถิกฺขจฺฉิยเมว มํสํ ขาทิตฺวา
 วสติ. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต กาเล
 นิทามสฺสมเย วาตสฺมฺพสฺเสน เจว
 สฺริยรสมิสฺนฺตฺตาเปน จ ตํ กุณฺปิ
 สฺสฺสิตฺวา วลฺโย คณฺหิ. สิคาลสฺส
 ปวิฏฺฐทฺวารํ ปิहितํ. อนฺโตกฺขจฺฉิ อนฺธกาโร
 อโหสิ.

สิคาลสฺส โลกนฺตริกนิวาโส วีย ขาโต.
 กุณฺเป สฺสฺสนฺเต มํสมฺปิ สฺสฺสิ.
 โลहितมฺปิ ปจฺฉิชฺชติ. โส นิภฺขมนทฺวารํ
 อลภนฺโต ภยปฺปตฺโต หุตฺวา สนฺธาวนฺโต
 อิตฺ จิตฺ จ ปหริตฺวา นิภฺขมนทฺวารํ

สฺนฺขจฺจอกนฺนํคิดฺวา "แมฺในทึนึก็ไม่มี
 ของทึสมควรจะเคี้ยวกินได้" เมื่อไม่ได้
 ความยินดีในทึทังปวง จึงกัดทึวัจจมรรค.
 ได้เป็นเหมือนเวลาที่กัดขนมอันอ่อนนุ่ม.
 สฺนฺขจฺจอกนฺนํคิดฺวา "บัดนี้เราได้ทึทึควร
 เคี้ยวกิน อันอ่อนนุ่มในสรีระนี้แล้ว"
 กัดตั้งแต่ตรงนั้นเรื่อยไป เข้าไปภายใน
 ท้อง กัดกินดับ และหัวใจเป็นต้น ในเวลา
 กระจายน้ำ ก็ดื่มกินเลือด ในเวลาที่อยาก
 จะนอน ก็เอาพื้นท้องรองนอน.

ครั้งนั้น สฺนฺขจฺจอก ได้มีความคิด
 นี้ว่า "ซากข้างนี้ เป็นเช่นกับเรื้อนของเรา
 เพราะเป็นที่อยู่อันสบาย เมื่อมีความ
 ต้องการจะกินเนื้อก็มีมากเพียงพอ บัดนี้
 เราจะไปที่อื่นทำไม". สฺนฺขจฺจอกนฺนํไม่ไป
 ในที่อื่น เคี้ยวกินเนื้อในท้องข้างนั้นเอง
 อยู่. เมื่อเวลาผ่านไป ๆ ในฤดูแล้งซากศพ
 ข้างนั้น ก็เหี่ยวแห้งหดตัว เพราะต้องลม
 และเพราะถูกแสงอาทิตย์แผดเผา. ทาง
 ทึสฺนฺขจฺจอกเข้าไปก็ปิด. . ภายในท้อง
 มีแต่ความมืดมิด.

ปรากฏแก่สฺนฺขจฺจอก เหมือนอยู่ใน
 โลกกันตนรก. เมื่อซากศพเหี่ยวแห้ง แม้นเนื้อ
 ก็พลอยเหี่ยวแห้งไปด้วย. แม้อเลือดก็เหือด
 แห้งไปเช่นเดียวกัน. สฺนฺขจฺจอกเมื่อหา
 ทางออกไม่ได้ ก็เกิดความกลัว วิ่งพลา่าน

ปริเยสมานโน วิจรติ. เอวํ ตสฺมี
อุกฺขลียํ ปิฎฺฐปิณฺฑํ วยิ อนุโตกฺขุฉิยํ
นิปชฺชมาเน กติปาหจฺเจเน มหาเมฆิ
ปาวสุสิ.

อถ นํ กุณปี เตมิตฺวา อุฏฺฐาย
ปกติสณฺฐานเน อุฏฺฐาสิ. วจฺจมคฺโค
วิวโฏ หุตฺวา ตารกา วยิ ปณฺณายิ.
สิคาลิ ตํ ฆิฑฺฑํ ทิสฺวา “อิทานิ
เม ชีวิตํ ลทฺธนฺ”ติ ยาว หตฺถิสฺสา
ปฏิกฺกมิตฺวา เวเคน ปกฺขนฺทิตฺวา
วจฺจมคฺคํ สีเสน ปหริตฺวา นิกฺขมิ.
ตสฺส สฺสุสินฺนสรโรตฺตา สพฺพโลมานิ
วจฺจมคฺเคเยว อลฺลียิสฺสุ.

โส ตาลกฺขนฺธสฺทิสฺเสน นิลฺโลเมน
สรโรเน อุพฺพิคฺคจิตฺโต มุหฺตตํ ธาวิตฺวา
นิวตฺติตฺวา นิสินฺโน สรโร โอลิเกตฺวา
“อิทํ ทฺกฺขํ มยฺหํ น อณฺเณน กตํ
โลกเหตฺว ปน โลกการณา โลกํ
นิสฺสาย มยา กตํ อิโตทานิ ปฏฺฐาย
น โลกาวสิโก ภวิสฺสามิ ปฺน หตฺถิ-
สรโรนฺนาม น ปวิสฺสสามิ”ติ สฺวิคฺคหฺทโย
หุตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๔๘. “นาหํ ปฺนํ น จ ปฺนํ
น จาปี อปฺนปฺนํ

ชนข้างโน้น ข้างนี้ ชมซานหาทางออก.
เมื่อสุนัขจิ้งจอกนั้น นอนอยู่ภายในห้อง
เหมือนก้อนแป้ง ที่เขาใส่ไว้ในหม้อข้าว
ล่องไป ๒-๓ วัน ฝนได้ตกลงมาท่าใหญ่.

ที่นั่น ซากศพนั้นเปียกชุ่มพองขึ้น ดำรงอยู่
โดยสัจฐานตามปกติ. วัจจมรรคขยาย
เปิด ปราบฏดุจดวงดาว. สุนัขจิ้งจอก
เห็นช่องนั้นแล้วยินดีว่า “คราวนี้ชีวิต
ของเรารอดแน่” ถอยกลับไปตั้งต้นแต่
หัวข้าง ฝั่งเอาหัวกระทั่งวัจจมรรคออก
ไปอย่างรวดเร็ว. ชนทั้งหมดหลุดติดอยู่ที่
วัจจมรรคนั้นเอง เพราะซากข้างนั้นมีเนื้อ
เหนียวแห้ง.

สุนัขจิ้งจอกนั้น มีตัวปราศจากชนเป็นเช่น
กับตอตาล ตกใจวิ่งไปได้ครู่หนึ่งก็เหลียว
กลับมา นั่งหย่อมองดูตัว สลดใจว่า
“ทุกข์ของเรานี้ ผู้อื่นไม่ได้ทำให้เลย แต่
เพราะความโลภเป็นเหตุ เพราะความโลภ
เป็นตัวการณ เราอาศัยความโลภก่อทุกข์
นี้ ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป เราจักไม่ตกอยู่ใน
อำนาจความโลภ เราจักไม่เข้าไปสู่สระ
ของข้างอีกเลย” แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๔๘. “ไม่เอาอีกละ ไม่เอาอีกละนะ เอย
ก็ เราจะไม่ขอเข้าไปสู่ซากข้าง

สงวนลิขสิทธิ์ © ๒๕๖๓ สำนักพิมพ์วิมุตตนิเวศน์

หตุติโพนุที ปเวกฺขามิ
ตถา हि ภายตฺตฺชฺชิตฺติ

ตตฺถ น จาปี อปฺนปฺนฺนุติ
อกาโร นิปาตมตฺโต. อยมฺปเนส
สกลายปี คาทาย อตฺถ. อหฺนฺนุ
อิโต ปฺน ตโต จ ปฺนฺนุติ วุตฺตวาท
ปฺน ตโตปี ปฺนปฺนฺนํ วารณฺสรีรสงฺขาตํ
หตุติโพนุที น ปเวกฺขามิ. กิการณา.
ตถา हि ภายตฺตฺชฺชิตฺติ ตถา हि
อหํ อิมฺสมิเยว ปเวสเน ภายตฺตฺชฺชิต
มรณฺภเยน สนฺตาสํ สํเวคํ อาปาทีติติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา ตโตว
ปลายิตฺวา ปฺน ตํ วา อญฺญํ วา
หตุติสรีรํ นาม นินฺวตฺติตฺวาปี น
โอโลเกติ. ตโต ปฏฺจาย น โลกวสิโก
อโหสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
"ภิกฺขเว อนฺโต อุปฺปนฺนุกิเลสฺส นาม
วฑฺฒิตฺตํ อทตฺวา ตตฺถ ตตฺถ
นินฺคณฺหิตฺตํ วฏฺฏตี"ติ วตฺวา สจฺจานิ

ช้ำอีกละ เพราะถูกภัยคุกคาม
อาการปางตาย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เออ ก็
เราจะไม่ขอเข้าไปสู่ ชากข้างช้ำอีกละ
อธิบายว่า อ อักษรเป็นเพียงนิบาต. ก็
อ อักษรนี้ก็อธิบายความแห่งคาถา
แม้ทั้งสิ้น. จริงอยู่เราจักไม่เข้าไปสู่ ชาก
ข้าง คือสระระของข้างอีก หลังจากที่เรา
พูดว่า หลังจากครั้งนี้ และหลังจากครั้งนั้น
ดังนี้ คือจากที่เราออกมาแล้วนั้น. ถามว่า
เพราะเหตุไร. ตอบว่า เพราะกลัวต่อ
ภัย คือการเข้าไปอย่างนั้น ความว่า
จริงอย่างนั้น เราถูกภัยคุกคาม คือถูก
ภัย คือความตายให้ถึงความสะดุ้ง คือ
ความสลัดใจ ในเพราะการเข้าไปในที่นั้น
นั่นเอง.

ก็แล สุนัขจิ้งจอกครั้งกล่าวอย่างนี้
ก็วิ่งหนีไปจากที่นั่นทันที ไม่เหลียวกลับ
แลดู ชื่อซึ่งสระระข้างนั้น หรืออื่นอีกเลย.
จำเดิมแต่นั้นมา สุนัขจิ้งจอกก็เป็นผู้ไม่
ตกอยู่ในอำนาจความโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า "ดูภิกษุทั้งหลาย
การที่ภิกษุข่มกิเลสที่เกิดขึ้นภายในเสีย
ในทันทีทันใด ไม่ให้เจริญขึ้นได้ จึงจะควร"

ปกาสเสตวา ชาตกั สโมธานะสิ. สจฺจปริโยसानะ ปญฺจสตปิ เต ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหีสฺสุ. อวเสเสสุ เกจิ โสตาปนุณา เกจิ สกทาคามิโน เกจิ อนาคามิโน อหะสิ. ตทา สีคาโล อหเมวา”ติ.

สีกาลชาตกวรรณนา อภฺจมา.

ดังนี้ ทรงประกาศเสร็จจะทั้งหลายแล้ว ทรงประมวลชาดก. ในเวลาจบเสร็จจะ ภิกษุเหล่านั้นแม้ทั้ง ๕๐๐ รูป ดำรงอยู่ในพระอรหัต. ในบรรดาภิกษุที่เหลือ บางคนได้เป็นพระโสดาบัน บางคนได้เป็นพระสกทาคามี บางคนได้เป็นพระอนาคามี. ส่วนสุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้น ได้แก่เรา ตถาคตนั่นเองในกาลนี้ ดังนี้.

พรรณนาสีกาลชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. เอกปถุณชาตก (๑๔๙)

๑๔๙. "เอกปถุณเณ อัย รุกุโ
น ภูมฺยา จตุรงฺคุโล
ผเลน วิสกปฺเปน
มหายํ ก็ ภวิสฺสตี"ติ.

เอกปถุณชาตกํ นวมนํ.

๙. เอกปถุณชาตก (๑๔๙)

๑๔๙. "ต้นไม้นี้มีใบข้างละ ๑ ใบ งาม
จากดิน ยาวยังไม่ถึง ๔ องคุลี
มีรสเสมอด้วยยาพิษ ต้นไม้นี้
เติบโตขึ้น จักมีผลเสมอด้วย
ยาพิษ สักเพียงใด".

เอกปถุณชาตก ที่ ๙.

๙. เอกปณณชาตกกถา (๑๔๙)

เอกปณณโณ อัย รุกไซติ อิทํ
สตถา เวสาลี อุปนิสฺสาย มหาเว
ณฺฎาคารสาละยํ วิหรนฺโต เวสาลิกํ
ทฎฺฐลิจฺฉวิกรมารํ อารพฺภ กถสฺสิ.

ตสมฺมิ หิ กาลे वेसालीनक्र
कावुत्तनदरे तीहि पाकावेहि प्रिकुचित्त
त्तिसु จาเนसु โคปุग्गुणालกยुत्त
प्रमसैภคคप्पत्तत्. ตตฺถ निज्जกालं
रชฺชํ กาเวตฺวา वसन्तानण्वेव
राชुन्ํ สत्तสहसฺसानि สत्तสतानि
स्तत् १ राजाने โหนत्ति तत्तत्ताเยव
उपराชาणे तत्तत्ता सेनापतिणे
तत्तत्ता णण्णाकारिका.

เตสํ राชकुमारानं อนุตฺเต เอโก
ทฎฺฐลิจฺฉวิ . ราชकुमारो นาม อโหสิ
โกธणे จณฺโท ผรุสो ทณฺฑเชน
สมฺภิตาสีวิโส วิย นิจฺจํ ปชฺชลิโต.
โกธวเสน ตสฺส ปุโรโต เทว ตีณิ
วจนานิ กถेतुํ สมตฺถเถ นาม นตฺถิ.
ตํ नेव मातापितरो न णाตโย न
मित्तตฺสฺสหชฺชา สิग्गฺขาเปตุํ สग्गฺชีสุ.

๙. พรรณนาเอกปณณชาตก (๑๔๙)

พระศาสดา เสด็จเข้าไปอาศัย
พระนครเวสาลี ประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา
ในป่าใหญ่ ทรงปรารภลิจฉวิกรมาร ผู้ดูร้าย
ชาวเมืองเวสาลี ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า ต้นไม้นี้มีใบข้างละ ๑ ใบ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ในกาลนั้น
พระนครเวสาลี มีกำแพงสามชั้นล้อมรอบ
ในระหว่างคาวุตหนึ่ง ประกอบด้วย
ซุ้มประตู และป้อมในที่ทั้งสาม ถึงความ
เป็นเมืองงดงามอย่างยอดเยี่ยม. ใน
พระนครนั้น มีพระราชเสวยราชสมบัติ
สืบต่อกันมา อยู่เป็นนิตยกาลถึง ๗,๗๐๗
พระองค์, อุปราชก็มีจำนวนเท่ากัน
เสนาบดีและขุนคลัง ก็มีจำนวนฝ่ายละ
เท่านั้น.

ในระหว่างราชกุมารเหล่านั้น มีราชกุมาร
พระองค์หนึ่ง ได้มีพระนามว่า ทฎฐลิจฉวิ
(เจ้าลิจฉวิผู้ดูร้าย) เป็นผู้มักโกรธ ดูร้าย
หยาบคาย เป็นเหมือนนอสรพิษ ที่ถูกตี
ด้วยไม้ คอยเป็นพินเป็นไฟอยู่เป็นประจำ.
ด้วยอำนาจความโกรธ ผู้ที่จะสามารถ
กล่าวถ้อยคำสองสามคำต่อหน้าพระองค์
ได้ ไม่มีเลย. พระมารดา พระบิดา
พระญาติ และพระสหายต่างไม่สามารถ
ที่จะอบรมเธอได้เลย.

อรรถกถาชาตกก ๒๗๗๗๗๗๗ ๒-๗. ๖-๑๓

อถสฺส มาตาปีตุนํ เอตทโหสิ "อัย
 กุมารโ อติผรุโส สาหสิโก จเปตฺวา
 สมฺมาสมฺพุทฺธํ อญฺเอย อิมํ วิเนตฺตุ
 สมตฺถเอย นาม นตฺถิ พุทฺธเวเนยฺเยน
 ภวิตพฺพน"ติ. เต ตํ อาทาย สตฺถุ
 สนฺตีกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อาหํสุ
 "ภนฺเต อัย กุมารโ จณฺโท ผรุโส
 โโกเชน ชลติ อิมสฺส โอวาทํ เทธา"ติ.

สตฺถา ตํ กุมารํ โอวทิตฺวา "กุมาร
 อิมสฺส นาม สตฺเตสฺส ตยา จณฺเทน
 ผรุเสน สาหสิเกน วิเหจกชาติเกน น
 ภวิตพฺพํ ผรุสฺวาจิ นาม วิชิต-
 มาตฺยาปี ปีตฺโนปี ปุตฺตทวารสฺสปี
 ภาตีกภคินีนมฺปิ มิตฺตพฺนุชฺฉานมฺปิ
 อปฺปิโย โหติ อมฺนาโป ทํสิตฺตุ
 อาคจฺฉนฺโต สปฺโป วิย อฏฺวิยํ
 อฏฺจิตฺใจโร วิย ขาทิตฺตุ อาคจฺฉนฺโต
 ยกฺโข วิย จ อุกฺพเพชฺฉนฺโต หุตฺวา
 ทุตฺติยกจิตฺตฺวาเร นิริยาทิสฺสุ นิพฺพตฺตติ.

ครั้งนั้น พระมารดาและพระบิดา ของเธอ
 ได้ทรงวิตกว่า "กุมารนี้หยาบค้ายิ่งนัก
 หุนหันพลันแล่น ยกเว้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 เสียแล้ว ผู้อื่นที่จะชื่อว่า เป็นผู้สามารถ
 แนะนำเธอได้ย่อมไม่มี เธอควรจะเป็น
 พุทธเวไนย". พระมารดาบิดานั้น ทรง
 พาพระกุมารนั้น เสด็จไปยังสำนักของ
 พระศาสดา ถวายบังคมกราบทูลว่า
 "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุมารนี้ดูร้าย
 หยาบคายเป็นพินเป็นไฟ ด้วยความโกรธ
 ขอพระองค์ทรงโปรด ประทานพระโอวาท
 แก่กุมารนี้ด้วยเถิดพระเจ้าข้า".

พระศาสดา ทรงสอนพระกุมาร
 นั้นว่า "ดูกรกุมาร เธอไม่น่าจะเป็นคน
 ดูร้าย หยาบค้าย หุนหันพลันแล่น ชอบ
 ข่มเหงในหมู่สัตว์เหล่านี้เลยนะ ขึ้นชื่อว่า
 คนมีวาจาหยาบค้าย ย่อมไม่เป็นที่รัก
 ที่ชอบใจ แม้ของมารดาบิดาผู้บังเกิดเกล้า
 แม้ของบุตรภรรยา แม้ของพี่น้องชายหญิง
 แม้ของมิตรและพวกพ้อง เป็นที่ตั้งแห่ง
 ความหวาดหวั่น เหมือนนงูที่กำลังเลื้อยมา
 กัด เหมือนโจรที่ซ่อนซ่อนอยู่ในดง และ
 เหมือนยักษ์ที่กำลังมากิน(เลือดเนื้อ) ใน
 วาระจิตที่สอง ย่อมบังเกิดในอบายมีนรก
 เป็นต้น.

ทิฏฐเจเยว ฌมฺเม โภธโน ปุคฺคโล
 มณฺฑิตปฺปสาธิตปี ทุพฺพณฺโณว
 โหติ, ปุณฺณจฺนุทสฺสสิริกมุปีสุส มุขํ
 ชาลาภิตปฺปทุมํ วิกิย มลคฺคหิตํ
 กาณฺจนาทาสมณฺฑลํ วิกิย วิรูปี โหติ
 ทุทฺทสิกํ, โภธํ นิสฺสาย หิ สตุตา
 สตุถํ อาทาย อตฺตนาว อตฺตานิ
 ปหฺรณฺติ วิสํ ชาทฺนฺติ รชฺชฺยา
 อุกฺกมฺภณฺติ ปปาตํ ปตฺนฺติ เอวํ
 โภธวเสน กาลํ กตฺวา นินฺนยาทีสุ
 อปฺปชฺชฺนฺติ.

วิเหจฺกชาตียาปิ ทิฏฐเจเยว ฌมฺเม ครหํ
 ปตฺวา กายสุส ฌาตา นินฺนยาทีสุ
 อปฺปชฺชฺนฺติ ปุณฺ มนุสฺสสตุตํ ลภิตฺวาปิ
 ชาตกาลโต ปฏฺจาย โรคพหุลาว
 โหนฺติ จกฺขุโรโค โสตโรโคติ อาทีสุ
 จ โรคฺสุ เอกโต อฏฺจาย เอตสฺมี
 ปตฺนฺติ, โรเคน อปริมฺตฺตา หุตฺวา
 นิจุจํ ทุกฺขิตาว โหนฺติ ตสฺมา
 สพฺพสตุเตสฺส เมตฺตจิตฺเตน มุทฺตจิตฺเตน
 ภวิตพฺพํ เอวรูปิ หิ ปุคฺคโล
 นินฺนยาทีภเยหิ ปริมุจฺจตี”ติ.

โส กุมาโร สตุถุ โอิวาทํ สุตฺวา
 เอโกวาทเนว นินฺนมาโน ทนฺโต

ในปัจจุบันนั้นเล่า บุคคลผู้มักโกรธถึง
 ประดับประดาดงาม ก็ย่อมเป็นผู้มี
 ผิวพรรณเศร้าหมอง, ใบหน้าของเขา
 แม้จะมีสิริดูงดงามจันทร์เพ็ญ ก็จะเป็น
 เหมือนดอกบัวที่ถูกไฟลน เหมือนวงแวน
 กระจกทองที่มีผ้าจับ ย่อมมีรูปไม่งาม
 น่าเกลียด, ก็สัตว์ทั้งหลายอาศัยความ
 โกรธแล้ว จับศาสตราทำร้ายตนเองตาย
 กินยาพิษตาย ใช้เชือกผูกคอตาย โดน
 เหวตตาย ครั้นตายด้วยอำนาจความโกรธ
 อย่างนี้ ย่อมเกิดในอบายมีนรกเป็นต้น.

ถึงคนที่ชอบข่มเหงเขา ถูกตีเตียนใน
 ปัจจุบันนั้นเที่ยว เมื่อแตกกายทำลาย
 ชาติ ย่อมเกิดในอบายมีนรกเป็นต้น
 แม้จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ก็ย่อม
 เป็นคนมีโรคมาก ตั้งแต่เวลาเกิดมาทีเดียว
 บรรดาโรคทั้งหลายมีโรคตา โรคหู เป็นต้น
 จะประดังกันเกิดพร้อมกัน ทับถมพวกเขา,
 พวกเขาเป็นผู้ไม่รอดพ้นจากโรค เป็นผู้
 ได้รับความทุกข์ เป็นประจำทีเดียว เพราะ
 เหตุนั้น เธอพึงเป็นผู้มีจิตเมตตา มีจิต
 อ่อนโยน ในสัตว์ทุกจำพวก เพราะว่า
 บุคคลเห็นปานนี้ ย่อมพ้นจากภัยในนรก
 เป็นต้นได้”.

พระกุมารนั้น ทรงสดับพระโอวาท ของ
 พระศาสดา แล้วลดมานะลงได้ ด้วย

นิพพิเสวโน เมตตจิตโต มุทุโกว
 อโหสิ อญญํ อุกโกสนุตฺตปิ ปหฺรณุตฺตปิ
 นิวตฺติตฺวา น โอลิเกสิ อุตฺตฎฺฐทาใจ
 วย สปะโป อพฺจฉินฺโน วย กกุกฏโก
 ฉินฺนวิสานเณ วย จ อุสโม อโหสิ.

ตสฺส ตํ ปวฺตฺตํ ฌตฺวา ภิกฺขุ
 ธรรมสภายํ กถํ สมุญฺจาเปสุ “อาวุโส
 ทุญฺจลิจฉวิกุมารํ สุจิริปิ โอวทิตฺวา
 เนว มาตาปิตโร น ฌาตมิตฺตาทโย
 ทเมตฺถํ สกฺขีสุ สมุมาสมฺพุทฺโธ ปน ตํ
 เอโกวาเทเนว ทเมตฺวา นิพพิเสวณํ กตฺวา
 มตฺตวรวารณํ วย สมุคฺคหิตาณญฺจการณํ
 อกาสิ ยาว สุภาสิตญฺจิทํ “หตฺถิทมเกณ
 ภิกฺขเว หตฺถิทมโม สารีโต เอกํเยว
 ทิสํ ธาวติ ปฺรตฺถิมํ วา ปจฺฉิมํ วา
 อุตฺตรํ วา ทกฺขิณํ วา อสุสทมเกณ
 ๕เป๕ โคนทมเกณ ๕เป๕ ทกฺขิณํ
 วา ตถาคเตน ภิกฺขเว อรหตา
 สมุมาสมฺพุทฺเธน ปุริสทมโม สารีโต
 อญฺจ ทิสา วิธาวติ รูปี รูปานิ ปสฺสตี

พระโอวาทเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เป็นผู้
 ฝึกตน หมดพยศร้าย เป็นผู้มีจิตเมตตา
 เป็นผู้มีความอ่อนโยนทีเดียว เมื่อผู้อื่น
 แม้อ่าอยู่ แม้ทูปต้อยก็มิได้เหลียวกลับไป
 มองได้ เป็นเสมือนนงูพิษที่ถูกถอนเขี้ยว
 เหมือนปูที่ถูกเด็ดก้ามทิ้ง และเหมือน
 โคอุสภที่ถูกตัดเขา ฉะนั้น.

พวกภิกษุ ต่างพากันทราบประวัติ
 นั้นของเธอ จึงตั้งเรื่องขึ้นสนทนากันใน
 ธรรมสภาว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระบิดา
 มารดาพระประยูรญาติ และพระสหาย
 เป็นต้น พร้าสอนลิจฉวิกุมารผู้ร้าย เสีย
 เวลาตั้งนาน ก็ไม่สามารถฝึกฝนได้ ส่วน
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงฝึกเธอด้วย
 พระโอวาทครั้งเดียวเท่านั้น ทำให้สิ้น
 พยศร้าย ได้ทรงกระทำให้เธอถอนเหตุ
 แห่งความฮึกเหิมเสียได้ ดูจนายความข้าง
 ฝึกพญาข้างตัวจับมันให้หมดพยศร้าย
 หนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ว่า
 “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้างที่ควรฝึกได้ ม้าที่
 ควรฝึกได้ โคที่ควรฝึกได้ อันผู้ฝึกได้ฝึก
 หัดแล้ว ย่อมวิ่งไปได้ทิศเดียวเท่านั้น คือ
 ตะวันออกหรือตะวันตก เหนือหรือใต้
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษที่ควรฝึกได้ อัน
 ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าฝึกหัด
 แล้ว ย่อมแล่นไปได้ทั้งแปดทิศ ผู้มี

อวยเมว ตาทิสัย ๗เปฯ โส วุจจติ
โยคคาวจริยานัน อุนตฺตโร ปุริสทมมสารถิติน
น หิ อาวุโส สมมาสมพุทฺธเณ
สทิสัย ปุริสทมมสารถิ นาม อตฺถิ"ติ.

สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินา"ติ
ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น
ภิกฺขเว อิทาเนเวส มยา เอโกวาเทน
ทมิโต ปุพฺพเปปาหิ อิมิ เอโกวาเทเนว
ทเมสินฺ"ติ วตฺวา อตฺตํ อหริ.

อตฺเตเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺตเต โพิธิตฺโต อุตฺติจฺจ-
พฺราหฺมณฺกุลเ นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
ตกฺกสิลาโย ตโย เวเท สพุทฺธิปฺพานิ
จ อุกฺคเหตฺวา กิณฺจิกิ กาลํ ฆราวาสํ
วสิตฺวา มาตาปิตูนํ อจฺจเยน อธิปฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา อภิญฺญา จ สมปาตฺตติโย
จ นิพฺพตฺเตตฺวา หิมวฺนฺเต วาสํ
กปฺเปสิ. ตตฺถ จิรํ วสิตฺวา โลกมฺพิล-
เสวณตฺถาย ชนปฺทํ คนฺตฺวา พาราณสี

จักขุรูปย้อมเห็นรูปทั้งหลายได้ ผู้ที่ฝึกแล้ว
นี้แล้ว ก็เป็นเช่นนั้น ฯลฯ ตถาคตนั่น
บัณฑิตย้อมกล่าวว่ เป็นสารถิผู้ฝึกบุรุษ
ที่ควรฝึกเลิศกว่าอาจารย์ฝึกทั้งหลาย ดูกร
ผู้มีอายุ ธรรมดาสารถิผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึก
ที่จะเสมอเหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ไม่มีเลย".

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากันด้วย
เรื่องอะไรหนอ" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
"ด้วยเรื่องซึ่งนี้พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นที่เรา
ฝึกกิจจวิฑูมารผู้ดูร้ายนี้ ด้วยโอวาทเพียง
ครั้งเดียว แม้ในกาลก่อนเราก็เคยฝึกกิจจวิ
ฑูมารนี้ ด้วยโอวาทเพียงครั้งเดียว มาแล้ว
เหมือนกัน" ดังนี้ แล้วทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า-
พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ บังเกิด
ในตระกูลพราหมณ์ ผู้ประเสริฐ เจริญวัย
แล้ว เรียนพระเวท ๓ และศิลปปะทั้งปวง
ในกรุงตักกสิลาจบแล้ว อยู่ครองเรือน
สิ้นกาลเล็กน้อย เมื่อมารดาบิดาล่วงลับ
ไปแล้ว จึงบวชเป็นฤาษี ยังอภิญญา
และสมาบัติให้เกิดขึ้น แล้วสำเร็จการอยู่
อาศัย ในหิมวันตประเทศ. พระโพธิสัตว์

๑-๑๕
๒-๖
๓-๖
๔-๖
๕-๖
๖-๖
๗-๖
๘-๖
๙-๖
๑๐-๖
๑๑-๖
๑๒-๖
๑๓-๖
๑๔-๖
๑๕-๖

ปตฺวา ราชุยฺยานเ วสิตฺวา ปุณฺทิวเส
 สุนิวตฺโต สุปารุโต ตาปสากปฺปสมฺปนฺโน
 ภิกฺขุทาย นครี ปวิสิตฺวา ราชงฺคณฺ
 ปาปฺณิ.

ราชา สีหปฺลฺยชเรน โอลิเกนฺโต ตํ
 ทิสฺวา อิริยาปถे ปสฺสิตฺวา “อัย
 ตาปสฺ เสนฺตินุทฺริโย เสนฺตมานสฺ
 ยฺคฺมตฺตทสฺสฺ ปทฺวาเร ปทฺวาเร
 สหสฺสสฺตวิกิํ จเปนฺโต วิย สีหวิชมฺภิตฺน
 อาคจฺจติ สเจ เสนฺตธฺมโม นามโก
 อตฺถิ อิมสฺส เตน อพฺภนฺตเร
 ภวิตพฺพนฺ”ติ จินฺนเตตฺวา เอกํ อมจฺจํ
 โอลิเกสิ.

สฺ “กิ กโรมิ เทวา”ติ อห.
 “เอตํ ตาปสํ อานเห”ติ. สฺ “สาธ
 เทวา”ติ โพิธิสฺตตํ อฺปสงฺกมิตฺวา
 วนฺทิตฺวา หตฺถโต ภิกฺขุภาชนํ
 คเหตุวา “กิ มหาปฺลฺยณา”ติ วุตฺเต
 “ภนฺเต ราชา ตํ ปกฺโกสตี”ติ อห.

อยู่ในที่นั้น เป็นเวลาช้านานแล้วจึงไปยัง
 ชนบท เพื่อลิ้มรสอาหารที่มีรสเค็มและ
 รสเปรี้ยว ถึงพระนครพาราณสีแล้ว อยู่ใน
 พระราชอุทยานในวันรุ่งขึ้นนั่งห่มเรียบร้อย
 ถึงพร้อมด้วยกิริยาของดาบส เข้าไปสู่
 พระนครเพื่อภิกษา ลู่ถึงพระลานหลวง.

พระราชชา ทอดพระเนตรทางสีหบัญชร
 (หน้าต่างมีลวดลายดั่งกรงแห่งสีหะ) ทอด
 พระเนตรเห็นดาบสนั้นแล้ว ทรงเลื่อมใส
 ในอิริยาบถ ทรงดำริว่า “ดาบสตนนี้มี
 อินทรีย์ สงบ มีใจสงบ ทอดสายตามอง
 ชั่วแฉก ประหนึ่งวางอุทฺถัพย์ ๑,๐๐๐ อุ
 ไร้ทุก ๆ อย่างก้าว เดินมาด้วยความ
 อองอาจ อย่างราชสีห์ หากจะมีสภาวะ
 ที่ชื่อว่า สันตธรรมอยู่อย่างหนึ่ง สันตธรรม
 นั้น ต้องมีภายในของดาบสนี้” ทอด
 พระเนตรดูอำมาตย์คนหนึ่ง.

อำมาตย์นั้น กราบทูลว่า “ข้าพระองค์
 จะทำอย่างไร พระเจ้าข้า” พระราชาตรัส
 สั่งว่า “ท่านจงนิมนต์ดาบสผู้นั้นมาเถิด”.
 อำมาตย์นั้น รับพระราชดำรัสว่า “ได้
 พระเจ้าข้า” แล้วเข้าไปหาพระโพธิสัตว์
 ไหว้แล้ว รับภาชนะสำหรับภิกษาจากมือ
 เมื่อดาบสพูดว่า “อะไรหรือ ท่านผู้มีบุญ
 มาก” จึงเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 พระราชารับสั่งนิมนต์พระคุณเจ้า”.

โพธิสตุโต "น มยํ ราชกุลุปกา
หิมวณุตกา นามมฺหา"ติ อห. อมจฺใจ
คนุตฺวา ตมตฺถํ รมฺโถ อโรเจสิ.
ราชา "อญฺโถ อมฺหากํ กุลุปโก
นตฺถิ อานะหิ นนฺ"ติ อห. อมจฺใจ
คนุตฺวา โพธิสตุตํ วนฺทิตฺวา ยาจิตฺวา
ราชนิเวสนํ ปเวเสสิ.

ราชา โพธิสตุตํ วนฺทิตฺวา
สมุสฺสิตเสตจฺจตฺเต กาญจนปลฺลงฺเก
นีสึทาเปตฺวา อตฺตโน ปฏฺยตฺตํ
นानคฺครสโกชนํ โภเชตฺวา "กนฺ ภานฺเต
วสฺธา"ติ ปุจฺฉิ. "หิมวณุตกา มยํ
มหาราชา"ติ. "อิทานิ กนฺ คจฺจถา"ติ.
"วสฺสารถฺตานุรูปํ เสนาสนํ อุปธาเรม
มหาราชา"ติ.

"เตนหิ ภานฺเต อมฺหากญฺเอย อญฺยานะ
วสฺธา"ติ ปฏฺยญฺญํ คเหตุวา สยมปิ
ภุญฺชิตฺวา โพธิสตุตํ อาทาย อญฺยานํ
คนุตฺวา ปณฺณสาลํ มาเปตฺวา
รตฺติภูจฺานทิวาภูจฺานานิ กาเรตฺวา
ปพฺพชิตฺปริกฺษาเร ทตฺวา อญฺยานปาลํ

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า "อาตมาชื่อว่า
เป็นชาวป่าหิมพานต์ มิใช่เป็นผู้ไกลชิด
ราชสกุล". อำมาตย์ไปกราบทูลเนื้อความ
นั้น แต่พระราชา. พระราชาตรัสว่า
"ดาบสอื่นที่ เป็นผู้ไกลชิดตระกูลของเรา
ไม่มีดอก จงนิมนต์ท่านมาเถิด". อำมาตย์
ไปไหว้ขอพระโพธิสัตว์ เชิญเข้า
พระราชวัง.

พระราชา ทรงไหว้พระโพธิสัตว์
ทรงเชิญให้นั่งเหนือบัลลังก์ทอง ภายใต้
เศวตฉัตรที่เขากั้นไว้พร้อมแล้ว ทรงเชิญ
ให้ฉันโภชนะมีรสเลิศต่าง ๆ ที่เขาจัดไว้
เพื่อพระองค์ แล้วรับสั่งถามว่า "ข้าแต่
พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้าอยู่ที่ไหน".
ดาบสถวายพระพรว่า "มหาบพิตร
อาตมภาพอยู่ป่าหิมพานต์". พระราชา
รับสั่งถามว่า "บัดนี้พระคุณเจ้าจะไป
ที่ไหน". ดาบสถวายพระพรว่า "ขอถวาย
พระพร อาตมภาพกำลังใคร่ครวญดู
เสนาสนะที่เหมาะสมแก่ฤดูฝน".

พระราชารับสั่งว่า "ข้าแต่พระคุณเจ้า
ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น นิมนต์อยู่ในอุทยาน
ของโยมนั้นแหละ" ทรงรับปฏิญญาแล้ว
พระองค์เองก็เสวยพระกระยาหารเสร็จ
ทรงพาพระโพธิสัตว์ เสด็จไปสู่อุทยาน
รับสั่งให้สร้างบรรณศาลา ให้สร้างที่พัก

ปฏิจจาเปตวา นครํ ปาวีสี. ตโต
ปฏิจาย โภธิสตุโต . อญฺยานเ วสตี.
ราชาปิสฺส ทิวเส ทิวเส ทิวติติกุชตฺตํ
อุปฏฺจันนํ คจฺฉตี.

ตสฺส ปน ญญโณ ทฏฺฐกุมารโ
นาม ปุตฺโต อโหสี จณฺโท ฆรฺุโส.
เนว นํ ราชา ทเมตฺตํ สกฺขี น
เสสณาทกา อมจฺจาปี พฺราหฺมณ-
คหปติกาปี เอกโต หุตฺวา “สามิ มา
เอวํ กริ เอวํ กาดฺดู น ลพฺภา”ติ
กุชฺฉิตฺวา กณฺเฑนตาปี กถํ คาหาเปตฺตํ
น สกฺขีสุ.

ราชา จินฺเตสิ “จเปตฺวา มม อญฺยํ
สีลวณฺตํ ตาปสํ อญฺโณ อิมํ กุมารํ
ทเมตฺตํ สมตฺโต นาม นตฺถิ โสเยว
นํ ทเมสฺสตี”ติ. โส กุมารํ อาทาย
โภธิสตุตสฺส สนฺตีกํ คนฺตฺวา “ภนฺเต
อญฺยํ กุมารโ จณฺโท ฆรฺุโส มยํ
เอตํ ทเมตฺตํ น สกฺโกม ตฺเมห นํ
เอเกน อุปาเยน สีกุขาเปธา”ติ กุมารํ
โภธิสตุตสฺส นิยฺยาเทตฺวา ปกฺกามิ.

กลางคืน และที่พักกลางวัน ทรงถวาย
บริวารของนักบวช ทรงมอบหมาย
ให้คนเฝ้าสวนคอยดูแล แล้วเสด็จเข้าสู่
พระนคร. ตั้งแต่นั้นมา พระโภธิสตุก็อยู่
ในอุทยาน. แม้พระราชาก็เสด็จไปหา
ท่านวันละ ๒-๓ ครั้ง ทุก ๆ วัน.

ก็แลพระราชานั้น ทรงมีพระโอรส
ดุร้าย หยาบคาย จนได้มีพระนามว่า
เป็นทฏฐกุมาร. พระราชามีอาจที่จะทรง
อบรมเธอได้ พระญาติที่เหลือ ก็มีอาจ
อบรมเธอได้ แม้พวกอำมาตย์ แม้พวก
พราหมณ์ และคฤหบดี แม้ร่วมมือกัน
กล่าวอย่างโกรธเคืองว่า “ข้าแต่เจ้านาย
ขอท่านอย่าได้ทำอย่างนี้เลย ท่านทำ
อย่างนี้ไม่เหมาะสมเลย” ก็มีสามารถ
จะให้เธอเชื่อถ้อยคำได้.

พระราชาทรงดำริว่า “ยกเว้นพระดาบส
ผู้มีศีล ผู้เป็นเจ้าของเราแล้ว ผู้อื่นชื่อว่า
เป็นผู้สามารถจะอบรมกุมารนี้ ย่อมไม่มี
พระคุณเจ้าเท่านั้น จักอบรมกุมารนั้น
ได้”. ท้าวเธอทรงพาพระกุมารเสด็จ
ไปสำนักของพระโภธิสตุ รับสั่งว่า
“พระคุณเจ้าผู้เจริญ กุมารนี้เป็นผู้ดุร้าย
หยาบคาย พวกผมไม่สามารถที่จะอบรม
กุมารนี้ได้ ขอพระคุณเจ้าโปรดหาอุบาย

โพธิสตุโต กุมาริ คเหตุวา อุยฺยานเน
วิจฺรณฺโต เอกโต เอเคนน เอกโต
เอเคนนาคิ ทฺวิหิเยว ปตฺเตหิ เอกิ
นินฺนุโปตฺกํ ทิสฺสุวา กุมาริ อาท
“กุมาร เอตฺตสฺส นินฺนุพฺรฺกฺขโปตฺกสฺส
ปณฺณํ ชาทิตฺวา รสํ ชานาหิ”ติ.

โส เอตฺตสฺส เอกิ ปณฺณํ ชาทิตฺวา
รสํ ฅตฺวา “ฉิฉิ”ติ สห เขเพน
ภุมิยํ นฺนุจฺฐภิ “กิ เอตํ กุมาร”ติ
วตฺเต “ภนฺเต อิทาเนเวส รุกฺโข
หลาหลวิสุปฺโม วฑฺฒนฺโต ปน พหุ
มนุสฺเส มาเรสฺสตี”ติ ตํ นินฺนุโปตฺกํ
อุปฺปาณฺตฺวา หตฺถเหหิ ปริมฺทฺทิตฺวา
อิมิ คาทมาห

๑๔๙. “เอกปณฺณเณ อยํ รุกฺโข
น ภุมฺยา จตฺรงฺคุโล
ผเลน วิสฺกปฺเปน
มหายํ กิ ภวิสฺสตี”ติ.

อย่างหนึ่ง อบรมเธอให้ด้วยเถิด” ทรง
มอบพระกุมาร ให้แก่พระโพธิสัตว์แล้ว
เสด็จหลีกไป.

พระโพธิสัตว์ พาพระกุมารเที่ยวไป ใน
พระอุทยาน เห็นหน่อต้นสะเดาต้นหนึ่ง
เพ็งมีใบ ๒ ใบเท่านั้น คือ แตกข้างละ
๑ ใบ จึงกล่าวกะพระกุมารว่า “กุมาร
ท่านจงเคี้ยวกินใบของหน่อสะเดานี้ แล้ว
โปรดทราบรสไว้เถิด”.

พระกุมารนั้น ทรงเคี้ยวกินใบสะเดานั้น
๑ ใบ แล้วทรงทราบรส ตรัสว่า “ฉิ ฉิ”
ถ่มทิ้งบนแผ่นดิน พร้อมด้วยพระเชษฐ
เมื่อดาบสกล่าวว่า “เรื่องนี้เป็นอย่างไร
หรือ พระกุมาร” ก็กราบเรียนว่า “ข้าแต่
พระคุณเจ้าผู้เจริญ ต้นไม้นี้เปรียบเหมือน
ยาพิษอันร้ายแรง ในบัดนี้ที่เดียว แม้ว่า
เจริญเติบโต คงฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก”
พลาถอนหน่อสะเดานั้น ขยี้จนแหลก
ด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง ตรัสคาถานี้ว่า

๑๔๙. “ต้นไม้นี้มีใบข้างละ ๑ ใบ งอก
จากดิน ยาวยังไม่ถึง ๔ องคุลี
มีรสเสมอด้วยยาพิษ ต้นไม้นี้
เติบโตขึ้น จักมีผลเสมอด้วย
ยาพิษ สักเพียงใด”.

๑๒๖-๑๒๗

ตตถ เอกปณฺเณติ อุโฆสุ ปสฺเสสุ
เอเกกํ ปณฺณํ.

น ญฺมฺยา จตฺตฺรํคฺคฺโลติ ญฺมิโต
จตฺตฺรํคฺคฺมตฺตมฺปี น วฑฺฒมิโต.

ผลเนาติ ผลรเสน.

วิสกปฺเปนาติ หลาหลวิสสทิสเสน. เอวํ
ขุทฺทโกปี สมานิ เอวรูปน ติตฺตก-
ปณฺเณน สมนฺนาคโตติ อตฺถ. มหಾಯํ
กั ภาวิสสตีติ.

ยทา จ ปนายํ วุฑฺฒิปฺปตฺโต มหา
ภาวิสสตี ตทา กั ภาวิสสตี อทฺธา
มนุสฺสสมารณโก ภาวิสสตีติ เอตํ
อุปฺปาฏฺตฺวา มหฺทิตฺวา ฉทฺทฺเทสินฺติ
อาห.

อถ นํ โพิธิตฺโต เอตทโวจ
“กุมาร ตฺวํ อิมํ นิมฺพไปตกํ ‘อิทาเนว
เอวํติตฺตโก มหฺลลกกาเล กั ภาวิสสตี
กฺโต อิมํ นิสฺสาย วุฑฺฒีมฺตี อุปฺปาฏฺตฺวา
มหฺทิตฺวา ฉทฺทฺเทสิ, ยถา ตฺวํ เอตสฺมึ
ปฺปฏิปชฺชติ เอวเมว ตว รมฺภจฺวาสิโนปี

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีใบ
ข้างละ ๑ ใบ ได้แก่ ที่ข้างทั้งสอง มีใบ
ข้างละ ๑ ใบ.

คำว่า จากดินยาวยังไม่ถึง ๔ องคุลี
ความว่า จากพื้นดิน ยังเติบโตไม่ถึง แม้
ประมาณ ๔ องคุลี.

คำว่า รส ได้แก่รสแห่งผลไม้.

คำว่า เสมอด้วยยาพิษ ได้แก่ เป็น
เช่นกับยาพิษอันร้ายแรง. อธิบายว่า ถึง
แม้จะเป็นต้นไม้เล็กอย่างนี้ ก็ประกอบ
ด้วยใบ อันมีรสขม เห็นปานนั้น. คำว่า
ต้นไม้นี้ เติบโตขึ้น จักมีผลเสมอด้วย
ยาพิษสักเพียงใด.

ลิจจวิกรมาร กราบเรียนว่า ข้าพเจ้าคิดว่า
ก็แลเมื่อใดที่ต้นสะเดานี้ จักเจริญเติบโต
ขึ้น เป็นต้นไม้ใหญ่ เมื่อนั้นจักเป็นอย่างไร
คงจักเป็นต้นไม้ขามนุษย์แน่แท้ ดังนี้แล้ว
จึงถอนหน่อสะเดานี้ขยี้ทิ้งเสีย.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ ได้กล่าวคำนี้
กับลิจจวิกรมารนั้นว่า “ดูกรกุมาร ท่าน
กล่าวอ้างถึงหน่อสะเดานี้ว่า เฉพาะ
เดี๋ยวนี้ต้นสะเดามีรสขมอย่างนี้ ในเวลา
เป็นต้นไม้ใหญ่จักเป็นอย่างไร อาศัยต้น
สะเดานี้ ความเจริญจะมีมาแต่ไหน”

'อัย กุมารโ ทหรรกาเลเยว เอว
 จณฺโท ผรุโส มหุลลกกาเล รชฺชํ
 ปตฺวา - ก็ นาม กริสฺสตี กุโต
 อมฺหากํ เอตํ นิสฺสาย วุฑฺฒิมิ'ติ ตว
 กุลสนฺตํ รชฺชํ อทตฺวา นิมฺพปิตกํ
 วีย ตํ อปฺปาณตฺวา รฎฺจา
 ปพฺพาชนียกมฺมํ กริสฺสสนฺติ ตสฺมา
 นิมฺพรฺกฺขปฺปฎิภาคตํ ปชฺชิตฺวา อิต
 ปฏฺจาย ขนฺติเมตฺตานุทฺทยสมฺปนฺโน
 โหหิ'ติ.

จึงถอนขี้ทิ้งเสีย, เธอปฏิบัติในหน่อ
 สะเดาฉันได้เล่า แม้ชาวแคว้น
 ของเธอก็คงฉันนั้นเหมือนกัน จักพากัน
 กล่าวว่ 'พระกุมารนี้ยังเป็นเด็กอยู่ที่เดียว
 ยังดูร้าย หยาบคายอย่างนี้ เมื่อเติบโต
 ครองราชสมบัติ จักทำอะไรกันเล่า
 พวกเราอาศัยเธอ จะมีความเจริญได้แต่
 ที่ไหน' แล้วไม่ถวายราชสมบัติอันเป็น
 ของแห่งตระกูลของเธอ จักถอดถอนเธอ
 เสีย เหมือนถอนหน่อสะเดา แล้วกระทำ
 การขับไล่(เธอ) เสียจากแคว้นแคว้น
 เพราะเหตุนั้น ตั้งแต่บัดนี้ไป ขอเธอจง
 เป็นผู้ละเว้นกิริยา อันเปรียบเทียบกับ
 หน่อต้นสะเดาแล้ว ถึงพร้อมด้วยความ
 อุดทน ความเมตตาและความเอื้อเฟื้อ
 เกิด.

โส ตโต ปฏฺจาย นิตฺตมาโน
 นิพฺพิเสวโน ขนฺติเมตฺตานุทฺทยสมฺปนฺโน
 หุตฺวา โพรธิสฺสตุตฺตสฺส โอิวาเท จตฺวา
 ปิตุ อจฺจเยน รชฺชํ ปตฺวา ทานาทีนึ
 ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

จำเดิมแต่นั้นมา ลิจจวิกุมารนั้น เป็นผู้
 หมดมานะ ละพยศ เป็นผู้เพียบพร้อม
 ด้วยความอดทน ความเมตตาและความ
 เอื้อเฟื้อ ดำรงอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์
 เมื่อพระบิดาเสด็จสวรรคาลัยแล้ว ก็ทรง
 ครองราชสมบัติ ทรงทำบุญมีทานเป็นต้น
 แล้ว เสด็จไปตามกรรม(สวรรคต).

สตฺถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อานริตฺวา
 "น ภิกฺขเว อิทาเนเวส ทฎฺจลิจฺจวิ-
 กุมารโ มยา ทมิโต ปุพฺพเพปานํ

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้วตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในเวลานี้เท่านั้น ที่ลิจจวิกุมาร

๙. พรรณนาเอกปณณชาดก ๒๑๕

เอตํ ทเมสีเยวา"ติ วตฺวา ชาตกํ
 สโมธานะสิ "ตทา ทฺวฺจกฺมาโร อัย
 ลิจฺฉวีกฺมาโร อโหสิ ราชานานนฺโท
 โอิวาททายกตาปโส ปน อหเมวา"ติ.

ผู้ดูร้ายนี้ถูกเราอบรม แม้ในปางก่อน
 เราก็ได้อบรมเธอแล้วเหมือนกัน" ดังนี้แล้ว
 ทรงประมวลชาดกว่า "กุมารผู้ดูร้ายใน
 ครั้งนั้น ได้เป็นลิจฉวีกุมารนี้ ในเวลานี้
 พระราชาเป็นพระอานนท์ ส่วนดาบส
 ผู้ถวายโอวาท ได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง.

เอกปณฺณชาตกวนฺณนา นวมา.

พรวณฺณาเอกปณฺณชาตกํ ที่ ๙ จบ.

๑๐. สญฺวีวชาตก (๑๕๐)

๑๕๐. "อสนฺตํ โย ปคฺคณฺหาติ
อสนฺตํ จุปเสวติ
ตเมว มาสํ กฺรุเต
พฺยคฺโข สญฺวีวโก ยถา"ติ.

สญฺวีวชาตกํ ทสมํ.

๑๐. สญฺวีวชาตก (๑๕๐)

๑๕๐. "บุคคลโดยกย่องอัสตบรุษ และ
คบหาอัสตบรุษ, อัสตบรุษย่อมทำ
บุคคลนั้นให้เป็นเหยื่อ ดุจเสือโคร่ง
ที่ฟันชีวิตขึ้นมา ทำสญฺวีวให้
ชีวิต ให้ถึงความพินาศฉะนั้น".

สญฺวีวชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. สณฺขีวชาตกถณฺณา (๑๕๐)

อสนฺตํ โย ปคฺคณฺหาตีติ อิทํ
สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อชาตสตฺตฺตฺส
รณฺโณ อสนฺตํ สมฺปคฺคหํ อารพฺภ
กเถสิ.

โส หิ พุทฺธานํ ปฏิกณฺฏกฺกุเต
ทฺสฺสีเล ปาปธฺมเม เทวทตฺเต ปสฺสีติว
ตํ อสนฺตํ อสฺปฺปริสํ ปคฺคยฺห
“ตฺสฺส สกฺกาโร กริสฺสามิ”ติ พนฺํ ธนํ
ปริจฺจชิตฺวา คยาสิเส วิหารํ กาเรตฺวา
ตฺสฺส วจฺนํ คเหตฺวา ปีตโร ธมฺมราชานํ
โสตาปนฺนํ อริยสวากํ มาเตตฺวา
อตฺตโน โสตาปตฺติมคฺคฺสฺส อุปนิสฺสยํ
ฉินฺนฺทิตฺวา มหาวินาสํ ปตฺโต.

โส หิ “เทวทตฺโต ปจฺวี ปวิฏฺโง”ติ
สฺตฺวา “กจฺจิ นฺุ โข มมุปี ปจฺวี
คิเลยฺยา”ติ ภูตตฺสฺสโร รชฺชฺสฺสํ น
ลภติ สยเน อสฺสาทํ น วินฺทติ

๑๐. พรรณนาสณฺขีวชาดก (๑๕๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภการยกย่อง
อัสตบुरुช ของพระเจ้าอชาตศัตรู ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า บุคคลใด ยกย่อง
อัสตบुरुช ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องมีว่า พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น
เลื่อมใสในพระเทวทัตผู้ทุศีล มีธรรมอัน
ลามก เป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้าและ
พระสาวก ทรงยกย่องพระเทวทัตผู้เป็น
พระไม่สงบ มิใช่สัสตบुरुชนั้น ทรงดำริว่า
“เราจะทำการสักการะพระเทวทัตนั้น”
ดังนี้แล้ว ทรงสละราชทรัพย์เป็นอันมาก
ทรงให้สร้างวิหารที่คยาสิสะประเทศ ทรง
เชื่อกำของพระเทวทัตนั้นให้ปลงพระชนม์
พระบิดาผู้เป็นธรรมราชา เป็นอริยสาวก
โสดาบัน ทรงตัดอุปนิสัยแห่งพระโสดา-
ปัตติมรรค ของพระองค์เสีย ถึงความ
พินาศอย่างใหญ่หลวง.

ก็ท้าวเธอทรงสดับว่า “พระเทวทัตถูก
แผ่นดินสูบ” ทรงสะดุ้งตกพระทัยกลัวว่า
“แผ่นดินจะสูบเราบ้างไหมหนอ” มิได้รับ
ความสุขในราชสมบัติ มิได้รับความสบาย
พระราชฤทธิ ในขณะบรรทม ทรง

ตีพุพการณามิตฺตุนโน เปโต วย
กมุปมาโน วจรติ.

หวาดหวั่นอยู่ตลอดเวลา เหมือนเปอต
ถูกตรึงด้วยเครื่องกรรมกรณอย่างแข็งแรง.

โส ปจวี คิลมานํ วย อวีจิชาลํ
นิกฺขมนนฺตํ วย อุตฺตานํ อาทิตฺตตาย
โลหปจวียา อุตฺตานํ นิปชฺชาเปตฺวา
อยสุเลหิ โภฏฺฎียมานํ วย จ สมฺนุปฺสฺสึ.

ท้าวเธอทรงเห็นพระองค์ เป็นเหมือน
แผ่นดินสูบ เหมือนเปลวไฟ จากอเวจี
แลบออกมา และเป็นเหมือนถูกบังคับ
ให้อนหงายบนแผ่นดิน คือโลหะอันร้อน
แล้ว ถูกตอกด้วยหลาวเหล็ก.

เตนฺสฺส ปนฺทฺทกุกฺกุฏฺสฺสเสว มุหุตฺตมฺปิ
กมุปฺมานสฺส อวฺภูจันํ นาม นาโหสิ.

เพราะเหตุนั้น เมื่อท้าวเธอหวาดหวั่นอยู่
เหมือนไก่ถูกเชือด ขึ้นชื่อว่า ความแฉ่งแฉ
แห่งพระฤทัยแม้ครู่เดียว มิได้มีเลย.

สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฺสฺสึตฺตกาโม ขมาเปตฺตกาโม
ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺตกาโม อโหสิ อุตฺตโน
ปน อปฺราธมหนฺตตาย อฺปฺสงฺกมิตฺตํ น
สฺกโกติ.

ท้าวเธอทรงประสงค์ จะเข้าเฝ้าพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระประสงค์จะขอ
ขมาโทษ มีพระประสงค์จะทูลถามปัญหา
แต่เพราะพระองค์มีความผิดใหญ่หลวง
จึงไม่อาจจะเข้าเฝ้าได้.

อถสฺส ราชคฺชนคเร กตฺติก-
รตฺติวาเร สมฺปตฺเต เทวนคเร วย
อลงฺกเต มหาตเล อมจฺจคณฺปิรุตฺตสฺส
กาณฺจนาสเน นิสินฺนสฺส ชีวกํ โภมารภจฺจ
อวิทุเร นิสินฺนํ ทิสฺวา เอตทโหสิ
“ชีวกํ คเหตุวา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
สนฺตํ คมิสฺสสามิ น โข ปน สกฺกา
มยา อฺชฺชกเมว วตฺตํ”^๑ ‘อหํ สมฺม ชีวก

ครั้งนั้น ในพระนครราชคฤห์ ถึง
คราวมีงานเทศกาลราตรีในเดือน ๑๒
ท้าวเธอแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ ประทับ
เหนือบัลลังก์ทอง ณ ท้องพระโรง ที่ตกแต่ง
งามประดุจเทวนคร ทอดพระเนตรเห็น
หมอชีวกโภมารภจนั่งอยู่ไม่ไกล ทรงมี
พระดำริว่า “เราจักชวนหมอชีวกไปเฝ้า
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็แต่ว่าเราไม่อาจ

^๑ ไป. คนต.

สยั คนตุ น สกโกมิ เอหิ มํ
สตถุ สนฺติกั เหนี่'ติ.

อเนกปริยาเยนสุส รตฺติสมุปฺทึ วนฺณณตฺวา
'กึ นุ ไซ อชฺช มยํ สมณํ วา
พฺราหมณํ วา ปยิริปาเสยฺยาม ยนฺโน
ปยิริปาสตี จิตฺตี ปสฺสีเทยฺยา'ติ วกฺขามิ,

ตี สุตฺวา อมจฺจา อตฺตโน สตฺถารานํ
วนฺณณํ กเถสุสนฺติ ชีวโกปิ สมฺมา-
สมฺพุทฺธสุส วนฺณณํ กเถสุสตี อถ นํ
คเหตฺวา สตฺถุ สนฺติกั คจฺฉิสฺสามี"ติ.
โส ปญฺจหิ ปเทหิ รตฺตี วนฺณณสิ

“ลกฺขณฺญา วต โภ โทสิณา รตฺติ
ลภิริปา วต โภ โทสิณา รตฺติ
ทสุสนีเยา วต โภ โทสิณา รตฺติ
ปาสาทิกกา วต โภ โทสิณา รตฺติ
รมณียา วต โภ โทสิณา รตฺติ

พูดตรง ๆ ว่า 'สหายซิวก ฉันไม่อาจไป
เองได้ ท่านจงมานำเราไปเฝ้าพระ-
ศาสดาเถอะ' ดังนี้,

เราจักพรรณนา ความงามแห่งราตรี
แก่หมอสิวกนั้น โดยอเนกปริยาย แล้ว
พูดว่า 'อย่างไรหนอวันนี้ เราพึงเข้าไป
หาสมณะ หรือพราหมณ์ ซึ่งจะทำให้
พวกเราผู้เข้าไปใกล้ มีจิตเลื่อมใสได้'

พวกอำมาตย์ ฟังคำนั้นแล้ว จักสรรเสริญ
ครูของตน ถึงหมอสิวกก็จักสรรเสริญ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อจากนั้นเราจะ
ชวนหมอสิวกนั้น ไปเฝ้าพระศาสดา".
ท้าวเธอจึงทรงพรรณนาราตรี ด้วยบท
ทั้ง ๕ ว่า

“ชาวเราเอ๋ย คีณนี้มีพระจันทร์
เจิดจ้า ปราศจากเมฆหนอ ชาวเรา
เอ๋ย คีณนี้มีพระจันทร์ลอยเด่น
ปราศจากเมฆหนอ ชาวเราเอ๋ย
คีณนี้มีพระจันทร์แจ่มกระจ่าง
ปราศจากเมฆหนอ ชาวเราเอ๋ย
คีณนี้มีพระจันทร์ผุดผ่องปราศจาก
เมฆหนอ ชาวเราเอ๋ย คีณนี้มี
พระจันทร์นารีนรมย์ ปราศจาก
เมฆหนอ

กั นุ โข อชช มยั สมณั วา
พราหมณั วา ปยิรฐาเสยยาม ยนุโน
ปยิรฐาสตั จิตตั ปสึเทยยา"ติ.

อเถโก อมจุใจ ปุรณกสุสปสุส
วณฺณั กเถสิ เอโก มกฺขลิโคสาลสุส
เอโก อชิตเกสกมฺพลสุส เอโก
ปกฺรทกจฺจายนสุส เอโก สณฺชยเวฬุจ-
ปุตฺตสุส เอโก นาฏปุตฺตนิคฺคณฺจสุสา"ติ.

ราชา เตสั กถั สุตฺวา ตฺนุหึ อโหสิ.
โส หิ ชีวกสุเสว มหามจฺจสุส กถั
ปจฺจาสึสตี. ชีวกโกปิ "รณฺฎา มั
อารพฺภ กติเตยฺว ชานิสฺสุสามึ"ติ
อวิทุเร ตฺนุหึ. นิสึทึ.

อถ นั ราชา อาห "ตฺวํ ปน
สมฺม ชีวก กิ ตฺนุหึ"ติ. ตสฺมึ ชเน
ชีวกโก อฏฺจายาสนา เยน ภควา
เตนณฺชลิมุปฺณาเมตฺวา "เอโส เทว
ภควา อรหึ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อมฺหากิ
อมฺพวเน วิหฺรตี สทฺฐึ อชฺฐมฺเตรเสหิ
ภิกฺขุสฺเตหิ ตณฺจ ปน ภควนฺตึ เอว
กฺลฺยาณเ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต"ติ
นวสฺตานิ ปาฏีหฺรียานิ ชาตีโต
ปฏฺจาย ปุพฺพนิมิตฺตาทีเภาทึ ภควโต

วันนี้เราเพิ่งเข้าไปหา สมณะหรือพราหมณ์
เช่นไรหนอ ซึ่งจะทำให้พวกเราผู้เข้าไป
ใกล้ มีจิตเลื่อมใส".

ลำดับนั้น อามาศย์ผู้หนึ่งสรรเสริญ
ปุราณกัสนปะ คนหนึ่งสรรเสริญมกฺขลิโค-
ศาล คนหนึ่งสรรเสริญอชิตเกสกัมพล
คนหนึ่งสรรเสริญปกฺรทกจฺจายนะ คนหนึ่ง
สรรเสริญสัณฺชยเวฬุจฺจบุตฺร คนหนึ่ง
สรรเสริญนิคฺคณฺจนาฏบุตฺร.

พระราช สดับคำสรรเสริญของเหล่า-
อามาศย์ แล้วทรงนิ่ง. เพราะว่าท้าวเธอ
ทรงหวังคำพูด ของมหาอามาศย์ชีวก-
โกมารภักเท่านั้น. แม้หมอชีวกคิดว่า
"เราจักรู้ในเมื่อพระราช ตรัสปรารภถึง
เรานั้นแล" จึงนั่งเฉยอยู่ในที่ไม่ไกล.

ทันใดนั้น พระราชาจึงตรัสกับหมอชีวก
นั้นว่า "สหายชีวก ท่านละ ทำไมนั่งเฉย
อยู่" ขณะนั้น หมอชีวกได้ลุกจากที่นั่ง
ประนมอัญชลีไปทางทิศ ที่พระผู้มี
พระภาคประทับอยู่แล้ว กราบทูลว่า
"ข้าแต่สมมติเทพ พระผู้มีพระภาค นี้
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ กำลัง
ประทับอยู่ ณ อัมพวัน ของข้าพระองค์
พร้อมด้วยพระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ก็แล
กิตติศัพท์อันงาม ของพระผู้มีพระภาค

อานุกาวิ ปกาเสตวา “ตี ภควนุตติ
เทโว ปยิรุปาสตุ ธมมัม สุนาตุ ปณห์
ปุจจตุติ อาห.

ราชา สมบุณฺณมโนโรถ หุตฺวา
“เตนหิ สมฺม ชีวก หตฺถิยานานิ
กปฺปาเปหิ”ติ ยานานิ กปฺปาเปตฺวา
มหนฺเตน ราชานุกาเวน ชีวกมฺพวนํ
คนฺตุวา, ตตฺถ มนฺฑลมาเล ภิกฺขุสงฺฆ-
ปริวตฺติ ตถาคตฺติ ทิสฺวา สนฺตวิจิมชฺเฌ
มหานาวํ วิย นิจฺจลํ ภิกฺขุสงฺฆํ อิตฺ
จิตฺ ๑ อญฺวิโลเกตฺวา, “เอวฺรฺปา
นาม เม ปริสา น ทิฏฺฐปฺพุพา”ติ
อิริยาปเถเยว ปสฺสีทิตฺวา สงฺฆสฺส
อญฺชลิ ปคฺคณฺหิตฺวา ฤตฺติ วตฺวา
ภควนุตฺติ วนฺทิตฺวา เอกมฺนุตฺติ นิสินฺโน
สามญฺญผลปณฺห์ ปุจฺฉิ.

อถสฺส ภควา ทฺวีหิ ภาณฺวาเวหิ
ปฏิมณฺฑลิตฺติ สามญฺญผลสฺสุตฺตํ กเถสิ.

พระองค์นั้น ขจรไปอย่างนี้” แล้วประกาศ
ปาฏิหาริย์ ๙๐๐ อย่าง ทั้งอานุกาพ
ของพระผู้มีพระภาค อันจำแนกโดย
บุพนิमितเป็นต้น จำเดิมแต่ประสูติแล้ว
กราบทูลว่า “ขอสมมติเทพ จงเสด็จ
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค สดับพระธรรม
(และ)ทูลถามปัญหาเถิด”.

พระราชาทรงมีพระมโนรถเต็มเปี่ยม
ตรัสว่า “สหายชีวก ถ้าเช่นนั้นท่านจงให้
เตรียมยานคือช้างเถิด” รับสั่งให้เตรียม
ยานแล้ว เสด็จไปชีวกัมพวันด้วย
ราชานุกาพยิ่งใหญ่, ทอดพระเนตรเห็น
พระตถาคตแวดล้อมด้วยหมู่ภิกษุ ใน
โรงกลม^๑ ณ ชีวกัมพวันนั้น, ทรงเหลียว
ไปรอบ ๆ ดูพระภิกษุสงฆ์ ผู้ปราศจาก
การเคลื่อนไหว ประดุจเรือใหญ่ ท่ามกลาง
ทะเลที่ราบเรียบปราศจากคลื่น ทรงดำริ
ว่า “บริษัทอย่างนี้ เราไม่เคยเห็นมาก่อน
เลย” ทรงเลื่อมใส ในอิริยาบถนั้นแล
ประคองอัญชลีแต่สงฆ์ ตรัสชมเชย ถวาย
บังคม พระผู้มีพระภาค ประทับนั่ง ณ ที่
ส่วนหนึ่ง ตรัสถามปัญหาในสามัญญผลสูตร.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสามัญญผล-
สูตร ซึ่งประดับด้วย ๒ ภาณวารแก่

^๑ พลับพลา.

ไส สุตตปริโยसानะ อตตมโน ภควนุต
 ขมาเปตวา อญญาสาสนา ปทกขิณ
 กตวา ปกุกามิ. สตุถา อจิรปกุกนุตสสุ
 รวณโณ ภิกขุ อามนุเตตวา "ขตาย
 ภิกขเว ราชา อุปहतาย ภิกขเว ราชา
 สจาย ภิกขเว ราชา อิสฺสรียสสุ
 การณา ปิตริ ฌมมิกิ ฌมมราชาน
 ชีวิตา น โวโรเปสฺสติ

อิมสมิเยว อาสเน วิรัช วิตมล
 ฌมมจกขุ อุปปชฺชิสฺสติ เทวทตตมฺปน
 นิสฺสาย อสนุตฺ สมนฺคฺคหิ กตวา
 ไสตาปตฺติผลา ปรีหิโน"ติ อาห.

ปุนทิวเส ภิกขุ ฌมมสภายิ กถิ
 สมฺมฺญาเปสฺสุ "อาวุโส อชาตสตุตฺ กิร
 อสนุตฺ สมนฺคฺคหิ กตวา ทุสฺสึล
 ปาปฌมฺมิ เทวทตฺติ นิสฺสาย ปิตฺตฺมาต-
 กมฺมสฺส กตตฺตา ไสตาปตฺติผลา
 ปรีหิโน เทวทตฺเตน นาสิตฺ ราชา"ติ.

ท้าวเธอ. ในที่สุดแห่งพระสูตร ท้าวเธอ
 สดขึ้นพระทัย ทรงขอขมาโทษพระผู้
 มีพระภาค แล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ
 ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไป. เมื่อ
 พระราชาเสด็จหนีไปไม่นาน พระศาสดา
 ก็ตรัสเรียกพวกภิกษุ มาตรัสว่า "ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย พระราชานี้ ถูกขุดเสียแล้ว
 พระราชานี้ถูกกำจัดเสียแล้ว ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย หากพระราชานี้จักไม่ปลง
 พระชนม์พระบิดาผู้เป็นธรรมราชา ผู้ทรง
 ธรรม เพราะเหตุแห่งความเป็นผู้อยาก
 เป็นใหญ่แล้วไซ้

ดวงตาเห็นธรรม อันปราศจากธุลี
 ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้น ณ ที่นึ่งนี้
 ที่เดียว แต่เพราะอาศัยพระเทวทัต จึงทำ
 การยกย่องอัสตบุรุษ เสื่อมรอบแล้วจาก
 ไสดาปัตติผล".

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุ สนทนากัน
 ในธรรมสภาว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
 ได้ยินว่า พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงยกย่อง
 อัสตบุรุษ อาศัยพระเทวทัตผู้ทุศีล มี
 บาปกรรม จึงเสื่อมจากไสดาปัตติผล
 เพราะทำกรรม คือปลงพระชนม์พระบิดา,

^๑ ถูกขุด หมายความว่า ถูกทำลาย อุปนิสัย
 พระโสดาบัน.

สตถา อาคนุตวา “กาย นุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
อชาตสตฺตุ อิทาเนว อสนฺติ สมฺปคฺคหิ
กตฺวา มหาวินาสํ ปตฺโต ปุพฺเพเปส
อสนฺติ สมฺปคฺคเหเนว อตฺตานํ
นาเสสิ”ติ วุตฺวา อตีติ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต มหาวิภเว
พุราหฺมณฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปตฺโต
ตกฺกสิลล์ คนฺตุวา สพฺพสิปฺปานิ
อุคฺคณฺหิตฺวา พาราณสียํ ทิสปาโมกฺโข
อาจฺริโย หุตฺวา ปณฺจมาณวกสถานํ
สิปฺปี วาเจสิ.

เตสุ มาณเวสุ เอโก สญฺชีโว นาม
มาณโว อตฺถิ. โพิสฺตฺโต ตสฺส
มตฺกฺจฺจาปนมนฺติ อทาสิ. โส อุจฺจาปน-
มนฺตเมว คเหตุวา ปฏิพาหนมนฺติ

พระราชานุกพระเทวทัต ให้ฉิบหายแล้ว”
ดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอกำลัง
นั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน” เมื่อภิกษุ
กราบทูลให้ทรงทราบ ว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”
แล้วจึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พระเจ้าอาชาตศัตรู ทรงยกย่องอัสตบรูช
แล้วถึงความพินาศอันใหญ่หลวงในบัดนี้
เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน พระราชานี้
ก็ทำตนให้พินาศด้วยการยกย่องอัสตบรูช
เหมือนกัน” แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัส
เล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพิสฺตฺว์ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ที่ร่ำรวยมหาศาล เจริญวัยแล้ว ได้ไป
ยังเมืองตักกสิลา เล่าเรียนศิลปศาสตร์
ทุกอย่างแล้ว กลับมาเป็นอาจารย์
ทิสปาโมกข์ อยู่ ณ เมืองพาราณสี
สอนศิลปศาสตร์ แก่มาณพ ๕๐๐ คน.

ในบรรดามาณพทั้ง ๕๐๐ นั้น มีมาณพ
คนหนึ่ง ชื่อสญฺชีวะ. พระโพิสฺตฺว์ ได้สอน
มนต์สำหรับปลุกคนตายให้ฟื้นให้แก่เขา.
เขาร่ำเรียนเอาเฉพาะมนต์ ทำให้ฟื้น

อคเหตฺวา เอกทิวสํ มาณเวหิ สทฺธิ
ทารุชฺชตฺถาย อรณฺณํ คนฺตุวา เอกํ
มตฺตพฺยคฺษฺมํ ทิสฺวา มาณเว อาท

“โภ อิมํ มตฺตพฺยคฺษฺมํ อญฺญาเปสฺสสามิ”ติ.
มาณวา “น สกฺขิสฺสสฺสี”ติ อานํสฺ.
“ปสฺสนฺตฺตานญฺเยว โว อญฺญาเปสฺสสามิ”ติ.
“สเจ สกฺโกสิ อญฺญาเปหิ”ติ เอวญฺจ
ปน วตฺวา เต มาณวา รุกฺขํ อภิวํสิ.

สญฺชีโว มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา มตฺตพฺยคฺษฺมํ
สกฺขราย ปหฺรติ. พฺยคฺโข อญฺจาย
เวเคนาคนฺตุวา สญฺชีโว คฺลนาลิยํ
ทํสิตฺวา ชีวตฺกฺขยํ ปาเปตฺวา ตตฺถเว
ปติ. อุโภ เอกญฺญาเนเยว มตา
นิปชฺชิสฺส.

มาณวา ทารุณิ อาทาย คนฺตุวา
ตํ ปวฺตฺตํ อจฺริยสฺส อาริเจสฺ.

อจฺริโย มาณเว อามนฺเตตฺวา “ตาทา
อสนฺตํ สมฺปคฺคหฺกา นาม อญฺตฺตญฺญาเน
สกฺการสมฺมานํ กโรนฺตา เอวรูปิ ทฺวํ

เทอนัน มิได้เรียนมนต์สำหรับแก้ วันหนึ่ง
ได้เข้าไปป่ากับพวกมาณพ เพื่อหาฟืน
เห็นเสือตายตัวหนึ่ง จึงกล่าวกับพวก
มาณพว่า

“ท่านผู้เจริญ เราจะปลุกเสกเสือตายตัวนี้
ให้ฟืน”. พวกมาณพกล่าวว่า “ท่านไม่
สามารถหรอก”. เขา (สัญชีวะ) กล่าวว่า
“เราจะปลุกให้พวกท่านดู”. พวกมาณพ
กล่าวว่า “หากท่านสามารถก็จงปลุกเถิด”
ก็แลครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว มาณพเหล่านั้น
ก็ปีนขึ้นไปบนต้นไม้.

สัญชีวะมาณพ ร่ายมนต์แล้ว ใช้ก้อนกรวด
ปาเสกตาย. เสือลุกขึ้นได้ วิ่งมาโดยเร็ว
กัดสัญชีวะที่ก้านคอ ให้ถึงความตาย
ล้มลง ณ ที่นั้นนั่นเอง. คนและสัตว์
ทั้งสองนอนตายในที่เดียวกันนั่นเอง.

พวกมาณพแบกฟืนกลับไป บอก
เรื่องนั้นแก่อาจารย์.

อาจารย์ เรียกมาณพมา กล่าวว่า “พ่อ
ทั้งหลาย ธรรมดาผู้ยกย่องอัสติบุรุษ เมื่อ
กระทำสักการะ และสัมนานะ^๑ ในฐานะ

^๑ เคารพนับถือ.

ปฏิญาณติเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๕๐. "อสนุตํ โย ปคฺคณฺหาติ

อสนุตํ จุปเสวติ

ตเมว มาสํ กุรุเต

พฺยคุโฆ สณฺชีวิโก ยถา"ติ.

ตตฺถ อสนุตฺตฺนฺติ ตีหิ ทฺวจฺริเตหิ
สมนฺนาคตํ ทฺสุสึลํ ปาปธมฺมํ.

โย ปคฺคณฺหาตีติ "ขตฺติยาทีสุ
โยโกจิ เอวรูปํ ทฺสุสึลํ ปพฺพชิตํ วา
จีวราทิสมฺปทาเนน คหฺภูจํ วา อฺปรชฺช-
เสนาปติภูจํนาทิสมฺปทาเนน ปคฺคณฺหาติ
สกฺกาธสมฺมานํ กโรตี"ติ อตฺถ.

อสนุตํ จุปเสวตีติ โย จ เอวรูปํ
อสนุตํ ทฺสุสึลํ อฺปเสวติ ภาตติ
ปยิธฺปาเสติ.

ตเมว มาสํ กุรุเตติ ตเมว อสนุตํ
สมฺปคฺคณฺหํ โส ทฺสุสึโล ปาปปคฺคโล

อันไม่ควรแล้ว ย่อมได้ความทุกข์เห็น
ปานนี้นั้นแล" แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๕๐. "บุคคลโดยยกย่องอัสตบุรุษ และ
คบหาอัสตบุรุษ, อัสตบุรุษยอมทำ
บุคคลนั้นให้เป็นเหยื่อ ดุจเสือโคร่ง
ที่ฟันชีวิตขึ้นมา ทำสัญญาชื้อะผู้ให้
ชีวิต ให้ถึงความพินาศฉะนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อัสตบุรุษ
มีวินิจฉัยว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยทุจริต
ทั้ง ๓ คือผู้ทุศีล ได้แก่มีธรรมอันลามก.

คำว่า บุคคลโดยยกย่อง ความว่า
"บรรดาชน ในวรรณะทั้ง ๔ มีกษัตริย์
เป็นต้น ผู้ใดผู้หนึ่งยกย่อง คือทำสักการะ
และสัสมมานะ บรรพชิตผู้ทุศีลเห็นปานนี้
ด้วยการถวายปัจจัย มีจีวรเป็นต้น หรือ
ยกย่อง คือทำสักการะ และสัสมมานะ
คฤหัสถ์ผู้ทุศีลด้วยการมอบตำแหน่งให้
มีตำแหน่งอุปราชหรือเสนาบดีเป็นต้น".

คำว่า และคบหาอัสตบุรุษ ความว่า
และผู้ใดเข้าไปช่องเสพ คือคบ ได้แก่
เข้าใกล้อัสตบุรุษ คือผู้ทุศีลเห็นปานนี้.

คำว่า ย่อมทำบุคคลนั้นให้เป็นเหยื่อ
ความว่า บุคคลผู้ลามก ทุศีลนั้นยอมกิน
คือเคี้ยวกินบุคคลนั้นแล คือบุคคล

สมสติ ขาทติ วินาส์ ปาเปติ.

กถ. พุยกุโหม สญชีวิโก ยถาติ
 “ยถา สญชีเวน มาณเวน มนุต์
 ปริวตเตตวา มตพุยกุโหม สญชีวิโก
 ชีวิตสมปทาเนน สมปคฺคหิตอ อตฺตโน
 ชีวิตทายกั สญชีวเมว ชีวิตา
 โวโรเปตวา ตตฺเถว ปาเตสิ, เอว
 อญฺโณปิ โย อสนุต์ สมปคฺคห
 กโรติ โส ทุสฺสึโล ตํ อตฺตโน
 สมปคฺคหกเมว วินาสเตติ เอว อสนุต์
 สมปคฺคหกา วินาส์ ปาปฺณนุตี”ติ.

โพธิสตุโต อิมาย คาถาย
 มาณวานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา ทานาทีนึ
 ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา มตพุยกุโหม
 จาปโก มาณโว อชาตสตุตฺ อโหสิ
 ทิสปาโมกฺโข อัจริโย ปน อหเมวา”ติ.

สัญญาชีวิตกวรรณนา ทสมา.

ผู้ยกย่องอัสตบรุษ ได้แก่ ให้ผู้นั้นถึงความ
 พิณาศ.

ถามว่า ให้ถึงความพิณาศ อย่างไร.
 ตอบว่า ดูชื่อเสียงที่ฟื้นชีวิตขึ้นมา ทำ
 สัญชีวะผู้ให้ชีวิต ให้ถึงความพิณาศ
 ฉะนั้น อธิบายว่า “เสียเคราะห์ที่ตายแล้ว
 อันสัญญาชีวะมาณพราชมนต์ ยกย่องด้วย
 การให้ชีวิต คั้นชีพมาทำลายชีวิตสัญญาชีวะ
 นั้นแล ผู้ให้ชีวิตตนเสีย, ให้ล้มลง ณ
 ที่นั้นนั่นเองฉันใด, แม้บุคคล อื่นก็ฉันนั้น
 คือบุคคลใด ทำการยกย่อง อัสตบรุษ,
 อัสตบรุษผู้ทุกศีลนั้น ย่อมทำให้บุคคลผู้
 ยกย่องตนนั้นเองพิณาศ, ผู้ยกย่อง
 อัสตบรุษ ย่อมถึงความพิณาศอย่างนี้”.

พระโพธิสัตว์ ครั้นแสดงธรรม แก่
 พวกมาณพ ด้วยคาถานี้แล้ว บำเพ็ญบุญ
 มีทานเป็นต้น ไปตามยถากกรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุม
 ชาตกว่า “มาณพผู้ปลุกเสียเคราะห์ที่ตาย
 ให้ฟื้นในกาลนั้น กลับชาติมาเป็น
 พระเจ้าอชาตศัตรูในบัดนี้ ส่วนอาจารย์
 ทิสปาโมกข์ กลับชาติมาเป็นเวตถาคต
 แล”.

พรรณนาสัญญาชีวิตชาตก ที่ ๑๐ จบ.

ตสุสุททาน์

โคธสีคาลวิโรจ
 นงคุฏฐราชากากญจ
 ปุปุผรัตตญจ สีคาล์
 เอกปณฺณญจ สญชีวี.

อถ วคฺคทฺทาน์

อปณฺณโก สีลวคฺโค
 กุรุงโค จ กุลาวโก
 อตฺถกาโม จ อาสีโล
 อิตฺถี วรฺณปายิมฺหา
 ลิตฺโต ปโรสตี หังสิ
 กุสนาฬิ สมุปทานโน
 กกณฺญโก ปณฺณรส
 สตปณฺณาส ชาตกาติ.

เอกกนิปาตวณฺณนา นิฏฺจิตา.

ปจฺโม ภาโค นิฏฺจิตอ.

ประมวลชาดกแห่งกัณฎกวรรค

กัณฎกวรรคมี ชาดกที่ยกขึ้นแสดง
 ๑๐ ชาดก คือ โคธชาดก, สีคาลชาดก,
 วิโรจนชาดก, นงคุฏฐชาดก, ราชชาดก,
 กากชาดก, ปุปุผรัตตชาดก, สีคาลชาดก,
 เอกปณฺณชาดก และสญชีวีชาดก.

อนึ่งวรรคที่ยกขึ้นแสดงมีดังนี้

ชาดก ๑๕๐ เรื่อง มี ๑๕ วรรค
 คือ อปณฺณกวรรค, สีลวรรค,
 กุรุงกวรรค, กุลาวกวรรค, อตฺถ-
 กามวรรค, อาสิงสวรรค, อิตฺถีวรรค,
 วรฺณวรรค, อปายิมหวรรค,
 ลิตฺตวรรค, ปโรสตวรรค, หังสิวรรค,
 กุสนาฬิวรรค, อสมฺปทานวรรค,
 และกัณฎกวรรค.

พรรณนาเอกกนิบาต จบ.

ภาคที่ ๑ จบ.